

**МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

ВИПУСК 2(34)

Миколаїв – 2006

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

АГРАРНОЇ НАУКИ ПРИЧОРНОМОР'Я

ВИПУСК 2(34)

- *Економічні науки*
- *Сільськогосподарські науки*
- *Технічні науки*

Миколаїв – 2006

Миколаївський державний аграрний університет

Науково-теоретичний фаховий журнал “Вісник аграрної науки Причорномор’я”
Миколаївського державного аграрного університету.

Редкол.: В.С.Шебанін (гол. ред.) та ін. - Миколаїв, 2006

Випуск 2(34). – 2006. – 184 с.

У збірнику висвітлено результати наукових досліджень з питань економіки, проблем сільськогосподарських та технічних наук, досліджуваних ученими, аспірантами, магістрами та студентами Миколаївського державного аграрного університету та інших навчальних закладів Міністерства аграрної політики України.

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського державного аграрного університету.

Протокол № 9 від 30.05.2006 р.

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: д.т.н., проф. В.С.ШЕБАНИН,
ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА: д.е.н, проф. І.І.ЧЕРВЕН,
к.е.н., доц. В.П.КЛОЧАН,
д.т.н., проф. С.І.ПАСТУШЕНКО,
к.с.г.н, доц. Л.М.ШЕВЧЕНКО,
к.с.г.н, доц. М.І.ГИЛЬ.
ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: к.е.н., доц. Н.М.СІРЕНКО.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Економічні науки: д.е.н., проф. І.Н.Топіха, д.е.н., проф. М.Ю.Куліш, д.ю.н., проф. О.В.Скрипнюк, д.е.н., проф. Л.О.Мармуль, д.е.н., проф. М.М.Караман, д.е.н., проф. В.Г.В'юн, д.е.н., проф. В.Д.Пантелеєв, д.е.н. В.І.Топіха.

Сільськогосподарські науки: д.с.г.н., проф. В.С.Топіха, д.с.г.н. Є.М.Агапова, д.с.г.н., проф. Б.О.Вовченко, д.с.г.н. Т.І.Нежлукченко, д.с.г.н., проф. В.П.Коваленко, д.с.г.н., проф. Т.В.Підпала, д.с.г.н., проф. С.Г.Чорний, д.с.г.н., проф. М.М.Козут, д.с.г.н., проф. А.В.Тихонов, д.с.г.н., проф. В.П.Гордієнко, д.с.г.н., проф. А.О.Лимарь, д.б.н., проф. А.І.Орлюк.

Технічні науки: д.т.н., проф. Ю.В.Селєзньов, д.т.н., проф. Б.І.Бутаков, д.т.н., проф. Б.Г.Тимошевський, д.т.н., проф. Г.Є.Топілін, д.т.н., проф. Л.І.Грачова, д.т.н., проф. В.Д.Будак, д.т.н., проф. В.О.Пермяков, д.т.н., проф. С.Ф.Пічугін, д.т.н., проф. О.Ф.Яременко, д.т.н., проф. В.В.Стоянов.

Адреса редколегії:

**54010, Миколаїв, вул. Паризької комуни, 9,
Миколаївський державний аграрний університет, тел. 34-41-72**

**Свідцтво про державну реєстрацію
КВ №6785 від 17.12.2002.**

**© Миколаївський державний
аграрний університет**

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Вісник аграрної науки Причорномор'я

Науково-теоретичний фаховий журнал

Видається Миколаївським державним аграрним університетом

Вип. № 2 (34)

2006 р.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 338.43: 634.8: (477.72)

**ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО
МЕХАНІЗМУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА**

Л.О.Мармуль, доктор економічних наук, професор

С.В.Волович, здобувач

Херсонський державний аграрний університет

У статті визначено основні елементи організаційно-економічного механізму ринку продукції садівництва: спеціалізація та концентрація галузі, устрій селянських садівницьких ферм, маркетингова діяльність та маркетингове дослідження.

В статье определены основные элементы организационно-экономического механизма рынка продукции садоводства: специализация и концентрация отрасли, устройство крестьянских садоводческих ферм, маркетинговая деятельность и маркетинговое исследование.

Вступ. До важливих умов розвитку ринкових відносин в АПК слід віднести створення організаційно-економічних основ ринку, без яких формування і розвиток ринку плодової продукції (як і ринку будь якого товару) не можливий. Передача функцій для забезпечення населення продуктами харчування ринковим структурам не означає звільнення держави від регулювання ринкових відносин. Сюди входять відносини у виробництві і споживанні

сільськогосподарської продукції та їх зв'язок із світовим ринком. Механізм державного регулювання аграрного сектору передбачає: державний контроль цін на основні види продовольства, обсягів їх поставок, а також створення необхідних запасів; прямі державні субсидії для стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції; непряме державне регулювання за допомогою економічних підойм (податків, процентних ставок тощо); система державного протекціонізму. Вказаний механізм повинен врахувати багато економічних процесів, які проходять як у вітчизняному агропромисловому комплексі, так і в інших країнах.

Зрозуміло, що за відсутності відповідних державних дотацій виробництво продукції, яка неприбуткова, неминуче припиниться, тоді відкриються двері для її постачання із закордонних країн. Таке становище є характерним для нашого вітчизняного садівництва. Плоди не включено в державний контракт, тому садівничі господарства не отримують кредити на одержання пального, мінеральних добрив, інших матеріалів, що ставить їх у загрозливу ситуацію при виконанні комплексу робіт по догляду за багаторічними насадженнями. У США щорічно держава укладає з фермерами угоди на окремі види продукції, згідно з якими вона зобов'язується закупити чи прийняти в заклад цю продукцію. Аналіз нашої аграрної політики і досвід ринкових відносин закордонних країн говорить про необхідність державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві. Без підтримки держави сільськогосподарським підприємствам складно вести ефективне виробництво за законами ринку через низьку і менш стійку, ніж в інших галузях, базу доходів, зумовлену хитливим характером сільськогосподарського виробництва.

Мета досліджень. Особлива увага приділяється формуванню ринку плодів і ягід, методичним підходам до прогнозування й визначення місткості ринку садівницької продукції, розвитку ринкової інфраструктури та організації маркетингової діяльності у садівницьких підприємствах. Обґрунтовуються основні організаційно-економічні і технологічні чинники подальшого розвитку та підвищення економічної ефективності садівництва, стратегічні заходи

із його відродження, удосконалення породно-сортового складу плодкових насаджень, поглиблення господарської та зональної спеціалізації садівництва.

Результати досліджень. Продовольчий ринок, особливо зараз, в період його становлення не повинен бути саморегулюючою системою. На етапі розвитку ринкової системи не можна обійтись без добре продуманих і організаційно-державних, регулюючих з боку держави ринкових механізмів. Навіть в країнах з розвинутою ринковою економікою глибоко вивчають ринкові економічні процеси з метою забезпечення при необхідності сучасної регулюючої дії.

Умови сільськогосподарського виробництва знаходять відображення в законах і нормативних актах. В них закріплено статус товаровиробників і форм господарювання, що гарантують їм рівні права на організацію виробництва і володіння продукцією. Вони включають також всі фактори виробництва і їх рівновагу через відповідні ресурси, економічні і організаційні важелі регулювання сфер виробництва і обміну, розподілу і споживання продукції.

Сучасна соціально-економічна стратегія розвитку аграрних відносин на Україні розкривається в законодавчих актах, які були прийняті за останні роки. Метою стратегії розвитку аграрних відносин є формування реального власника і господаря землі. Законодавчо були створені умови існування різних форм власності в країні. Верховна Рада України прийняла закон "Про власність" від 7.07.1991 р., згідно з яким всі форми власності є рівноправними, при цьому держава створює умови для їх розвитку та захисту. З огляду на негативний стан галузі садівництва на Україні Урядом було прийнято ряд правових заходів щодо поліпшення стану галузі. У грудні 1994 року відповідно до Указу Президента України організовано Державний комітет з питань садівництва, виноградарства і промисловості, який повинен займатися ефективним використанням інновацій в галузі садівництва, вивченням кон'юнктури внутрішнього і зарубіжного ринків садівничої продукції, питанням розвитку садівництва в усіх категоріях господарств, зокрема прогнозуванням.

Органами законодавчої та виконавчої влади вживалися заходи

з метою поліпшення фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств. Відзначено також заходи щодо підтримки галузей виноградарства, садівництва та хмелярства за рахунок цільового використання акцизного збору від продажу алкогольних напоїв. Закон України від 9.04.99 р. “Про збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства” передбачає збір та використання коштів одержаних від 1-відсоткового збору від виручки реалізації в оптово-роздрібній торгівлі алкогольними напоями. Згідно із законом 30% нарахованих сум збору залишаються у розпорядженні виконавчої влади в областях, які здійснюють державну політику у сфері виноградарства, садівництва та хмелярства області. Розпорядником 70% є центральний орган виконавчої влади — в галузі садівництва це Укргосадапротом.

Проте ці заходи поки що не спричинили відчутного позитивного впливу на економіку садівничих господарств. За останні 5 років у розвиток садівництва, виноградарства та виноробної промисловості було вкладено 92 млн. грн. і тільки 39% цієї суми були спрямовані у садівництво. За Законом 1-відсоткового збору у 1999 році було отримано близько 10 млн. грн. на підтримку садівництва, виноградарства. Ці кошти були спрямовані на розвиток розсадницьких господарств.

Раніше Кабінетом Міністрів України була прийнята постанова “Про заходи щодо розвитку садівництва, виноградарства та виноробної промисловості у 1996-2010 рр.”. Цією постановою передбачалося виділення капітальних вкладень і бюджетних коштів на закладку багаторічних насаджень, догляд за ними до початку вступу в плодоношення. Розмір щорічних капіталовкладень склав 176 млн. грн. (за потребами 1999 р.). Проте фактично із держбюджету на цілі спрямовано у 1997 р. — 14,3 млн. грн., у 1998 р. — 24,1 млн. грн., у 1999 р. — 5,8 млн. грн. [1]. Як бачимо, цих коштів не вистачає для покриття потреб галузі.

В умовах ринкової економіки будь-яке виробництво повинне забезпечувати прибуток у межах середньої норми. Якщо його немає, то таке виробництво втрачає всякий сенс для товаровиробника. Звичайно, необхідно здійснювати комплекс заходів, що за-

безпечують високу якість продукції, зниження її собівартості, а також її конкурентоспроможності. Коли це не досягається через конкретні економічні умови, а продукція необхідна споживачу, то для стимулювання її виробництва одержують державні дотації, як це здійснюється в більшості країн щодо сільського господарства.

Таким чином, без подальшої підтримки з боку держави у вигляді різноманітних дотацій та надання пільгових кредитів сільськогосподарські товаровиробники все більше будуть відсторонятися від виробництва продукції цієї галузі з причини її збитковості та переключатися на інші, більш рентабельні, сільськогосподарські культури.

За останні роки в Україні докорінно змінилися підходи в ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію. Якщо раніше в сільському господарстві діяли в основному державні закупівельні ціни і меншою мірою — договірні та ринкові, то нині практично на всі продукти ціни мають формуватися, виходячи з кон'юнктури ринку, залежно від якості і споживчих властивостей продукції, за домовленістю між покупцем та продавцем. Особливо це стосується плодової продукції, так як майже 70% продукції реалізовувалось по держзамовленню за фіксованими цінами і про якість продукції та її спроможність товаровиробники не турбувалися. Тому ми поділяємо думку П.Т.Саблука та О.О.Шевчука, які стверджують, що для ринкової економіки методологія ціноутворення, яка була характерна для планово-розподільчої системи, не підходить. Автори вважають, що рівень прибутковості має забезпечувати розширене відтворення. В сільському господарстві ціна виробництва повинна відшкодувати галузеві витрати та забезпечувати достатній прибуток на авансовий капітал з урахуванням терміну його обороту.

Нові принципи цінової політики на Україні були започатковані з грудня 1990 року Законом України “Про ціни і ціноутворення” (з наступними змінами та доповненнями від 4.01.1992р., 18.11.1997 р., 5.03.1998 р., 17.03.1998 р.). Закон визначає основні принципи встановлення і застосування цін і тарифів та організацію контролю за їх дотриманням. Згідно із вказаним

законом в товарно-грошових відносинах між сільськогосподарськими та суміжними галузями мають переважати вільні ціни. Тобто такі, які формуються під впливом попиту та пропозиції. Це положення цілком відповідає правилам функціонування ринкової економіки. В умовах вільних цін важливе значення має принцип активного впливу держави на платоспроможність населення. О.М.Шпичак відмічає, що це має важливе значення для сільськогосподарської продукції, якій характерна еластичність між ціною на продукти харчування та їх попитом [2]. Ціновий механізм повинен знаходитись у тісному зв'язку з так званим споживчим коштом, який визначає мінімально-нормативний попит населення на продовольчі товари.

Спеціалізація тісно пов'язана з підвищенням рівня концентрації галузі, сприяє впровадженню прогресивних технологій, ефективного використанню машин і механізмів, забезпечує більш ефективне використання матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, широке використання в галузі досягнень науково-технічного прогресу. Насамперед, спеціалізація виявляється в концентрації виробництва тих видів сільськогосподарської продукції, яким сприятимуть ґрунтово-кліматичні та економічні умови. Поглиблення спеціалізації садівництва є одним з основних факторів забезпечення конкурентоспроможності господарств і збільшення нагромадження капіталу. Його необхідно здійснювати з урахуванням можливих обсягів продажу свіжої продукції на внутрішньому ринку, виробництва сировини для промислової переробки продукції і для реалізації на зовнішньому ринку. Розмір садівничих господарств повинен відповідати раціональним параметрам: частина продукції садівництва в загальному обсязі товарної продукції господарства — 60-70%, площа всіх плодово-ягідних насаджень 600-700 га, у тому числі плодоносних — 400-500 га, питома вага плодоносних садів у сільськогосподарських угіддях — 25-35%. У садівничих господарствах, на думку А.І.Шумейка та Л.І.Проворної, необхідно раціонально розвивати скотарство, кормовиробництво, бджільництво, організувати збереження і переробку плодів. Цілеспрямовано довести частину виручки від

реалізації продукції тваринництва і технічної переробки фруктів у структурі товарної продукції садівничих господарств до 10-13% та 21-31% відповідно [2]. Проведені нами дослідження залежності ефективності виробництва від рівня спеціалізації показали, що високий рівень садівництва супроводжується високою питомою вагою товарної продукції у загальній вартості продукції по господарству: з підвищенням рівня спеціалізації плодівництва зростає урожайність плодів, яка в свою чергу впливає на підвищення продуктивності праці, зниження собівартості виробництва плодів, збільшення прибутку.

Основними принципами організації спеціалізованих господарств і об'єднань, на думку А.І.Шумейко та Л.І.Проворної, стають: високий рівень спеціалізації головної галузі, широкий розвиток інтеграції виробництва, товарної обробки, збереження і переробки продукції. Тому, на нашу думку, тільки спеціалізовані садівничі підприємства в змозі адаптуватися в ринкових умовах, зберігаючи при цьому технологію вирощування плодівницької продукції, можливість її переробки і збереження, а в перспективі стануть основними конкурентами імпортової продукції на внутрішньому ринку.

Відносно галузі садівництва передбачаються такі основні шляхи устрою селянських садівничих ферм: 1) на землях, виділених з цієї метою; 2) трансформація існуючих присадибних садів на основі розширення їхньої площі (за рахунок паїв); 3) приватизація і оренда громадських (власних) садів. Визначаючи розмір саду (сімейної ферми), професор О.М.Шестопаль вважає, що варто враховувати трудовий потенціал і нормативне навантаження насаджень на одного працівника (у межах 3-4 га). Доцільно розміщати такі ферми певними блоками (4-5 господарств). Унаслідок чого, ефективніше будуть розвиватися їх виробнича кооперація, а також соціальна сфера [3]. На Україні, за даними Інституту аграрної економіки УААН, фермерські господарства, середня земельна площа яких близько 20 га, є недоцільними. Розраховувати на ефективне господарство можливо в господарствах із земельною площею більше 150-200 га, разом з тим раціональний розмір земельної ділянки при плодово-ягідному напрямку дорівнює 30-60

га. Макаренко А.П. вважає, що спеціалізовані господарства можуть досягти раціонального рівня за обсягами виробництва на менших земельних ділянках порівняно з багатопрофільними господарствами.

Форми і методи реалізації продукції мають велике економічне і виробниче значення. Нерозвиненість системи збуту веде до значних витрат, знижує діяльність підприємства. Досвід розвинутих країн показує, що в реалізації плодової продукції важливу роль відіграють оптові ринки. Створення оптових ринків є закономірним кроком на шляху реформування оптової та роздрібної торгівлі.

В Україні на сучасному етапі розвитку ринкових відносин створюються ринки плодово-ягідної продукції в Києві, Херсоні, Харкові, Львові та інших містах. Проте вони до суттєвого полегшення збуту цієї продукції товаровиробникам не призвели. Раніше спеціалізовані садівничі господарства майже весь врожай реалізовували державі за планом закупівлі і замовлення. У зв'язку з нерозвинутою сферою реалізації садівничої продукції загальна товарність її у всіх категоріях господарств знижується. Чимало садівничих господарств не можуть повністю реалізувати вирощену продукцію.

Пріоритетною формою в останні роки в Україні була контрактна система організації виробництва і збуту продукції, яка не сприяла формуванню нормального конкурентного середовища. На нашу думку, в Україні потрібні малоресурсні форми ринкової інфраструктури, які б зберегли важливі на теперішньому етапі традиції прямих зв'язків. Тому, з аналізу досвіду організації і функціонування оптової торгівлі розвинутих країн, на наш погляд, більш придатною формою оптової торгівлі для України є торговельні дома, тому що торговельні дома — це продукт самоорганізації виробників, тобто аналог збутового кооперативу.

На наш погляд, перед плануванням на сьогодні стоять наступні задачі: при встановленні стабільних економічних відносин планування повинне виступати як найважливіший важіль регулювання економіки в ринкових умовах; сформувати прогресивну структуру сільськогосподарського виробництва; забезпечити його

інтенсифікацію, збалансувати їхній пропорційний розвиток; ефективно використовувати виробничий і науково-технічний потенціал.

До принципів маркетингу, що мають важливе значення в садівництві відносять: по-перше — програма виробництва продукції повинна базуватися на точному обліку вимог споживачів, ринковій ситуації та оцінці реальних можливостей підприємства, по-друге — організація збуту продукції здійснюється на конкретних ринках, у необхідних обсягах і в чітко визначений термін; по-третє — прибутковість виробництва забезпечується на основі новітніх технологій ефективних форм організації; по-четверте — виробництво постійно повинне реагувати на зміни попиту покупців.

Маркетингова діяльність у садівницькому господарстві повинна починатися зі створення спеціалізованого підрозділу з дослідження ринку плодової і ягідної продукції, а закінчуватися внесенням змін у виробничо-збутову діяльність підприємства. Маркетинг, як метод і основа всієї управлінської діяльності, повинен виконувати загальні управлінські функції (планування, організація виробництва, аналіз, контроль, прогноз) та спеціальні (дослідження ринку плодів і ягід, планування товарного асортименту, аналіз і вибір каналів збуту, ціни, стимулювання збуту та ін.) [4].

Використання функцій, принципів і методів маркетингу в різних садівницьких і розсадницьких господарствах може відрізнятися. Але загальними для всіх є такі напрями маркетингової діяльності: комплексне дослідження ринку плодів і ягід у регіоні (країні) та аналіз виробничих можливостей господарства (площі плодоносних насаджень, середня урожайність, кадровий потенціал, наявність бази зберігання, транспортні можливості та ін.); планування товарного асортименту плодоягідної продукції (за групами порід та окремо по кожній плодової культурі); збут (аналіз каналів реалізації за минулі роки та визначення найбільш ефективних); формування попиту і стимулювання збуту, рекламна діяльність.

Маркетингові дослідження повинні охоплювати всю виробничо-збутову діяльність садівницького підприємства і бути основою для прийняття управлінських рішень, тому їх роль є надзвичайно високою. Результати дослідження плодоягідних ринків, аналіз гос-

подарської діяльності садівницького підприємства є важливою основою опрацювання його майбутньої стратегії. Дослідження повинні включати три основних напрями: аналіз та оцінку ринків збуту; дослідження рівня цін, якості й попиту на плоди і ягоди; вивчення діяльності конкурентів.

Дослідження плодючого ринку — основа прийняття ефективних і обґрунтованих управлінських рішень. Починати дослідження ринку плодів і ягід необхідно з вивчення запитів споживача і мотивів його поведінки на ринку. Мотиви споживача маркетингова служба садівницького підприємства вивчає на підставі проведення спеціальних тестів, анкет, опитування, які дають можливість виявити його думку про якість та асортимент плодової продукції, канали її реалізації. Обґрунтоване використання цих матеріалів дозволяють керівництву і спеціалістам господарства в перспективі збільшувати або скорочувати обсяги виробництва тієї чи іншої плодової культури.

До питань, які розглядаються при дослідженні ринку плодів і ягід, слід віднести: вибір сегментів ринку (проводять за географічними, демографічними та іншими ознаками); визначення місткості ринку та окремих його сегментів; характеристику ринку, його кон'юнктури (динаміка цін, співвідношення попиту і пропозиції); аналіз тенденцій до зміни кон'юнктури ринку; прогнози щодо збереження й збільшення ринкової долі кожної плодової культури.

Для порівняння своїх переваг у боротьбі за ринок збуту садівницьке підприємство повинно мати достовірну інформацію про конкурентів. Слід зазначити, що ринок садівницької продукції характеризується високим ступенем конкуренції (внутрігалузевої, цінової, виробничої). На плодovому ринку, особливо в літньо-осінній період, діє велика кількість суб'єктів ринку: сільгосп підприємства, селянські (фермерські) господарства, господарства населення і члени садівницьких кооперативів. У зв'язку з тим, що продукція особистих господарств населення і садівницьких товариств фактично не оподатковується, вони мають значні конкурентні переваги перед сільгосп підприємствами. На наш погляд, це одна з причин згортання промислового садівництва в Україні.

На основі теоретичних узагальнень до чинників конкурентоспроможності плодоягідної продукції відносимо: плоди і ягоди (якість, упаковка, екологічна чистота, строк зберігання); ціни (рівень цін, собівартість продукції, строк попередньої оплати); канали збуту (форми збуту, ринкова доля, наявність бази зберігання, види транспортування тощо); форми просування плодів і ягід на ринку (реклама, оформлення вітрин, використання засобів масової інформації та ін.).

Важливим питанням маркетингової діяльності садівницького підприємства є дослідження ціни на плодове і ягідну продукцію [4], яка включає: дослідження взаємозв'язку між ціною на продукцію і попитом; аналіз виробничих витрат та їх питомої ваги в ринковій ціні; прогнозування цінової політики з метою виявлення конкурентоспроможності тих чи інших видів і сортів плодкових та ягідних культур. Дослідження просування продукції і способів доведення її до споживача повинні включати: рекламну діяльність і методи просування продукції садівництва; аналіз різних каналів реалізації плодів і ягід; вивчення найбільш сприятливих та ефективних місць для торгівлі плодоягідною продукцією; дослідження основних потоків просування плодів і ягід.

Для досягнення поставленої мети проводиться аналіз діяльності підприємства на підставі методики маркетингових досліджень. Маркетингову службу в садівницькому підприємстві доцільно створювати в кілька етапів [4, с. 29]. Починати її необхідно з підвищення ролі відділу збуту з впровадженням окремих функцій маркетингової орієнтації. Надалі в цьому підрозділі необхідно створити сектор маркетингу, з наступним виділенням його в самостійний підрозділ. Одним із варіантів організації служби маркетингу може стати комерційна служба, яка об'єднує частину працівників служби збуту і планово-економічного відділу. Це може стати проміжною ланкою у створенні самостійної маркетингової служби. Заключним етапом у перебудові структури управління повинно стати надання начальнику служби маркетингу статусу заступника керівника сільськогосподарського підприємства. Відділ (службу) маркетингу доцільно створювати з 2-3 фахівців: завіду-

вач і два (один) маркетологи.

Організація маркетингової діяльності в садівницькому підприємстві включає: створення структури управління маркетингом; підбір висококваліфікованих спеціалістів; визначення їх прав, обов'язків і відповідальності; визначення взаємовідносин з іншими підрозділами в першу чергу з планово-економічними, а також з іншими підприємствами (торговими, переробними, агро-сервісними, транспортними, карантинними інспекціями та ін.).

Основними завданнями маркетингової служби обласної корпорації по садівництву повинні бути: формування обласного продовольчого фонду плодів і ягід; організація спеціалізованих виставок, ярмарок і аукціонів, сприяння у створенні ринкової інфраструктури; створення інформаційної системи й надання достовірної інформації про рівень цін, місткість ринку плодів і ягід, попит і пропозиції, кон'юнктуру ринку; оптимізація структур виробництва і товарного асортименту плодоягідної продукції; впровадження систем стандартизації, сертифікації і контролю якості; розробка маркетингових продуктових програм з окремих видів плодів і ягід з метою просування їх на ринок; дослідження ринку матеріальних ресурсів (паливно-мастильних матеріалів, отрутохімікатів, мінеральних добрив); надання своєчасної інформації господарствам, які входять до складу корпорації; пошук найбільш вигідних і стабільних ринків збуту плодоягідної продукції.

Впровадження маркетингу в практику садівницьких і розсадницьких підприємств забезпечить раціональне й науково-обгрунтоване управління їх виробничо-збутовою діяльністю і, насамперед, орієнтацію виробництва на попит споживачів, що є головною умовою ефективної роботи кожного господарства.

Таким чином, створення і функціонування повноцінного ринку садівницької продукції неможливо без його організаційно-економічних основ формування, а саме: всебічної державної підтримки, за допомогою цінової та податково-кредитної політики; поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва; реформування організаційних структур промислового садівництва, поліпшення взаємовідносин між сферами виробництва, переробки та реалізації продукції;

досконале вивчення кон'юнктури ринку за допомогою маркетингу. Проте всі ці фактори не впливатимуть на подальший розвиток садівницької галузі, якщо не буде вирішена найактуальніша проблема на сучасному етапі — активізація процесів відтворення плодкових насаджень. Це пов'язано перш за все з тим, що планомірне відтворення садів — один із найважливіших факторів інтенсифікації, бо саме через створення нових насаджень передусім реалізуються найновіші досягнення науково-технічного прогресу, які впливатимуть на поповнення сільськогосподарського ринку вітчизняною плодовою продукцією.

Висновок. Сутність економічного механізму державної підтримки і розвитку промислового садівництва полягає у підтримці зростаючого попиту населення на плоди і ягоди, а також у стимулюванні стабільного, високоефективного розвитку галузі на основі обґрунтованих законодавчих нормативних актів, вирішення цінової, кредитної й страхової політики, податкового регулювання інноваційної діяльності, бюджетного фінансування цільових програм, регулювання попиту і пропозиції, а також експортно-імпортного режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шумейко А.І., Проворна Л.І. Ринок плодОВОЧОВОЇ продукції. Ринок продовольства /За ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойко.- К., 1996. — 240с.
2. Шестопаль О.М. Організаційно – економічні передумови стабілізації і подальшого розвитку садівництва //Економіка АПК. — 1994. — №2-3. -С.16-21.
3. Мармуль Л.О., Сілецька Н.В. Теоретичні і методичні основи ефективного функціонування виноградно-виноробного комплексу АПК //Таврійський науковий вісник.-2003.- №26.- С.138-141.
4. Рульєв В.А. Організація агромаркетингу в садівничому господарстві // Збірн. наук. пр. Луганського держ. аграр. ун-ту /За ред. В.Г. Ткаченко. — Луганськ: Ельтон, 2002, -№14(26).- С.11-90.

РИНОК ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ

*І.Н.Топіха, доктор економічних наук, професор
Миколаївський державний аграрний університет*

Проаналізовано стан ринку продукції тваринництва, запропоновано шляхи вирішення проблем галузі.

Проанализировано состояние рынка продукции животноводства, предложены пути решения проблем отрасли.

Споживання населенням м'яса та м'ясопродуктів в Україні залишається на низькому рівні близько 33 кг, в тому числі близько 11 кг яловичини і 13 кг свинини.

В Україні продовжується зменшення поголів'я великої рогатої худоби та свиней, зниження продуктивності та виробництва продукції, зростає її собівартість, наростає збитковість галузі тваринництва.

Станом на 1 січня 2004 року чисельність великої рогатої худоби на відгодівлі та нагулі в сільськогосподарських підприємствах, які звітуються за оперативною звітністю, в Україні зменшилося на 19%. У господарствах населення обсяг вирощування великої рогатої худоби у живій масі збільшився до 905,2 тис.т. Обсяг імпорту великої рогатої худоби нарощується значними темпами. Продовжували скорочуватися обсяги завезення в Україну замороженої яловичини. Визначальним у цьому є рівень доходів українських споживачів.

Підвищення доходів населення у результаті збільшення розмірів мінімальної заробітної плати та пенсії дають підстави прогнозувати зростання споживання усіх видів м'яса та м'ясопродуктів.

За прогнозом, у 2004 році із очікуваного 725,9 тис.т м'яса великої рогатої худоби на продовольчі цілі буде використано близько 575,5 тис.т м'яса та м'ясопродуктів великої рогатої худоби, що на 1,7% більше порівняно з 2003 роком.

Експорт живої великої рогатої худоби та яловичини свіжої і мороженої продовжує зростати в 2,6 раза, на 30%, на 11,9% відповідно.

Минулі роки в Україні була започаткована державна підтримка вітчизняного виробника, який займався вирощуванням великої рогатої худоби, свиней і овець. Але значна частина запланованих в бюджеті коштів не знаходила адресатів через недостатню інформованість селян. Це зменшувало ефект даного заходу Уряду.

Та, не зважаючи на всі негаразди, на прилавках 95% продукції тваринницького походження було вітчизняного виробництва.

В останній квартал минулого та перший квартал нинішнього року ціни на продукти тваринницького походження на ринках почали значно підніматись. Наприклад, в березні на свинину вони склали 25 грн./кг, а на яловичину — 22 грн./кг, що на 47% і 37,5% більше, порівняно з відповідним періодом минулого року. Навіть на курятину, виробництво якої в останні роки нарощується, ціни також підвищилися на 21%.

Для зниження цін на ринку Уряд пропонує по групі товарів 1-24 — продовольчі товари — різке зниження митних тарифів. На наш погляд, цей захід ситуації не виправить. Буде нанесено черговий удар по вітчизняному виробнику. Не дасть бажаних наслідків і організація ярмарків в містах і селах України. По-перше, на селі залишилися обмаль худоби взагалі, практично тільки те поголів'я, яке визначене для відтворення. По-друге, поголів'я, що було визначене для забою, забите в кінці четвертого кварталу минулого року та першого нинішнього. Отже резерви пропозиції відсутні.

Дефіцит м'яса на 2005 рік близько 250-300 тис. тонн необхідно покрити. Але, на нашу думку, його слід поповнити за рахунок квоти на цей рік щодо імпорту.

Загальною проблемою ринку м'яса великої рогатої худоби, з одного боку, є стабілізація вирощування поголів'я за рахунок господарств населення, а з другого — збільшення приросту живої маси. Вихід із ситуації лежить в площині зміни мікроекономічної політики держави, а також потребує адекватної ситуації щодо інтенсифікації галузі скотарства в господарствах різних форм власності.

Поголів'я свиней в Україні зменшилося до 8 млн. голів.

За 2003 рік сільськогосподарськими підприємствами усіх форм власності продано 127,2 тис. тонн м'яса свиней в живій вазі.

Продовжувалася тенденція до збільшення частки реалізації свиней м'ясопереробним підприємствам (45% від загального обсягу реалізації). Цьому сприяє повернення виробникам суми податку на додану вартість при реалізації свиней переробним підприємствам.

Відбувається зниження цін на закупку свиней за всіма каналами реалізації. Ціна на свиней (в живій масі) по всіх каналах реалізації становила у 2003 році 4014 грн./т.

Загальною проблемою галузі, з одного боку, є стабілізація нарощування поголів'я, з другого боку — низька продуктивність тварин на основі недотримання технологічних параметрів таких як: одержання в рік 1,8-2,0 опороси, 16-18 поросят на свиноматку, середньодобових приростів живої маси тварин на вирощуванні і відгодівлі не менше 520-550 г, забезпечення повноцінними кормами з розрахунку 120-130 ц корм.од. на одну свиноматку зі шлейфом.

Розв'язання проблеми ми бачимо, перш за все, в організації ефективної підтримки та захисту вітчизняного виробника, через механізм дотацій, як це роблять всі країни з розвинутою ринковою економікою. До речі, наш селянин має субсидію в 11 разів менше на тваринницьку продукцію, ніж фермер на Заході.

Поряд з цим необхідно створити привабливі умови для внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Виділити кошти цільового призначення племінним господарствам різних статусів на підтримку селекційно-племінної роботи та поліпшення племінних якостей тварин і птиці.

При підтримці держави сформувати інфраструктуру внутрішнього ринку. Позбавити можливості посередницьким структурам мати прибуток від збиткового тваринництва.

Створити необхідне правове поле для розвитку інтеграційних процесів в галузі тваринництва.

За рахунок інвестицій залучити новітні технології, оновити обладнання.

Вирішити питання кадрового забезпечення шляхом відпрацювання після закінчення навчального закладу 2-3 роки за направленням та виділення необхідних кредитів молодим спеціалістам для вирішення соціально-побутових питань.

УДК 631.115.8:339.14 (447.7)

РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ АГРАРНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ РЕГІОНУ

*О.В.Шебаніна, кандидат фізико-математичних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Розглянуто трансформацію складу сільськогосподарських підприємств Херсонської області за організаційно-правовими формами, виявлено основні причини наявних негативних змін. Наведено пропозиції щодо майбутнього розвитку підприємницьких структур і підвищення їх ролі у формуванні продовольчого ринку.

Рассмотрена трансформация состава сельскохозяйственных предприятий Херсонской области по организационно-правовым формам, выявлены основные причины имеющихся отрицательных изменений. Предложены пути развития предпринимательских структур и повышения их роли в формировании продовольственного рынка.

Здійснювана останніми роками в Україні перебудова сільськогосподарського виробництва, у процесі якої відбулися суттєві зміни у складі організаційно-правових форм підприємств, сприяла створенню умов для формування класу приватних власників на селі, які спроможні залучати інвестиції, запроваджуючи прозорі ринкові відносини. Кінцевим результатом цього процесу є формування підприємницьких виробничих структур як на мікро-, так і на макрорівні. Саме вони покликані забезпечити збільшення виробництва та поглиблення переробки продукції, зниження її собівартості, формування доходів для сплати податків, створення внутрішньогосподарських фондів нагромадження і споживання.

Необхідно вказати, що проблемами розвитку підприємницьких структур різних організаційно-правових форм займається значна частина учених-економістів. Але, незважаючи на це, цілий ряд проблем, пов'язаних з розвитком новостворених сільськогосподарських підприємств, залишається недостатньо дослідженим на регіональному рівні. Саме їх розгляд і є метою даної статті.

З урахуванням світової практики, а також реалій економічного життя модель сільського господарства України перехідного періоду, з нашої точки зору, повинна бути зорієнтованою на формування

трьох секторів. Перший з них — підприємницький, який представлений крупними організаційними структурами (господарські товариства, виробничі кооперативи, приватні підприємства) зі стратегічною орієнтацією на одержання максимального прибутку і вирішення проблеми забезпечення продовольством на національному рівні. Другий — класичний, що включає особисті селянські господарства, стратегічно зорієнтований на регіональний продовольчий ринок. Третій сектор — фермерські господарства, які на перехідному етапі посідають проміжне місце між вказаними вище двома.

До якісних змін аграрного виробництва насамперед слід віднести трансформацію основних форм господарської діяльності сільгоспвиробників. Реформування колективного сектора призвело до виникнення цілої низки нових типів підприємств. Водночас, як показують результати досліджень, питома вага різних типів реорганізованих підприємств у загальній кількості є неоднаковою, особливо — у розрізі областей країни.

Основними організаційно-правовими формами господарств, наприклад Херсонщини, які сформувалися в результаті реформ, є господарські товариства, приватні підприємства та виробничі кооперативи. Їх питома вага серед досліджених підприємств станом на початок 2005р. становила відповідно 61,2; 14,9 і 17,4%% (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка складу аграрних підприємств різних організаційно-правових форм по Херсонській області (станом на початок року)*

Форми господарств	2003р.		2004р.		2005р.	
	одиниць	%	одиниць	%	одиниць	%
ТОВ	196	50,3	189	44,9	195	48,5
ПСП	87	22,3	76	18,1	60	14,9
СВК	73	18,7	64	15,2	70	17,4
АТ	17	4,4	61	14,5	51	12,7
Інші	17	4,3	31	7,3	26	6,5
Всього	390	100	421	100	402	100

* Розраховано за даними Головного управління сільського господарства і продовольства Херсонської облдержадміністрації

Як показують дослідження, переважна більшість реформованих підприємств (74%) була створена протягом останніх п'яти

років. Причому, 36% з них існують лише два роки. Тому вони, звичайно ж, поки що мають незначний досвід роботи у нових умовах. Наочне уявлення про зміни, які відбулися у складі сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм, надає рисунок 1.

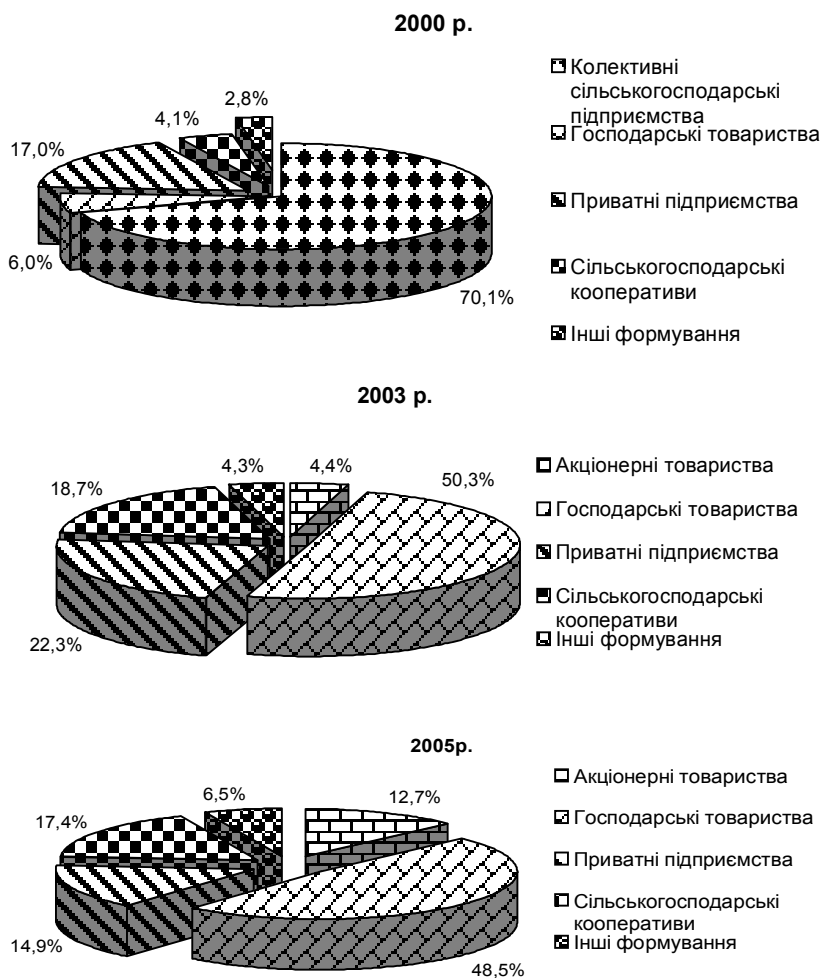

Рис. 1. Розподіл аграрних підприємств Херсонської області за їх організаційно-правовими формами (станом на початок року)

У результаті проведених нами досліджень було встановлено:

- по-перше, за період 2003-2005рр. частка господарських товариств у структурі аграрних підприємств збільшилася з 54,7% до 61,2%, тоді як по сільськогосподарських кооперативів зменшилася з 18,7 до 17,4%, а приватних підприємств — з 22,3 до 14,9%%;
- по-друге, основна частина підприємств (192 од.) заснована 2-10 особами, чверть підприємств (86 од.) — однією особою (серед останніх 24 — жінки);
- по-третє, у 28% господарств зміна організаційно-правової форми привела до заміни керівників старої формації на більш ініціативних і відповідальних. За період реформування значна група фахівців сільського господарства стала власниками новостворених підприємств і взяла на себе відповідальність за їх майбутнє. У новостворених підприємствах загальна чисельність працюючих становить нині 42,2 тис. осіб, з яких 9% складають спеціалісти — агрономи, зоотехніки, інженери, економісти, бухгалтери, ветеринари та ін. Результати досліджень свідчать, що керівники реформованих підприємств мають більш високий освітній рівень, ніж керівники фермерських господарств. Так, вищу або неповну вищу освіту мають 84% керівників реформованих підприємств, що майже удвічі більше, ніж у фермерських господарствах (41%). Середню спеціальну освіту мають 36% керівників фермерських і 11% — аграрних підприємств з колективною формою господарювання;
- по-четверте, внаслідок поділу деяких підприємств, що реформувалися на два і більше, відбулося значне зменшення середньої площі сільськогосподарських земель у розрахунку на одне аграрне підприємство;
- по-п'яте, найбільший рівень ефективності функціонування мають новостворені приватні підприємства, які таким чином доводять свою дієздатність, уміння господарювати та одержувати прибуток. Створення підприємств, заснованих на приватній власності на засоби виробництва, де відчутна роль

господаря, здатного працювати в нових ринкових умовах з позитивними результатами, стимулює працівників до підприємницької діяльності в аграрній сфері і стає передумовою позитивних майбутніх зрушень на селі.

Інформацію про розподіл площ і продукції зернових культур, які відіграють провідну роль у посівах, за 2004р. у розрізі основних організаційно-правових форм господарств області наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл площ зернових культур та їх урожаїв по організаційно-правових формах сільгосп підприємств Херсонської області за 2004р.*

Показники	Всі категорії господарств	Акціонерні товариства	Товариства з обмеженою відповідальністю	Сільськогосподарські кооперативи	Приватно-орендні підприємства	Інші	Фермерські господарства	Особисті селянські господарства
Площа, тис.га	1302	89,8	393,2	175	160,2	102,4	174,4	207
Частка в загальній площі, %	100	7	30,2	13	12	8,8	13	16
Валовий збір, тис.т	1537,3	107,7	498,4	153,7	138,7	86,8	139,2	412,4
Частка у загальному валовому зборі, %	100	7	32	10	9	6	9	27

* Розраховано за даними Головного управління сільського господарства і продовольства Херсонської облдержадміністрації. Економічне і соціальне становище АПК області за 2004р. - С.11-18

Як бачимо, і в площах посіву, і у валових зборах урожаїв зернових культур області провідні позиції належать товариствам з обмеженою відповідальністю та особистим селянським господарствам. Приблизно рівні розміри цих показників є у кооперативних і фермерських господарствах. Що стосується обсягів тваринницької продукції по сільськогосподарських підприємствах в цілому (табл.3), то виробництво м'яса, молока та вовни в динаміці за аналізовані роки послідовно зменшується. І лише кількість яєць збільшується.

Таблиця 3

**Виробництво продукції тваринництва
у сільськогосподарських підприємствах Херсонської області***

Види продукції	1997р.	1998р.	1999р.	2000р.	2003р.	2004р.	2004р. у % до	
							1997р.	2003р.
М'ясо всіх видів (у живій вазі), тис.т	36,9	26,5	24,2	24,6	10,1	9,9	26,8	98
Молоко, тис.т	174,5	176,5	153	98,6	72,4	60,8	34,8	84
Яйця, млн.шт.	82,9	81,7	71,1	50,4	67,3	119,3	143,8	177,1
Вовна у фізичній вазі, т	651	403	266	214	179,8	153,4	23,5	85,3

* Розраховано за даними Головного управління сільського господарства і продовольства Херсонської облдержадміністрації. Економічне і соціальне становище АПК області за 1999р. - С.25, 2004р. - С.27

За 1997-2004рр. зменшилися і обсяги реалізації аграрними підприємствами продукції як рослинництва, так і тваринництва (табл.4).

Таблиця 4

**Загальні обсяги реалізації основних видів сільгосппродукції
по аграрних підприємствах Херсонської області, тис.т***

Види продукції	1997р.	1998р.	1999р.	2000р.	2003р.	2004р.	2004р. у % до	
							1997р.	2003р.
Зерно	1470,3	1099,4	867,7	553,8	935	716,4	48,7	76,6
Насіння олійних культур	93,6	109,4	109,8	101,9	58,3	58,4	62,4	100,2
Овочі	46,8	145,7	129,5	90,5	60,2	62,9	134,4	104,5
М'ясо всіх видів (у живій вазі)	42,1	32,6	29,7	37,4	16,5	14	33,3	84,8
Молоко та молочні продукти	117,6	116,1	100,6	67,8	54,6	45,1	38,4	82,6
Яйця, млн.шт.	72,7	72,6	56	36,6	20,8	28,7	39,5	138

* Розраховано за даними Головного управління сільського господарства і продовольства Херсонської облдержадміністрації. Економічне і соціальне становище АПК області за 1999р. - С.37, 2004р. - С.38

У таблиці 5 представлено показники економічної ефективності діяльності різних організаційно-правових форм аграрних підприємств Херсонської області за 2002-2004рр. Розглядаючи динаміку наведених в ній показників, бачимо, що єдина закономірність в їх зміні по підприємствах різних форм господарювання відсутня. Якщо по приватних формуваннях за більшістю показників відбулося зниження ефективності функціонування їх аграрної сфери, то по

товариствах з обмеженою відповідальністю і державних господарствах має місце ріст. Аналізуючи такий свого роду узагальнюючий показник, як рівень рентабельності, можна зробити висновок, що у 2002р. прибутковими були лише приватні підприємства. В першу чергу це пов'язано з тим, що тоді таку форму господарювання мала обмежена кількість найбільш міцних господарств. Останніми ж роками ними стали і значно слабші агроформування, що відобразилося на розмірах значної частини економічних показників (але рівень рентабельності у цій групі господарств все ж поступово зростає). Що стосується держгоспів, по яких в динаміці відбувається поступове підвищення ефективності розвитку, то по них, навпаки, спостерігається зворотня тенденція — їх кількість зменшується, тоді як склад — покращується (державну форму господарювання, по суті, зберегли лише найбільш ефективні господарства).

Порівнюючи підприємства різних форм господарювання слід вказати, що практично в усі досліджувані роки вищий рівень економічної ефективності аграрного виробництва забезпечували приватні і державні господарства. За деякими показниками ефективно працювали і товариства з обмеженою відповідальністю та група інших формувань. Проте це, на наш погляд, зовсім не означає, що всі аграрні підприємства області повинні бути приватними та державними.

Важливим фактором досягнення належної ефективності діяльності реформованих підприємств є висока компетентність і ділові якості керівників та спеціалістів, які вміють визначити майбутню стратегію розвитку. У ринкових умовах великого значення набувають і ділові зв'язки керівників і спеціалістів господарств з іншими підприємницькими структурами та державою. Слід вказати, що успіх роботи сільськогосподарських підприємств залежить не тільки від форми господарювання, а й від чітко налагоджених економічних відносин, дотримання технологічної і виробничої дисципліни, впровадження досягнень науково-технічного прогресу тощо. Виникнення на селі різних форм господарювання створює конкуренцію між виробниками, яка сприяє зростанню ефективності аграрного виробництва і економіки в цілому. Пошук оптимальних форм господарювання ще не завершено і його необхідно продовжувати.

Таблиця 5

Основні показники економічної ефективності сільськогосподарської діяльності аграрних підприємств різних форм господарювання Херсонської області

Форми господарювання та роки	Вартість товарної продукції (грн.) на:			Прибуток (+) збиток (-)(грн.) на:			Рівень рентабельності (збитковості), %
	1га сільгосп-угідь	1 сільгосп-працівника	1тис.грн. основних виробничих засобів с./г. призначення	1га сільгосп-угідь	1 сільгосп-працівника	1тис.грн. основних виробничих засобів с./г. призначення	
Акціонерні товариства							
2002р.	309,7	5053,9	78,2	-65,5	-1068	-16,5	-17,3
2003р.	283,6	4601,1	70,4	71,2	1155,9	17,7	11,5
2004р.	326,1	6034,9	101,3	48,5	897,4	15,1	17,5
Індекс 2004р. до 2002р.	1,05	1,19	1,3	-	-	-	-
Товариства з обмеженою відповідальністю							
2002р.	187,1	3711,6	83,9	-73,5	-1458,9	-33	-28,6
2003р.	301,6	5311,8	126,3	40,7	716	17	12,2
2004р.	355,5	6089,1	135,5	77,9	1334,3	29,7	28
Індекс 2004р. до 2002р.	1,9	1,64	1,62	-	-	-	-
Приватно-орендні підприємства							
2002р.	867,6	9276,4	670,9	145,6	1555,6	125,6	20
2003р.	399,4	6879,1	185,8	122,4	2108,7	57	24,7
2004р.	278,1	5700	157,9	90,9	1862,7	51,6	48,3
Індекс 2004р. до 2002р.	0,32	0,61	0,24	0,62	1,2	0,41	2,4
Сільськогосподарські виробничі кооперативи							
2002р.	28,3	473,4	10	-	-3594,7	-76	-87,8
2003р.	196,9	3514,1	70,4	214,7	123,2	2,5	4,7
2004р.	273,3	3705,8	41,7	6,9	-916,5	-10,3	-19,9
Індекс 2004р. до 2002р.	9,66	7,92	4,17	-67,6	-	-	-
Держгоспи							
2002р.	326,5	5850,9	82,5	-11,6	-207,5	-2,9	-3,4
2003р.	440,9	7943,3	101,5	82,6	1488,3	19	22,8
2004р.	370,8	6665	121,5	221,7	3985	72,7	89,5
Індекс 2004р. до 2002р.	1,14	1,14	1,47	-	-	-	-
Інші							
2002р.	311,9	5105,5	135,6	-50,3	-823,6	-21,9	-13,8
2003р.	517,9	9208,3	424,7	-	-2904,9	-134	2,41
2004р.	218,2	4121,3	163,1	163,4	423,8	16,8	11
Індекс 2004р. до 2002р.	0,7	0,81	1,2	22,3	-	-	-

ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ ЕКОНОМІЧНО ОПТИМАЛЬНОГО КОМБАЙНА

І.І.Червен, доктор економічних наук, професор

В.І.Гаєриш, кандидат технічних наук, доцент

Миколаївський державний аграрний університет

Наведено підхід щодо обґрунтування вибору оптимального комбайна. Як критерій запропоновано використовувати різницю вартості врожаю і витрат на його збирання.

Приведен подход по обоснованию выбора оптимального комбайна. В качестве критерия предложено использовать разницу стоимости урожая и затрат на его уборку.

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, які здійснюються в Україні у процесі державотворення, спрямовані на розвиток виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та сприяння виходу на світовий продовольчий ринок з високоякісним українським зерном. І для цього є реальні можливості. Збільшити експортний потенціал країни можливо за рахунок розкриття регіональних резервів зернових господарств та ефективного використання техніки, в тому числі й комбайнів. Ефективне використання комбайнів — запорука збирання максимального врожаю з мінімальними витратами.

Формування парку зернозбиральних комбайнів сільськогосподарських підприємств в умовах ринку є складним та відповідальним процесом. Він потребує економічної оптимізації, так як від цього залежить ефективність аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і літератури. Дослідженням щодо доцільності використання того або іншого типу комбайна для визначення оптимальної кількості комбайнів присвячено ряд робіт. Існують різні методики визначення оптимальної тривалості збирання і необхідної кількості комбайнів, у яких критерієм є: мінімальні втрати врожаю [6], потужність двигуна комбайна [2, 6], економічні параметри [4], приведені витрати на збирання врожаю [7]. Однак жодна з них не враховує повною мірою чинники, що впливають на економічну доцільність застосування того або іншого

комбайна і тривалість збору врожаю. Так, у методиці [5] взагалі не враховуються економічні показники. Більш повно враховуються фінансові показники в роботах [4, 7]. Однак у [4] не враховується цілий ряд чинників, а саме: витрати на пально-мастильні матеріали, заробітну плату, поточний і капітальний ремонт, страховку і збереження техніки, тривалість збирання без втрат врожаю. Методика, що дана в [7], занадто громіздка і не дозволяє робити швидкий аналіз техніки.

Мета статті. В даній статті робиться спроба визначення оптимального типу комбайна, тривалості збирання врожаю різними видами комбайнів і, отже, їх кількості з метою одержання максимального прибутку.

Викладення основного матеріалу. Вибір та придбання комбайнів завжди було і є складною справою, і тут немає рішень, які б задовольняли всі вимоги. Єдиною причиною вкладання капіталу в нову техніку може служити збільшення прибутку підприємства. Нова техніка повинна скоротити витрати або збільшити прибуток значно на більшу суму, ніж затрати, пов'язані з її придбанням та експлуатацією.

При виборі того чи іншого комбайна пропонується ввести критерій — різницю між вартістю врожаю $СУ$ та витратами на його збирання $ЗС$

$$E = ВВ - ЗС \rightarrow \max. \quad (1)$$

При цьому необхідно враховувати зниження врожаю зернових залежно від строків його збирання [3]. Складемо математичну модель даної задачі. Нехай необхідно підібрати комбайни для збирання врожаю зернових на площі Π га. Очікувана врожайність зерна $У_{\max}$, т/га, ціна зерна — $Ц_z$, грн./т. Основні параметри зернозбирального комбайна — це його пропускна здатність q , кг/с, ціна $Ц_k$, грн., експлуатаційні витрати $ЕВ$, які є функцією тривалості збирання D , днів.

За фактичних умов збирання змінну продуктивність комбайна по зерну розраховують за допомогою формули [3]

$$W = \frac{3,6 \cdot q \cdot K_{cm} \cdot K_y \cdot t}{(1 + \varepsilon) \cdot Y_{max}}, \text{ га/день,}$$

де ε відношення незернової частини врожаю до маси зерна; K_{cm} — коефіцієнт використання часу зміни; K_y — коефіцієнт умов збирання; t — тривалість робочої зміни, год.

Тоді, необхідна кількість комбайнів (n), при тривалості збирання D днів

$$n = \frac{P}{W \cdot D}. \quad (2)$$

Дослідженнями агробіологів встановлено, що для різних сортів зернових культур оптимальна тривалість збирання врожаю складає 4...6 днів [2]. Враховуючи, що строки дозрівання різних культур не співпадають, тоді оптимальна тривалість збирання зернових може бути збільшена до 10 днів. Збирання зернових після повного їхнього дозрівання веде до втрат врожаю, які тим більші, чим більший термін збирання. Залежність врожайності від часу збирання можна описати наступною залежністю [3]

$$Y = Y_{max} \cdot [1 - K_n \cdot (D - D_0)], \quad (3)$$

де K_n — коефіцієнт, який враховує втрати врожаю за кожен добу проведення збирання, що більше оптимального агротехнічного терміну, $K_n = 0,05$; D_0 — тривалість збирання без втрат, днів.

Кількість зібраного врожаю за оптимальний строк буде дорівнювати

$$3Y_0 = n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot D_0.$$

Визначимо кількість зібраного врожаю за строк D днів. Збирання врожаю за оптимальний термін збирання D_0 плюс один день

$$\begin{aligned} 3Y_1 &= 3Y_0 + n \cdot W \cdot Y_1 = \\ &= n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot D_0 + n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot (1 - K_n). \end{aligned}$$

Збирання врожаю за оптимальний термін збирання D_0

плюс два дні:

$$3Y_2 = 3Y_1 + n \cdot W \cdot Y_2 = n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot D_0 + \\ + n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot (1 - K_n) + n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot (1 - K_n \cdot 2) \cdot$$

Збирання врожаю за оптимальний термін збирання D_0 плюс j днів

$$3Y_j = n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot [D_0 + (1 - K_n) + (1 - K_n \cdot 2) + \dots \\ \dots + (1 - K_n \cdot j)] = n \cdot W \cdot Y_{max} \cdot \left(D_0 + \sum_{j=1}^m (1 - K_n \cdot j) \right), \quad (4)$$

де m – тривалість збирання понад оптимальний термін, днів.
Визначимо суму арифметичної прогресії у виразі (4)

$$\sum_{j=1}^m (1 - K_n \cdot j) = \sum_{j=1}^m [(1 - K_n) - K_n \cdot (j - 1)] = \\ = \frac{m}{2} \cdot [2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (m - 1)]. \quad (5)$$

З урахуванням (5) вираз (4) набуває вигляду

$$3Y = n \cdot W \cdot U_{max} \cdot \left[D_0 + \frac{m}{2} \cdot (2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (m - 1)) \right]. \quad (6)$$

Врахуємо, що $m = D - D_0$ і $n = \frac{\Pi}{W \cdot D}$,
тоді

$$3Y = \frac{\Pi \cdot Y_{max}}{D} \cdot \left[D_0 + \frac{(D - D_0)}{2} \cdot (2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (D - D_0 - 1)) \right]. \quad (7)$$

Врахування витрат пально-мастильних матеріалів. Продуктивність комбайна залежить від пропускнув здатності молотарки q . Тому можна прийняти витрати палива на обмолот 1 т зерна як постійну величину B_1 (для кожного типу комбайна). Тоді витрати палива на збирання врожаю складуть

$$B = 3Y \cdot B_1. \quad (8)$$

Зарплата. Зарплата комбайнера прямо пропорційна відпрацьованому часу

$$3П = \frac{3Y}{G} \cdot ГС \cdot (1 + НЗП) \cdot (1 + НР) \cdot (1 + ПДВ), \text{ грн.} \quad (9)$$

де G — годинна продуктивність комбайна по зерну, т/год; $ГС$ — годинна ставка, грн./год; $НЗП$ — нарахування на зарплатню; $НР$ — накладні витрати; $ПДВ$ — податок на додану вартість.

Годинна продуктивність комбайна

$$G = \frac{W \cdot Y_{max}}{t}.$$

Тоді (9) набуває вигляду

$$3П = \frac{3Y \cdot t_0}{W \cdot U_{max}} \cdot ГС \cdot (1 + НЗП) \cdot (1 + НР) \cdot (1 + ПДВ). \quad (10)$$

Економічний ефект. Визначимо вартість врожаю. Для цього скористаємося залежністю (6)

$$CY = \frac{П \cdot Y_{max} \cdot Ц_3}{D} \cdot \left[D_0 + \frac{(D - D_0)}{2} \cdot (2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (D - D_0 - 1)) \right]. \quad (11)$$

Витрати на пально-мастильні матеріали:

$$ПММ = 3Y \cdot B_1 \cdot Ц_T, \quad (12)$$

де $Ц_T$ — вартість дизельного палива, грн./кг.

Витрати на утримання і обслуговування комбайна

$$3K = n \cdot Ц_K \cdot 0,01 \cdot (a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5), \quad (13)$$

де $Ц_K$ — балансова вартість комбайна, грн.; a_1, a_2, a_3, a_4, a_5 — відрахування на реновацію, поточний і капітальний ремонт, зберігання і страхування, %.

З урахуванням (2) вираз (13) набуває вигляду

$$3K = \frac{\Pi}{W \cdot D} \cdot \Pi_K \cdot 0,01 \cdot (a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5). \quad (14)$$

Підставимо (9), (19), (12) і (14) в (1) і після математичних перетворень отримаємо:

$$E = \frac{\Pi \cdot y_{max} \cdot \Pi_3}{D} \cdot \left[D_0 + \frac{(D - D_0)}{2} \cdot (2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (D - D_0 - 1)) \right] \times \\ \times \left[1 - \frac{B_1 \cdot \Pi_T}{\Pi_3} - \frac{ГС \cdot t_\delta}{W \cdot U_{max} \cdot \Pi_3} \cdot (1 + НЗП) \cdot (1 + НР) \cdot (1 + ПДВ) \right] - \\ - \frac{F}{W \cdot D} \cdot \Pi_K \cdot 0,01 \cdot (a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5). \quad (15)$$

Введемо позначення:

$$\alpha = \left[1 - \frac{B_1 \cdot \Pi_T}{\Pi_3} - \frac{ГС \cdot t_\delta}{W \cdot U_{max} \cdot \Pi_3} \cdot (1 + НЗП) \cdot (1 + НР) \cdot (1 + ПДВ) \right]. \quad (16)$$

Підставивши (16) в (15), остаточно отримаємо

$$E = \frac{\Pi \cdot y_{max} \cdot \Pi_3}{D} \cdot \left[D_0 + \frac{(D - D_0)}{2} \cdot (2 - 2 \cdot K_n - K_n \cdot (D - D_0 - 1)) \right] \times \alpha - \\ - \frac{\Pi}{W \cdot D} \cdot \Pi_K \cdot 0,01 \cdot (a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5). \quad (17)$$

У виразі (17) невідомою величиною залишається тривалість збирання врожаю. Для її визначення виконаємо диференціювання рівняння (17) по D і, прирівнявши його до нуля, отримаємо вираз для визначення оптимального терміну збирання:

$$D = \sqrt{\frac{2 \cdot \Pi_K \cdot 0,01 \cdot (a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5)}{W \cdot y_{max} \cdot \Pi_3 \cdot K_n \cdot \alpha} + (D_0^2 - D_0)}. \quad (18)$$

Вираз (18) дуже подібний до рівняння, яке наведено в роботі

[4], але враховує більшу кількість факторів. Дане рівняння дозволяє визначити оптимальні строки збирання для кожного типу комбайна. Необхідну кількість зернозбиральних комбайнів визначають за формулою (2).

Алгоритм вибору комбайна наступний: для кожного типу комбайна визначається оптимальний строк збирання врожаю; визначається значення критерію E ; вибирається комбайн, у якого значення критерію E мінімальне. Для реалізації даного підходу була розроблена програма для ПЕОМ. Результат її роботи наведено на рис. 1.

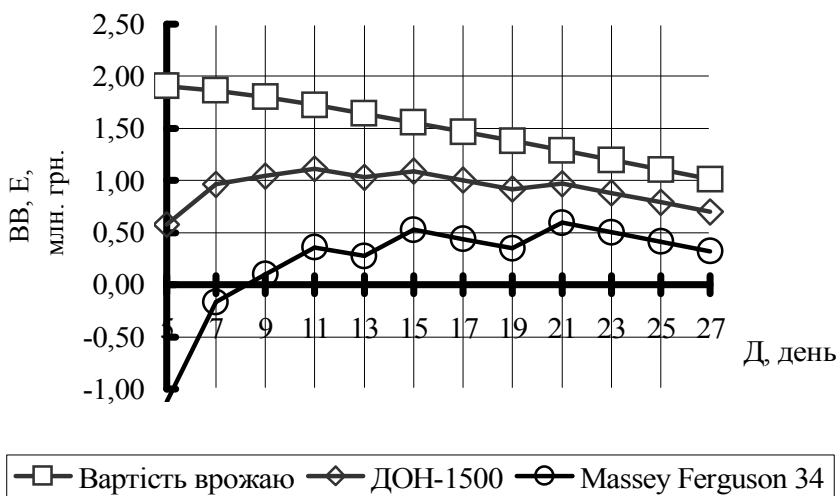

Рис. 1. Залежність валової вартості врожаю ВВ та критерію економічності E від тривалості збирання

Розрахунки по вибору зернозбиральної техніки для збирання озимої пшениці були виконані за наступних умов: площа поля – 1000 га; урожайність – 40 ц/га; ціна зерна – 550 грн./т. Вибір необхідно зробити з двох типів комбайнів ДОН-1500 та Massey Ferguson 34. Як видно з рис. 1, застосування менш дорогого комбайна з більшою питомою витратою палива дає понад 500 тис.

грн. додаткового доходу. Це пояснюється структурою собівартості збирання, де вартість палива не перевищує 11%. Більшу частину витрат складають відрахування на реновацію, поточний та капітальний ремонт.

Коефіцієнт (16) враховує вплив вартості палива на економічні показники збирання врожаю. Цей вплив зростає при збільшенні відношення вартості палива на збирання однієї тонни врожаю до вартості тонни самого врожаю.

Висновки

1. Одержано математичний запис критерію, який дозволяє вибір економічно оптимального типу комбайна. Наведена залежність враховує техніко-економічні показники техніки, зарплату, площу земель, урожайність, ціну культури та терміни збирання врожаю. Одержані результати можна використовувати при прийнятті рішень по придбанню комбайнів.
2. Для збирання врожаю доцільно використовувати більш дешеvu вітчизняну техніку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бронштейн И.Н., Семендяев К.А. Справочник по математике. – М.: Наука, 1964. – 608 с.
2. Грицишин М., Амонс В., Грицько П. Обґрунтування потреби в зернозбиральних комбайнах // Техніка АПК. – 2003. – №2. – С. 7-9.
3. Жалкин Э.В., Савченко А.Н. Технологии уборки зерновых комбайновыми агрегатами. – М.: Россельхозиздат, 1985. – 207 с.
4. Киртбая Ю.К. Резервы в использовании машинно-тракторного парка. – М.: Колос, 1976. – 256 с.
5. Масло І.П., Грицишин М.І., Босий М.А. Обґрунтування технології збирання зернових і структури парку зернозбиральних комбайнів// Техніка АПК. – 1999. – №4. – С. 8-9.
6. Ребизов В.Д. Предельные возможности сокращения потерь зерна // Техника в сельском хозяйстве. 1988. – №6. – С. 50.
7. Сельхозтехника. Справочник-каталог. Часть 1 / Э. Финн, С. Бородин, П. Хоммер, Л. Погорелый. – К.: Юнивест Маркетинг, 1999. – 180 с.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

В.П.Клочан, кандидат економічних наук, доцент

Н.І.Костаневич, кандидат економічних наук, доцент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто проблеми молокопереробної галузі на прикладі ВАТ "Веселинівський завод сухого знежиреного молока" Миколаївської області Причорноморського регіону.

В статье рассмотрены проблемы молокоперерабатывающей отрасли на примере открытого акционерного общества "Веселиновский завод сухого обезжиреного молока" Николаевской области Причерноморского региона.

Молоко та молокопродукти — корисні дієтичні продукти харчування. Молоко по своєму значенню в харчуванні посідає друге місце після хліба. Але споживання молока та молокопродуктів населенням України значно нижче рекомендованих норм. Так, при раціональних нормах 380кг молока і молокопродуктів в розрахунку на одну людину за рік фактично за останні роки споживається на 40% менше. Щоб визначити причини низького споживання молокопродуктів, необхідно розглянути стан та проблеми молокопереробної галузі.

Питання вдосконалення механізму роботи молочної промисловості розглядали М.Зубець, М.Малік, В.Пабат, Б.Пасхавер, П.Ю.Тарарико, В.Чагарський та інші вчені.

Метою статті є вивчення стану і визначення проблем в роботі молокоперобних підприємств на прикладі одного з підприємств Миколаївської області — відкритого акціонерного товариства "Веселинівський завод сухого знежиреного молока".

Підприємство "Веселинівський завод СЗМ" було засновано у грудні 1971 р. До 1987 р. завод мав статус державного підприємства. У 1987 році завод перетворено в орендне підприємство, а у 1996 році — в акціонерне товариство.

Завод СЗМ спеціалізується на випуску сухого знежиреного молока. Крім цеху СЗМ на заводі працює технологічний цех по виробництву масла вершкового. Виробнича потужність заводу

100 т сировини на добу. Продукція заводу занесена до реєстру “Кращі товари України”. Масло вершкове реалізується на півдні України і в Росії. Сухе знежирене молоко здебільшого продається у країни дальнього зарубіжжя. Основними оптовими покупцями продукції заводу є ТОВ “Регіон Агро”, ТОВ “Каскад-Продакшн”, ПП “Світличний”. По області конкурентом по реалізації продукції є фірма “Лакталіс”, яка виробляє масло, сметану та йогурти, в межах півдня України – це фірма “Ласуня”. За останні 4 роки Веселинівський завод СЗМ був збитковим лише у 2002 р. За 2003-2005 роки отримано прибуток. Проте рівень рентабельності продукції складає 6-7 відсотків.

Сировину завод отримує із суспільного сектору, який представлений ТОВ “Мрія”, ТОВ “Покровське”, ТОВ “В. Долина” Веселинівського району тощо. Але більша частина сировини поступає від приватного сектору, адже приватний сектор у Причорноморському регіоні, до якого належить і Миколаївська область, виробляє до 90% молока, що видно з даних таблиці 1.

Аналізуючи дані таблиці 1, можна відмітити, що у 2005 по Україні більше 80% молока вироблено господарствами населення. Питома вага сільськогосподарських підприємств по Причорноморському регіону складала 11,5%, що на 0,6 в.п. більше, ніж в аналогічному періоді 2004 р. Найнижча питома вага сільськогосподарських підприємств в Херсонській та Миколаївській областях відповідно 8,6% та 9,9%. Питома вага сільськогосподарських підприємств по країні складає близько 20%.

Таблиця 1

Дані щодо виробництва молока в Причорноморському регіоні

Області	Питома вага сільськогосподарських підприємств, %		
	2004 р.	2005 р.	+; -
Миколаївська	10,0	9,9	- 0,1
Одеська	12,2	13,3	1,1
Херсонська	7,7	8,6	0,9
АР Крим	12,1	13,2	1,1
По регіону	10,9	11,5	0,6
По країні	19,5	19,8	0,3

Одна з проблем молокопереробної галузі — отримання сировини у населення. Це стосується і ВАТ “Веселинівський завод СЗМ”, який для закупівлі сировини у населення організував 35 заготівельних пунктів, укомплектованих холодильним обладнанням. Але якість молока приватного сектора значно нижча, ніж в сільськогосподарських підприємствах. Молоко — сировина в більшості випадків не відповідає вимогам стандарту, особливо за мікробіологічними показниками. Це пов’язано з недотриманням належних санітарно-гігієнічних умов виробництва молока, незабезпеченням його своєчасного охолодження. З неякісної сировини не можна виробити високоякісну продукцію. А через низьку якість вітчизняного молока продукція неконкурентоспроможна. Так, головною перешкодою при експорті сухого молока є наявність в ньому антибіотиків, що забороняється використовувати в харчовій промисловості європейських країн.

Друга проблема — недостатнє забезпечення сировиною. Виробничі потужності ВАТ “Веселинівський завод СЗМ” забезпечені сировиною влітку на 75%, взимку на 20%. Основна причина — низькі надії на 1 корову та зниження поголів’я корів. Так, у 2005р. в порівнянні з 1995р. поголів’я корів зменшилося вдвічі. З 2003р. спостерігається зменшення поголів’я корів і в господарствах населення.

Кількість корів у приватному секторі зменшується через те, що зменшується кількість людей, бажаючих тримати тварин. Молодь переселяється із сільської місцевості в міста, старші люди не мають здоров’я тримати тварин та продають їх. А економічна ефективність виробництва молока не дуже висока. Так, Веселинівський завод СЗМ у 2005 році закуповував молоко по 1 гривні за 1 л, фірма “Лакталіс” закуповує молоко за значно вищими цінами.

Уявлення про канали реалізації молока дають дані таблиці 2.

Коментуючи дані таблиці 2, можна зробити такі висновки. Рівень товарності молока за досліджуваний період по Україні склав 77,0%, по регіону — 70,2%. Найвищий рівень товарності моло-

ка – в Миколаївській області (66,3%). Найнижчий – в Одеській області (63,3%).

Серед каналів реалізації найбільшу питому вагу має реалізація молока переробним підприємствам. Це найвигідніший для виробників молока канал. Питома вага цього каналу по Україні за досліджуваний період склала 84,9%, по Причорноморському регіону дещо нижче – 75%.

Таблиця 2

**Канали реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами
Причорноморського регіону**

Області	Рівень товарності, %	Канали реалізації		
		Переробними підприємствами	Населенню	Інші канали
		Питома вага, %	Питома вага, %	Питома вага, %
Миколаївська	76,6	90,8	1,8	7,0
Одеська	63,3	68,5	4,2	27,1
Херсонська	72,4	83,7	3,6	13,5
АР Крим	75,4	64,3	4,8	30,8
Регіон	70,2	75,0	3,7	21,2
Україна	77,0	84,9	1,5	13,6

Найнижча питома вага обсягів реалізації молока переробним підприємствам відмічається в АР Крим (64,3%) та Одеській області (68,5%). Найвища – в Миколаївській області (90,8%).

Найменшу питому вагу серед каналів реалізації по Україні має реалізація молока населенню – (1,5%). В Причорноморському регіоні цей показник вдвічі вищий (3,7%) за рахунок АР Крим (4,0%) та Одеської області (4,2%).

По Україні 13,6% молока було реалізовано за іншими каналами, по Причорноморському регіону цей показник склав 21,2% за рахунок АР Крим (30,8%) та Одеської області (27,1%).

Дослідження показало, що в молокопереробній галузі існує і така проблема як посередники, які закуповують сировину і продають її промисловим підприємствам, а також закуповують у пере-

робних підприємствах і готову продукцію, яку продають як на території України, так і в країні зарубіжжя.

Значною проблемою, від якої залежить собівартість і конкурентоспроможність, є морально та фізично застаріле обладнання. Основні виробничі засоби ВАТ “Веселинівський завод СЗМ” зношені на 70%.

Основними проблемами лишаються недостатність сировини та низька якість молока. Вирішення цих проблем — зростання валових надоїв молока і підвищення його якості — можливе лише за умови піднесення галузі тваринництва. Тобто зростання поголів'я корів, особливо в сільськогосподарських підприємствах, до рівня 90-х років. Поліпшення породного складу корів, що впливає на підвищення продуктивності тварин. Одним з напрямків поліпшення породного складу тварин в сільськогосподарських підприємствах є закупівля тварин з приватного сектора. Зростання надоїв молока на 1 корову неможливе без міцної кормової бази і сучасних передових методів утримання тварин. Це потребує значних капітальних вкладень і неможливе без комплексної економічної допомоги з боку держави. Про це свідчить успіх інших країн, в т.ч. країн Європейського союзу, в яких система підтримки виробників молока налічує 11 різних форм дотацій.

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

*О.І.Галенко, кандидат економічних наук
Білоцерківський державний аграрний університет*

У статті розкриваються проблеми становлення цивілізованого ринку зерна в регіоні. У нових умовах господарювання, коли ліквідовано систему державних замовлень на усі види продукції і розвалилися колишні зв'язки між постачальниками і заготівельниками, необхідно розвивати інфраструктуру ринку, створити здорову конкуренцію та зацікавити працівників.

В статье раскрываются проблемы становления цивилизованного рынка зерна в регионе. В новых условиях хозяйствования, когда ликвидирована система государственных заказов на все виды продукции и развалились бывшие связи между поставщиками и производителями, необходимо развивать инфраструктуру рынка, создать здоровую конкуренцию и заинтересовать работников.

Вступ. Глобалізація світової економіки і торгівлі не залишає в ізоляції практично кожну з країн світу, а тому формування і функціонування національних ринків, в тому числі аграрного, так чи інакше відбувається у взаємозв'язку з розвитком продуктивних сил і суспільних відносин держави.

Постановка завдання. Україна входить до цивілізованого ринку повільно, долаючи великі труднощі, не маючи розвинутої інфраструктури та механізмів ринкового регулювання, створення досконалої ринкової інфраструктури. Вивченням проблеми функціонування ринку зерна займаються багато вчених економістів-аграрників: П.І.Гайдучський, П.Т.Саблук, В.І.Бойко, О.М.Шпичак, Л.М.Худолій та інші. Але в їхніх дослідженнях стан ринку зерна і проблеми ціноутворення на регіональному рівні вивчено недостатньо. Тому дана проблема є основою дослідження в даній статті.

Результати дослідження. В Україні поки що не вдалося створити ефективних ринкових умов не лише в сфері виробництва зерна, а й в системі його збуту, тому одним із резервів підвищення ефективності зернового господарства є впрова-

дження ринкових відносин на підставі введення приватної власності на землю та створення досконалої ринкової інфраструктури [1].

Зернове господарство — це галузь, для якої характерно постійне коливання обсягів виробництва та цін на продукцію (рис.1).

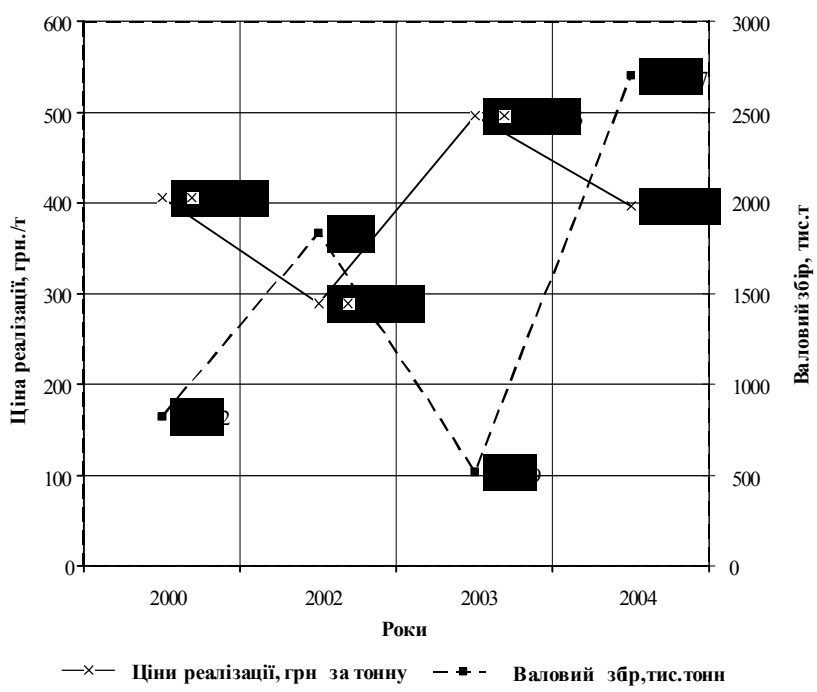

Рис.1 Динаміка виробництва та цін реалізації зерна у Миколаївській області

Динаміка зернового виробництва потребує перегляду підходів до формування інструментів державної політики щодо регулювання ринків збуту зерна, зокрема його експорту. Для стабілізації ситуації на зерновому ринку Президентом України у 2002 році підписано Укази “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” та “Про невідкладні заходи

щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна”. Вони передбачали створення прозорої ринкової інфраструктури, недопущення обмежень руху зерна, здійснення експортних операцій через біржі, створення інформаційної системи та системи моніторингу і прогнозування кон’юнктури ринку. Однак ці заходи не були виконані. Як вказує Гайдуцький П.І., на продовольчому ринку посилюється напруження, проявилися небезпечні перекоси: співвідношення експорту до виробництва сягнуло 25% [2]. Україна має сприятливі умови для нарощування експорту, треба лише розумно ними скористатися.

Розглянемо залежність експортних операцій від валового збору зернових на прикладі Миколаївської області (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва та експорту зерна у Миколаївській області

Роки	Виробництво, тис. т	Експорт		Експорт у % до виробництва
		тис. т	тис. дол США	
2000	819,2	119	11391,6	14,6
2001	2718,2	694,6	60128,2	25,6
2002	1831	1223,6	99689,9	66,8
2003	514,9	32,15	3037,3	6,2
2004	2696,7	358,7	39030,8	13,3
У середньому за 2000-2004 рр..	1716	485,61	213277,8	28,3

Аналізуючи дані таблиці, можна відмітити, що обсяг експортних операцій з року в рік неухильно зростає.

Незважаючи на офіційну статистику про збільшення обсягів експортного потенціалу регіону та України в цілому, маємо негативні тенденції в цьому напрямі. Так, за словами Лузана Ю. Я., збільшення експорту на світовому ринку має переважно ціновий, епізодичний характер та сировинну спрямованість. “Тільки на цінах порівняно зі світовими при експорті зерна українські учасники зернового ринку в 2001 році втратили майже 1 млрд. грн. [3].

На думку генерального директора Національної асоціації “Укрзернопродукт” Є.Ковтонюка, не зважаючи на твердження з високих трибун про те, що Україна вже увійшла до числа найбільших експортерів зерна, реально за останні два роки з країни не було вивезено жодної тонни зерна. Україна продає зерно на своїй території міжнародним трейдерам, і це — вже їхнє зерно — транспортується до інших країн. Вони й отримують основну частину прибутку [4].

Основними експортерами зернових культур в регіоні є зерно-трейдери, такі як ТОВ “Агроекспорт ЛТД”, ТОВ СП “Нібулон”, “Віалмарагро”, “Євро сервіс”, концерн “Прометей”. Жодний сільськогосподарський товаровиробник не має можливості експортувати зерно самостійно, тому що для цього потрібні великі кошти, знання світових ринків і транспортних можливостей. Сьогодні на Україні працюють близько десяти визнаних у світі трейдерів. За даними Української зернової асоціації, на кожен міжнародний трейдер працює в середньому 200 трейдерів українських, які спеціалізуються на поставках зернових у порти України [5].

Отже, збільшення експорту зернової продукції є одним з основних факторів стимулювання виробництва і найвигіднішим каналом збуту. Але від нарощування експорту зерна доходи товаровиробників не зростають і навіть не доходять до селян.

Однією із найважливіших умов існування ринку є наявність шляхів (каналів) реалізації зерна. Аналізуючи статистичні дані (табл.2), які відображають показники обсягів реалізації за каналами та ціни по цих каналах, можна зробити висновки, що існують серйозні недоліки в організації ринку зерна. Основними каналами збуту зерна є реалізація його на ринку та за іншими каналами. Питома вага даних каналів реалізації у 2004 році по Україні становила 11 і 62%, по Миколаївській області відповідно — 14,7 і 64,8%. Питома ж вага каналу реалізації зерна переробним підприємствам по Миколаївській обл. знизилася з 87,3% у 1990 році до 6,7% у 2004 році. Найбільша ефективність реалізації зерна досягається за рахунок встановлення пря-

мих зв'язків між підприємствами з виробництва зерна і його переробки, що зменшує кількість посередників. В цілому динаміка питомої ваги кожного каналу у структурі реалізації зерна відповідає тим соціально-економічним явищам, які відбуваються в країні. А саме, зміна форм власності сприяє зменшенню продажу зерна державі, а спроба товаровиробників отримати наявні гроші збільшує частку реалізації зерна на ринках, через торгівельну мережу.

Таблиця 2

Маркетингові канали реалізації зерна сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності у 2004 році

Канали реалізації	Україна			Миколаївська область		
	К-сть, тис. т	%	Ціна, грн./т	К-сть, тис. т	%	Ціна, грн./т
Реалізовано - всього	16698,1	100	510	903,2	100	542
В тому числі по каналах реалізації						
переробним підприємствам (включаючи елеватори)	1063,8	6,4	493,5	54,2	6	525,9
споживкооперації	5,5	0	462,9	0,8	0,1	383,8
населенню в рахунок оплати праці (включаючи реалізацію через систему громадського харчування)	1142,3	6,9	412,9	26,6	3	314,1
видано пайовиком в рахунок орендної плати за землю та майнових паїв (часток)	2090,8	12,5	426,3	102,9	11,4	364,2
на ринку, через власні магазини, ларьки, палатки	1901,8	11,4	429,5	133,2	14,7	366
через біржі, аукціони	71,5	0,4	416,5	-	-	-
за іншими каналами	10422,4	62,4	463,3	585,5	64,8	400,2
Довідково: із загального обсягу за бартерними угодами	230,1	1,4	438,1	21,8	2,4	387,1

Висновки. Виходячи з проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки:

1. Протягом останніх років намітилася тенденція збільшення у структурі реалізації питомої ваги продажу зернових комерційним і приватним структурам.

2. Ліквідація системи державних замовлень на зерно призвела до того, що заготівельними організація реалізується лише незначна частина зернових.
3. Невиправдано низькими є ціни реалізації зернових культур, із року в рік спостерігається все більший розрив між рівнем світових і вітчизняних цін.
4. Удосконалення законодавчої бази, сприятлива кредитна політика і всебічна державна допомога будуть запорукою впевненості селян у тому, що їх продукція буде реалізована за світовими цінами.
5. Держава повинна забезпечити захист товаровиробників від монополізму переробних підприємств і посередницьких структур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдуцький П.І. Земля і власність, оренда, рента. -К.: Урожай, 1994. – 143с.
2. Гайдуцький П.І. Нелегко освоювати цивілізований ринок зерна //Зерно і хліб.-2004. -№1. – С.4-6.
3. Лузан Ю. Я. Україна та світова організація торгівлі// Економіка АПК.-2002. -№19.-С. 3.-5.
4. Керлель Г. Ціни на зерновому ринку України має національний зернотрейдер.//Пропозиція. – 2002.-№11.-С.35.
5. Клименко В. Країні потрібен експорт зернових та олійних культур//Пропозиція. – 1998. -№11. – С.7.

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА – ОДИН З МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

*Н.В.Потривасєва, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

У статті приділяється увага результатам державної фінансової підтримки аграрних підприємств. При цьому висвітлюється ефективність виконання програм розвитку АПК Миколаївської області, що фінансуються з державного бюджету.

В статье уделяется внимание результатам государственной финансовой поддержки аграрных предприятий. При этом освещается эффективность выполнения программ развития АПК Николаевской области, которые финансируются из государственного бюджета.

Постановка проблеми. Нині в сільській місцевості України в основному завершено реформування відносин власності в плані роздержавлення, паювання землі та майна. Створено нові організаційно-правові форми господарювання, засновані на приватній власності на землю та майно. При цьому, незаперечним є той факт, що аграрний сектор національної економіки залишається невиведеним з кризової ситуації. Низька ефективність сільськогосподарського виробництва не забезпечує навіть простого відтворення. Споживання основних продуктів харчування на одну особу менше, ніж раціональні науково обгрунтовані норми, зокрема молока — на 40 відсотків, м'яса — на 52, яєць — на 24, плодів і винограду — на 52 відсотки. Забезпечити стабільну діяльність новостворених аграрних формувань нині непросто. Дається взнаки непідготовленість селян до роботи в ринкових умовах, низька платоспроможність більшості з них, відсутність послідовної державної політики щодо диспаритету цін, що зумовлює постійну нестачу фінансових ресурсів та обмежує діяльність і розвиток сільськогосподарських товаровиробників, замала фінансова підтримка держави та місцевих органів самоврядування.

Аналіз останніх досліджень. Проблема державного регулювання аграрної галузі та підвищення ефективності діяльності

сучасних підприємницьких структур в АПК привертала увагу багатьох учених (Є.І.Бойко, М.Я.Дем'яненко, К.П.Дудка, М.Ю.Коденська, О.В.Крисальний, П.О.Лайко та ін.), однак ці проблеми є актуальними і на сьогоднішній день. Подаються різні пропозиції щодо стратегії виходу аграрної галузі з кризового стану та надання фінансової допомоги з боку держави для розвитку агропромислового комплексу. Проте відсутність зваженої державної політики підтримки розвитку села та механізмів її реалізації призвели до тривалої економічної кризи в аграрній галузі. Ця проблема в аграрному секторі економіки є найбільш актуальною на рівні держави та окремих регіонів. Стан справ на селі і в агропромисловому комплексі вимагає невідкладного підвищення ролі держави у забезпеченні економічного зростання і добробуту аграріїв України.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення результатів фінансової підтримки підприємств та ефективності виконання програм розвитку АПК Миколаївської області, що фінансуються з державного бюджету в умовах сучасної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. У Миколаївській області проблема державної фінансової підтримки в економічному зростанні агропромислового комплексу нині потребує особливого значення, що зумовлено насамперед сучасним станом розвитку АПК області та моделі економіки в цілому. За останні роки значно знизилися обсяги капіталовкладень в АПК. Так, інвестиції в АПК з усіх джерел фінансування за 2002-2004рр. скоротилися від 175 млн.грн. до 120 млн.грн., або в 1,5 раза, у сільське господарство — більше, ніж у 2 рази. Внаслідок цього в АПК сповільнились процеси відтворення та оновлення матеріально-технічної бази, що призвело до зростання в сільському господарстві частки ручної праці. Ці дані свідчать про те, що надана фінансова підтримка у 2002-2004рр. була занадто малою. Треба було приймати заходи щодо зростання ефективності використання державних коштів, направлених на розвиток АПК області. Такі кроки здійснювалися.

Таблиця 1

Обсяг фінансування з державного бюджету та рівень виконання програм розвитку агропромислового комплексу Миколаївської області у 2005 році

Програми	Запланований обсяг фінансування, тис.грн.	Профінансовано станом на 31.12.2005р., тис.грн.	Рівень виконання, %
Фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва і рослинництва	7207,0	5512,1	76,5
Селекція в рослинництві	3550,0	3550,0	100,0
Фінансова підтримка підприємств АПК через здешевлення коротко - і довгострокових кредитів	9500,0	7780,0	81,9
Часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва	3756,8	3756,8	100,0
Закладення і нагляд за молодими садами, виноградниками і ягідниками	8899,3	8899,3	100,0
Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників	435,0	375,0	86,2
Фінансова підтримка на виконання програм селекції у тваринництві та птахівництві на підприємствах АПК і науково-дослідних господарствах	2699,4	2699,4	100,0
Фінансова підтримка фермерських господарств через механізм мікрокредитування	571,0	571,0	100,0
Реформування та розвиток комунального господарства у сільській місцевості	458,0	458,0	100,0
Агрохімічна паспортизація земель	206,0	206,0	100,0
Заходи по боротьбі з шкідниками	332,0	332,0	100,0
Фінансова підтримка на розвиток шовківництва	130,0	130,0	100,0
Фінансова підтримка підприємств АПК, що знаходяться в особливо складних кліматичних умовах	50,0	50,0	100,0
Докорінне поліпшення земель	50,0	50,0	100,0

Прийняті Президентом України і Урядом заходи забезпечили зростання у 1,1 раза цін на зерно і в 1,8 раза на продукцію тваринництва. Замість 396 грн. за тону зерна у 2004р. Микола-

ївшина у 2005р. отримала ціну після збирання врожаю — 432,8 грн. за тону, а пізніше біржова ціна складала близько 650 грн. за тону. Безумовно, це було результатом дії одного з механізмів державного регулювання, а саме — фінансової підтримки, яка посприяла поповненню обігових коштів сільськогосподарських підприємств області, отже, більш повному та оптимальному за термінами виконання технологічних операцій з виробництва сільськогосподарської продукції. За 2005 рік спостерігалось майже 100 відсоткове використання аграрними підприємствами фінансових ресурсів, що надійшли в аграрний сектор Миколаївської області з державного бюджету (табл.1).

На рівень використання державних коштів по бюджетних програмах “Фінансова підтримка виробництва продукції тваринництва і рослинництва”, “Фінансова підтримка підприємств АПК через здешевлення коротко- і довгострокових кредитів” та “Державне пільгове кредитування індивідуальних сільських забудовників” мали суттєвий вплив терміни надходження коштів та недостатній рівень підготовленості необхідної документації.

Щодо розмірів одержаної фінансової підтримки з обласного та державного бюджетів на розвиток АПК Миколаївської області, то у 2005 році було одержано 46698,6 тис.грн., що в розрахунку на 1 га ріллі становить 27,6 грн. (табл.2).

Як видно з даних таблиці 2, найбільша питома вага суми державних коштів у 2005 році була одержана сільськогосподарськими підприємствами Очаківського (11,3%) та Березанського (9,9%) районів, де переважаюча сума державної фінансової підтримки була спрямована на розвиток садівництва і виноградарства (4254 тис.грн та 3114,6 тис.грн. відповідно). При цьому, фінансова підтримка в розрахунку на 1 га ріллі в минулому році у зазначених районах області сягала 107,6 грн. (Очаківський район) та 50,0 грн. (Березанський район). Третє місце за розміром фінансування з бюджету посів Баштанській район (8,9%), сільськогосподарськими підприємствами якого у 2005 р. одержано 34,9 грн. в розрахунку на 1 га.

Таблиця 2

**Стан та структура державної підтримки підприємств АПК
у 2005 р. по господарствах Миколаївської області**

Назва районів	Фінансова підтримка, всього		Площа ріплі, тис.га	Фінансова підтримка в розрахунку на 1 га ріплі, грн.
	тис.грн.	%		
Арбузинський	2152,8	4,6	78,032	27,6
Баштанський	4166,5	8,9	119,419	34,9
Березанський	4610,4	9,9	91,964	50,1
Березнегуватський	2240,9	4,8	93,382	24,0
Братський	936,1	2,0	88,154	10,6
Веселинівський	2057,4	4,4	87,636	23,5
Вознесенський	2404,0	5,1	89,889	26,7
Врадіївський	840,8	1,8	50,095	16,8
Доманівський	2517,7	5,4	105,635	23,8
Єланецький	979,0	2,1	75,369	13,0
Жовтневий	1148,1	2,5	109,318	10,5
Казанківський	1624,1	3,5	104,253	15,6
Кривоозерський	573,4	1,2	61,195	9,4
Миколаївський	3906,9	8,4	88,879	44,0
Новобузький	1313,4	2,8	94,785	13,9
Новоодеський	1876,7	4,0	101,256	18,5
Очаківський	5264,1	11,3	48,91	107,6
Первомайський	3286,6	7,0	98,6	33,3
Снігурівський	3103,4	6,6	105,837	29,3
м. Миколаїв	1696,3	3,6	0	X
Разом	46698,6	100,0	1692,6	27,6

Слід додати, що найбільша частка (1050 грн., або 25%) одержаної допомоги в цьому районі була використана на надання фінансової підтримки фермерським господарствам.

Реалізація державної політики в аграрному секторі Миколаївської області у 2005 році дозволила досягти низки позитивних результатів, а саме:

- практично усунуто негативну практику товарообмінних операцій на аграрному ринку;
- активізовано кредитування аграрних підприємств (станом на 1 січня 2006р. отримано 238 млн.грн. кредитних ресурсів,

що майже вдвічі більше порівняно з відповідним періодом минулого року);

- триває земельна реформа (станом на 1 січня 2006р. видано 183 тис. державних актів на право приватної власності на землю, що становить 91,9% від кількості громадян, які отримали земельні сертифікати).

Висновки. Безумовно, державна фінансова підтримка — це, з одного боку, діяльність держави, що характеризується виділенням коштів з державного бюджету з метою сприяння економічному зростанню окремої галузі. Однією з таких галузей і є аграрна. З іншого боку, фінансова підтримка є одним з механізмів державного регулювання економіки. При цьому ефективність фінансової підтримки, на нашу думку, залежить від обґрунтованої програми дій щодо державного регулювання аграрного ринку.

УДК 338.432:631.145(447)

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКО–ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

*О.П.Гоголя, кандидат економічних наук
Національний аграрний університет*

Розглянуто основні проблеми управління економіко-організаційними процесами в аграрному секторі та окреслено комплексні напрями змін у всій суспільно-економічній системі країни.

Рассмотрены основные проблемы управления экономико-организационными процессами в аграрном секторе и очерчены комплексные направления изменений во всей общественно-экономической системе страны.

В умовах висококонкурентного ринку та швидких змін зовнішнього середовища, підвищення вимог щодо структури і якості продовольчих товарів необхідно мати таку систему управління, яка б забезпечила оптимальне співвідношення об'єму та структури виробництва продукції, споживчого попиту та достатню конкурентоспроможність в цілому.

На сьогодні в Україні однією з головних причин спаду виробництва, погіршення життєвого рівня населення є втрата керованості економікою. Тому можна стверджувати, що діюча система управління в АПК вимагає змін і удосконалення. Адже законодавча, політична, правова нестабільність, нестача інвестиційних ресурсів і обігових коштів у сільськогосподарських підприємствах негативно впливають на формування ефективності державної системи управління АПК. Пошук напрямів і механізмів удосконалення управління економікою взагалі та її агропродовольчим сектором зокрема завжди був не просто актуальним, а життєво необхідним, про що свідчать наукові праці вітчизняних учених та дослідників, зокрема, О.Д.Гудзинського, В.В.Юрчишина, П.Т.Саблука, М.Ф.Тимчука, О.М.Онищенка, І.Х.Степаненко.

Поширення економічних явищ, як одна з передумов становлення розвинутого ринку, зумовлює об'єктивну необхідність пере-

ходу від адміністративно-командних методів управління до економічних механізмів регулювання процесами виробництва і реалізації продукції як комплексної діяльності менеджменту господарськими системами різних рівнів. Скоріше не перехід, а оптимальне поєднання адміністративно-командних методів з широким застосуванням економічних методів принесуть бажаний результат у функціонуванні державної системи управління. Економічний механізм стимулює впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, зниження витрат, підвищення якості й вирішення питань конкурентоспроможності продукції, вдосконалення та оновлення асортименту товарів і послуг. Завдання полягає в тому, щоб модернізувати методологію планового управління, адаптувати її до концепції розвитку АПК і розглядати планування як складовий і важливий елемент економічного механізму господарювання.

Дослідження аграрних проблем економічного зростання, насамперед, пов'язано з великим розривом теоретико-методологічних основ створення багатуукладної ринкової економіки з реальною практикою. Структурна трансформація організації сільського господарства в країні залежить від багатьох чинників, основними з яких є питання земельної власності, земельних відносин, форм господарювання, взаємовідносин держави на ринку, банківсько-кредитної системи, матеріально-технічного забезпечення. До цього переліку слід додати недосконалість економічного механізму агропромислового комплексу, таких його складових як ціновий, фінансовий, податковий механізм, державне регулювання, виробництво і реалізація, забезпечення необхідного рівня соціалізації тощо.

В Україні розвиток сільськогосподарського виробництва нині базується на впливі як адміністративно-командного, так і економічного методів управління, їх співвідношення в різних галузях неоднакове. За результатами досліджень [1], найбільший вплив економічними методами можна було спостерігати в галузях садівництва, виноградарства та хмелярства. Тут було впроваджено один відсотковий механізм відрахування на розвиток цих галузей від реалізації алкогольних напоїв, що є великою допомогою для розвитку сільськогосподарських підприємств.

В останні роки загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції порівняно з 1990 роком скоротився по більшості її видів у 2 рази. У 2003-2004 роках питання пошуку ринків збуту продукції у вітчизняних урядовців мали другорядне значення, так як обсяг валової продукції рослинництва порівняно з 2002 роком скоротився на 15%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах — на 31,4%, у господарствах населення — на 0,1%. Різке зниження виробництва у рослинництві зумовлено передусім неврожаєм зернових культур. Так, у 2003 році одержано 20,2 млн. тонн зерна (у вазі після доробки), а це в 1,9 раза менше, ніж у 2002 році, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах — 14,6 млн. тонн (у 2002 році — 29,2 млн. т), у господарствах населення 5,6 млн. тонн (у 2002 році — 9,52 млн. тонн). Скорочення виробництва зернових культур у 2003 році, порівняно з попереднім роком, відбулося за рахунок зменшення площ збору на 23%, а також — зниження рівня врожайності на 32%. Значне скорочення обсягів збору продовольчого зерна з 22,7 млн. тонн у 2002 році до 5 млн. тонн у 2003 році, пояснюється несприятливими умовами вегетації даних років. Це привело до зростання попиту на зерно, посилювалися розбіжності на ринку зерна і продуктів його переробки, деформувалися цінові пропорції, у тому числі через некоректне адміністративне втручання. Виникла необхідність вирішення на макрорівні питань щодо закупівлі сільськогосподарської продукції, в тому числі продовольчого зерна. Проте, в 2004 році в Україні було одержано 41,7 млн. тонн зерна (у вазі після доробки), з них продовольчого зерна — 20,0 млн. тонн, фуражного — 21,7 млн. тонн. Тобто порівняно з попереднім роком виробництво зерна збільшилося вдвічі, в тому числі продовольчого — в чотири рази. Це зумовлено як розширенням зібраної площі на 3,7 млн. га (на 32,9%), так і зростанням урожайності на 10,1 ц з гектара (на 55%). Досягнутий рівень врожайності зернових культур (928,3 ц з гектара зібраної площі) є найвищим за останні 11 років. Сільськогосподарськими підприємствами вироблено 31,6 млн. тонн зерна (76% загального валового збору), господарствами населення — 10,1 млн. тонн (24%). Урожайність зернових

культур у сільськогосподарських підприємствах (27,9 ц з га) нижча порівняно з господарствами населення на 1,5 центнера. Зокрема, у 2004 році кращий, порівняно з попереднім роком врожай пшениці — її зібрано 17,5 млн. тонн (у 4,9 раза більше), жита — 1,6 млн. тонн (у 2,6 раза), ячменю — 11,1 млн. тонн (в 1,6 раза), вівса — 1,0 млн. тонн (на 6,9%), кукурудзи на зерно — 8,8 млн. тонн (на 27,9%), проса — 457,4 тис. тонн (на 34,2% більше). Порівняно з 2003 роком виробництво цукрових буряків (фабричних) збільшилося на 23,2% і становило 16,5 млн. тонн, що досягнуто, перш за все, за рахунок підвищення урожайності на 35 центнерів. Менше, майже на третину, ніж у 2003 році, одержано насіння соняшнику (3,1 млн. тонн), що зумовлено мало-сприятливими погодними умовами для його розвитку та скороченням зібраної площі на 387,4 тис. га (на 10,2%). Минулий рік був сприятливим для вирощування картоплі та овочевих культур.

Отже, нестійкий характер виробництва сільськогосподарської продукції, зумовлений рядом суб'єктивних та об'єктивних причин, призводить до необхідності першочергового вирішення питання реалізації продукції, її конкурентоспроможності державними керівниками усіх рівнів, які у структурі органів управління мають пряме відношення до даних проблем. Разом з цим, необхідно створити реальні можливості нарощування управлінського потенціалу в усій його великомасштабності і багатоаспектності. Шляхом досягнення даної мети є організація управління на засадах системного регулювання.

Формування аграрної політики на засадах системної її реалізації означає, що елементи, взаємозв'язки і взаємовідносини мають бути побудовані так, щоб вони відповідали вимогам внутрішньо сутнісного наповнення системи, були достатньо опрацьовані в науково-прикладному відношенні, узгоджено виконували в системі чітко визначену для кожного з них функцію і якомога повніше проявляли свій потенціал щодо ефективного одержання визначеного наперед кінцевого результату розвитку системи [2].

Організація системного управління аграрним сектором економіки можлива у випадку дотримання державними управлінськими

структурами вихідних положень системного управління, які полягають в тому, що системне управління повинне розглядатися як єдиний процес — від зародження управлінської ідеї до її високо відповідального практичного втілення, а також важливим науково-методологічним положенням організації системного управління аграрним сектором економіки є надання йому поступально-соціальної спрямованості, стратегічною метою якої має стати поетапне виведення якості життя селян і інших сільських жителів на рівень кращих світових стандартів. Отже, реальна зміна соціально-економічної ситуації в аграрному секторі має включати такі комплексні напрями: суттєве підвищення відповідальності держави за соціальне відродження села та виведення в системі соціальних заходів на визначальне місце чинників, здатних забезпечити можливість сільським жителям самим заробляти матеріальні блага при збереженні державних соціальних дотацій [3].

Існуюча система управління АПК суттєво не змінилася за роки ринкових трансформацій і поки що ґрунтується на успадкованих від минулого недосконалих формах організації управління. Нова система має враховувати зміни у всій суспільно-економічній системі країни, нове місце держави як суб'єкта, а агропромислового виробництва — як об'єкта управління. Державний характер діяльності органів державного та громадського управління проявляється в тому, що центральний орган виконавчої влади з питань аграрної політики і розвитку сільських територій є головною ланкою системи управлінських установ, в межах якої діють створені на демократичних засадах напівдержавні агентства, громадські професійні та міжпрофесійні об'єднання операторів ринку продовольства, ресурсів і виробничих послуг для села, кооперативні й корпоративні агентства сільськогосподарських товаровиробників і переробників, сільські громади та інші органи самоврядування. Тому процес удосконалення системи управління АПК, насамперед його аграрною сферою, має передбачати поступове делегування повноважень з управління громадськими об'єднаннями, по мірі їх саморозвитку, як зверху-вниз, так і знизу-вверх [4].

При приведенні системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання в центрі уваги має бути не стільки створення додаткових органів управління, як уточнення функцій вже існуючих, з метою забезпечення структурної повноти механізму державного управління, системної взаємодії між його елементами, підвищення професійної компетенції управлінських кадрів. При цьому ключовим системоутворюючим елементом механізму управління інноваційним розвитком мають стати обов'язкові для всіх органів влади науково-технологічні та інноваційні пріоритети [5]. В зв'язку з цим особлива увага повинна бути приділена створенню дієздатної системи управління інноваційною діяльністю на регіональному рівні шляхом створення механізмів державного стимулювання інноваційної активності підприємств (організаційні та фінансові механізми, податкові, кредитні та інші пільги, спеціальні фонди інноваційного розвитку, нова система амортизаційних відрахувань, зорієнтована на прискорене технологічне оновлення виробництва), а також здійснення інноваційного тиску на господарські суб'єкти введенням санкцій на випуск застарілої продукції та використання неефективних ресурсо- й енергоємних та екологічно небезпечних технологій [6].

В основу механізму реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики має бути покладено програмно-цільовий метод управління, ефективність якого підтверджено світовою практикою. При цьому необхідно встановити обов'язкові вимоги до цілевих програм, згідно з якими вони повинні формуватися для досягнення конкретних цілей, чітко визначати шляхи їх здійснення, потрібні для їх реалізації ресурси, відповідальність конкретних осіб за виконання передбачених програмами завдань.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що на даному етапі дослідження проблеми управління економіко-організаційними процесами в аграрному секторі не мають адекватного важливості проблеми місця в аграрній економічній науці. Важливою умовою забезпечення стабільності аграрного ринку має стати активне застосування механізмів його державного управління, суть якого

полягає в забезпеченні балансування кількісних і якісних параметрів попиту і пропозиції, їх урівноваження до рівня оптимального співвідношення.

Удосконалення управління економіко-організаційними процесами в агропромисловому виробництві полягає в: розробленні і забезпеченні ефективного функціонування системи державного, регіонального, галузевого управління сільським господарством та агропромисловим комплексом в цілому, визначення обов'язків і відповідальності на кожному її рівні; удосконаленні кадрового і зміцненні інформаційного потенціалу системи управління сільським господарством й іншими сферами АПК, створенні нормативно-правової бази інформаційно-аналітичного забезпечення; створенні міжвідомчих і регіональних погоджувальних комісій з питань урегулювання міжгалузевих та міжгосподарських відносин; удосконаленні моніторингу розвитку земельних та аграрних відносин, екологічного стану навколишнього середовища й основних природних ресурсів сільськогосподарського призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степаненко І.Х. Виробничо-організаційні аспекти удосконалення управління агропромисловим виробництвом України// Економіка АПК.- 2004.- №9. – С.19-23.
2. Зубець М., Юрчишин В. Проблеми села – турбота держави// Голос України. – 2003. – 15 серпня. №152. – С. 11.
3. Юрчишин В.В. Науково-методологічні та організаційні основи розвитку системи управління аграрним сектором економіки// Економіка АПК. – 2003. №1. – С. 17-25.
4. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні// Економіка АПК. – 2004. - №12. – С. 3-15.
5. Кожевников Р., Дедова И. Государственная инновационная политика и её финансовое обеспечение// Вопросы экономики. – 1998. – № 12. – С. 87-94.
6. Андрощук Г. Інноваційна діяльність в Україні: економічний механізм стимулювання / Головний консультант Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України. // Інтелект. власність. – 2000. – № 12. – С. 23 – 30.
7. Лопатинський Ю.М., Шкабара Т.Л. Системний підхід до розвитку аграрного сектора в умовах трансформації// Економіка АПК. – 2004. - №1. – С. 78-83.
8. Гудзинский А.Д. Развитие механизма управления сельскохозяйственным производством. – К.: Изд-во УСХА, 1992. – С. 224.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О.Б.Кузьменко, кандидат технічних наук

*Миколаївській державний гуманітарний університет
ім.Петра Могили*

У статті розглянуто проблему відтворення продуктивності земель сільськогосподарського призначення за допомогою економічних чинників – амортизації і витрат. Надано пропозиції щодо вдосконалення нарахування амортизаційних відрахувань на капітальні витрати на поліпшення земель, а також регулювання землекористування за допомогою інформаційного забезпечення, індикативного планування і ліцензування права вирощування сільськогосподарських культур.

В статье рассмотрена проблема восстановления производительности земель сельскохозяйственного назначения при помощи экономических факторов – амортизации, затрат. Представлены предложения по усовершенствованию начисления амортизационных отчислений на капитальные затраты по улучшению земель, а также регулированию землепользования при помощи информационного обеспечения, индикативного планирования и лицензирования права выращивания сельскохозяйственных культур.

Основою розвитку сільського господарства України і збільшення виробництва сільськогосподарської продукції є високоефективне використання землі та підвищення її продуктивності. Проте безгосподарське ставлення до цього ресурсу призвело до втрати десятків мільйонів гектарів угідь і катастрофічної деградації ґрунтового шару. Якщо на початку двадцятого сторіччя чорноземі Півдня України містили 8-10% гумусу, то нині в окремих районах 2,6-3,2%. Майже третина земель сільськогосподарського призначення охоплена водною та вітровою ерозією. Тому забезпечення фінансовими ресурсами відтворення продуктивності земель є актуальною проблемою розвитку аграрного сектору економіки України.

У науковій літературі висвітлюються різні джерела і механізми фінансування заходів поліпшення стану земельних ресурсів. Зокрема вагомий внесок у дослідження цих проблем внесли такі вчені

як В.В.Горлачук, А.С.Даниленко, П.Т.Саблук, А.М.Третяк, І.Р.Юхновський. Проте розвиток земельної реформи потребує змін і доповнень як теоретичних положень, так і нормативної документації.

Відтворення продуктивності земель сільськогосподарського призначення — одна із умов розвитку аграрного виробництва і заходи для його запровадження потребують витрат, які можуть сягати значних розмірів. Фінансове забезпечення цих заходів може бути як на загальнодержавному рівні, так і на рівні сільськогосподарського підприємства.

Надходження коштів від плати за землю частково може забезпечити фінансування заходів поновлення продуктивності земель. Але, наприклад, із загальної суми надходжень за 2002 рік (1805,5 млн. грн.) від справляння земельного податку з сільськогосподарських угідь одержано було лише близько 20% [1], а із цієї суми на поліпшення якості земель зовсім не було спрямовано коштів.

Накопичення грошових коштів для оновлення засобів виробництва на рівні підприємства здійснюється за допомогою амортизації.

Амортизація, як основне джерело відтворення засобів виробництва, на землю не нараховується. Об'єкт не має кінцевого терміну користування і повністю не втрачає своїх корисних властивостей.

Свідченням цього є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 (далі П(С) БО 7) “Основні засоби” [2] який виключає землю з об'єктів амортизації (пункт 22). В Законі України “Про внесення змін в Закон України “Про оподаткування підприємств”” від 01.07.04 № 1957 — IV (далі Закон № 1957) п.8.91. сказано: “Платник податку веде окремий облік операцій по продажу або купівлі землі як окремого об'єкту власності. Витрати, пов'язані з таким придбанням, не належать до включення у валові витрати звітного податкового періоду або до групи основних фондів з метою амортизації” [3].

Частково проблему відтворення продуктивності земель вирі-

шує амортизація капітальних витрат на поліпшення землі. Але за Законом № 1957 вони віднесені до групи 1 основних фондів. Накопичення 95% амортизаційних відрахувань за залишковою балансовою вартістю за нормою амортизації 8% для цієї групи відбувається близько 30 років. Такий термін амортизації більш підходить для об'єктів нерухомості та земель, які знаходяться під такими об'єктами. Капітальні поліпшення земель [3] сільськогосподарського призначення, які передбачають зрошення, осушення, збагачення ґрунту поживними речовинами та інше, мають більш обмежений термін використання і потребують відновлення. Крім того, на поліпшеній земельній ділянці можна протягом одного року вирощувати декілька видів продукції

Економічно доцільно включати амортизаційні відрахування до собівартості всіх культур, які вирощуються на земельній ділянці, а термін ефективного використання витрат обмежити тривалістю однієї ротації сівозміни, починаючи з першого року використання поліпшеної ділянки (6-10 років). Таким чином, капітальні витрати на поліпшення земель доцільно віднести до групи 3 основних фондів з річною нормою амортизації 24%. При цьому 95% амортизаційних відрахувань за цією ж нормою накопичується за 12 років, що забезпечить фінансовими ресурсами реконструкцію і будівництво зрошувальних і осушувальних систем, використання нових технологій і матеріалів.

Звернемо увагу, що виробництво сільськогосподарської продукції здійснюється не тільки за допомогою капітальних витрат на поліпшення земель, а і комплексом організаційно-господарських заходів, таких як: раціональна організація території, збереження і підвищення родючості ґрунтів, захист земель від водної і вітрової ерозії, селів, підтоплення, заболочення, вторинного засолення, висушування, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними і радіоактивними речовинами та іншими процесами руйнування; захист від заростання сільськогосподарських угідь чагарниками та дрібноліссям, інших процесів погіршення культурно технічного стану земель, рекультивацію порушених земель, тимчасову консер-

вацію деградованих сільськогосподарських угідь, поліпшення лук і створення багаторічних культурних пасовищ, розміщення виробництва сільськогосподарської продукції на підставі еколого-економічної оцінки земель.

Всі ці заходи передбачають в свою чергу комплекс правових, технічних, технологічних заходів, особливо це пов'язано, наприклад, зі збереженням та підвищенням родючості земель.

Згідно з методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств [4] (пункт 3.4) “витрати на заходи з підвищення родючості земель (зокрема на гіпсування та вапнування ґрунтів) плануються та обліковуються як витрати майбутніх періодів і відносяться на собівартість сільськогосподарської продукції рівними частинами протягом сівозміни”.

При цьому відзначимо, що основною перешкодою для загального впровадження витрат на відтворення продуктивності земель сільськогосподарського призначення є те, що в умовах зменшення розмірів площ землеволодінь на сучасному етапі для аграрних підприємств різних форм власності витрати на відтворення продуктивності земель не завжди відповідають миттєвим економічним інтересам землевласників і землекористувачів. Крім того, на подрібнених земельних ділянках важко проводити крупномасштабні заходи, тому що власники землі, орендарі, власники права користуватися землею не зацікавлені у витратах на відтворення продуктивності земель, які не дають швидкого збільшення доходу. Звідси — насичення сівозмін культурами, які забезпечують високу рентабельність і одночасно порушують баланс гумусу у ґрунті, не використовуються органічні добрива та ін. Крім того, невеликі аграрні підприємства не мають фінансових ресурсів, щоб самостійно, окремо розв'язати питання відтворення продуктивності земель. Необхідно використовувати системний підхід, розвивати інформаційне забезпечення землекористува-

чів з метою подання даних про продукцію, яка буде вироблена в регіоні. У подальшому — перейти до індикативного планування обсягів виробництва, ліцензування права вирощування сільськогосподарських культур, що дасть змогу науково обґрунтовано формувати сівозміни.

Висновки

1. Розвиток земельної реформи потребує вдосконалення теоретико-нормативної бази земель сільськогосподарського призначення.
2. Капітальні витрати на поліпшення земель доцільно віднести до групи 3 основних фондів, з річною нормою амортизації 24%.
3. Для підвищення ефективності відтворення продуктивності земель економічний механізм (амортизація, витрати) повинен діяти у комплексі з організаційними та нормативно-правовими засобами (інформаційне забезпечення, індикативне планування, ліцензування).

ЛІТЕРАТУРА

1. Манько І. П. Удосконалення механізму грошової оцінки землі у реалізації державної земельної політики // Землевпоряд. Вісн. -2003.- №4.-С.64-69.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби"
3. Закон України "Про внесення змін в Закон України "Про оподаткування підприємств" від 01.07.04 № 1957 – IV // Налоги и бухгалтерский учет.- № 64(726).- 2004.
4. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств / Затверджено наказом Міністерства аграрної політики України від 18.03.01 № 132.

УДК 631.152.:338.436

ЩОДО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

І.Т.Кіщак, кандидат технічних наук, доцент

*Головне управління сільського господарства і продовольства
Миколаївської облдержадміністрації*

І.П.Саваріна, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

*Наведено аналіз розвитку фермерських господарств
Миколаївщини у 2003-2005 роках, визначено наявні проблеми і
основні напрями їх вирішення.*

*Приведен анализ развития фермерских хозяйств Николаевщины
в 2003-2005 годах, определены имеющиеся проблемы и основные
направления их решения.*

На даному етапі розвитку економіки України активізувався пошук шляхів подальшого пореформеного розвитку аграрного сектора, оскільки це обумовлено життєвою необхідністю впровадження нової аграрної політики, яка базується на принципово новій економічній ситуації та історичному періоді розвитку українського суспільства. Теоретичним підходом та методичним і практичним напрацюванням у сфері становлення та розвитку аграрного сектора, структурному та технологічному оновленню сільськогосподарського виробництва, створенню та аналізу діяльності нових підприємницьких структур, зміни організаційно-правових форм господарювання та формування класу приватних власників на селі присвячено роботи багатьох вчених. Поряд з цим є об'єктивна необхідність подальшого аналізу економіко-виробничої діяльності фермерських господарств та опрацювань складових і перспектив їх подальшого функціонування в умовах конкурентного середовища, бо вони знаходяться на стадії становлення.

Нині фермерську діяльність у Миколаївській області здійснюють 4,4 тис. господарств, що становить 10,6% від їх чисельності в цілому по Україні (табл. 1). За кількістю фермерських господарств регіон знаходиться на другому місці (після Одеської області). Найбільше фермерських господарств функціонує в Баштанському

— 472 (10,6% від загальної кількості), Жовтневому — 423 (9,5%), найменша — у Врадіївському, Очаківському та Кривоозерському районах: відповідно 121, 122 та 127 господарств (при середньому по області — 234).

Таблиця 1

Динаміка чисельності фермерських господарств та їх землекористування

Показники	Роки					2005 р. в % до 2004 р.
	2000	2002	2003	2004	2005	
Всього фермерських господарств, од.	4260	4504	4533	4517	4445	98,4
Площа сільгоспугідь у користуванні тис. га:	134,4	201,0	237,5	266,9	273,8	102,6
в т.ч. ріллі	129,0	194,2	232,2	255,3	269,3	105,5
Припадає в середньому на 1 господарство, га:						
сільгоспугідь	31,5	44,6	52,4	59,1	61,6	104,2
в т.ч. ріллі	30,3	43,1	51,2	56,5	60,6	107,3

Основним фактором, який істотно впливає на розвиток фермерських господарств і вибір напрямку їх господарювання, є рівень їх забезпечення земельними ресурсами. Спостерігається тенденція збільшення загальної площі земель, які знаходяться у користуванні фермерських господарств, з 134,4 тис. га у 2000 році до 273,8 тис. га у 2005 році та в розрахунку на одне господарство сільгоспугідь і ріллі практично в 2 рази. Найбільша площа сільгоспугідь та ріллі в розрахунку на 1 господарство в Первомайському та Кривоозерському районах (відповідно 135,4; 133,0 га), найменша — у Врадіївському, Миколаївському та Очаківському районах (відповідно 27,0; 27,2 та 27,9 га).

У загальній площі землі, що знаходиться в користуванні фермерів, 52,6% взято в оренду. Слід відмітити, що за рахунок орендованих земельних паїв вже діючими фермерами та створення нових фермерських господарств відбувається збільшення розмірів земельних ділянок у їх користуванні. Протягом 2005 року площі сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств збільшились на 2,6%, у тому числі ріллі — на 5,5%. Розміри наділів фермерських господарств в середньому по області

в 2005 році склали 61,6 га сільськогосподарських угідь, що на 4,2% більше рівня 2004 року.

Групування фермерських господарств за площею сільгоспугідь, які ними використовуються, свідчить, що найбільша кількість господарств (1767) використовує 67395,0 га, що складає лише 24,6% всієї площі, при цьому на 1 господарство припадає 38,1 га. У 44 господарствах (0,9% до загальної кількості) землекористування перевищує 1200 га в розрахунку на 1 господарство і складає 77,2 тис. га, що становить 28,2% від площі сільгоспугідь області [5].

Слід зазначити, що фермерський рух на Миколаївщині виявився досить гнучким і здатним до розширення виробництва навіть у складних умовах економічного спаду, несприятливого інвестиційного клімату, обмеженості належної підтримки з боку держави. Це підтверджують основні показники виробництва продукції фермерськими господарствами. Порівняно з 2000 роком питома вага виробництва валової продукції фермерами у виробництві аграрної продукції всіх категорій господарств збільшилась на 1 в.п. Фермерські господарства продовжують надавати перевагу виробництву продукції рослинництва [3]. У 2004 році її обсяг склав 98,8% загального виробництва сільськогосподарської продукції цієї категорії господарств, або майже 10% від загального виробництва рослинницької продукції області.

Посівна площа сільськогосподарських культур фермерських господарств в 2004 році в порівнянні з попереднім роком зросла на 27,5% (тоді як в сільгоспідприємствах вона збільшилась лише на 11%) і становила 201,2 тис. га, або 13,5% загальної посівної площі всіх сільгоспідприємств. У структурі посівів переважають зернові та технічні культури, відповідно 59,7% та 31,9%. У 2004 році фермери одержали 2932,7 тис. ц зерна, що більше на 2219,4 тис. ц проти 2003 року. Частка фермерів у виробництві зерна збільшилась з 8,9% у 2003 році до 10,9% у 2004 році.

Соняшник був і залишається чи не єдиною з агрокультур, яка забезпечує стабільну рентабельність фермерських господарств. Частка посіву соняшнику у загальній посівній площі цих господарств в 2004 році склала 31,3%. Проте розширення посівів під цю культуру, яке перевищує науково-обґрунтовані норми (понад

10%), призводить до виснаженості ґрунту та зниження урожайності агрокультур, тому валовий збір насіння сояшнику склав 397,1 тис. ц, що майже вдвічі менше проти 2003 року.

Виробництво цукрових буряків зменшилося на 55,5 тис. ц і становило 320,2 тис. ц (13,7% від виробленого всіма сільгосп підприємствами). Урожайність солодких коренів у фермерських господарствах в цілому по області зросла проти попереднього року на 69 ц з га. В 2004 році фермерами вироблено овочів 146,9 тис. ц (6,7%) від загального їх виробництва. Найбільшими постачальниками овочевої продукції в області є фермерські господарства Жовтневого району, частка яких у загальнообласному валовому зборі цих господарств становить понад 56%.

Складною проблемою лишається забезпечення фермерських господарств сільськогосподарською технікою. Для обробітку ґрунту, збирання врожаю, здійснення транспортних робіт фермери володіють 1,8 тис. тракторами, 0,4 тис. зернозбиральними комбайнами, 1,0 тис. сівалками. Забезпеченість тракторами у фермерських господарствах у 2004 році становила 7 одиниць на 1000 га ріллі. На 100 господарств припадало по 36 тракторів, 0,3 зернозбиральних комбайнів, 19 сівалок. Незважаючи на нестачу коштів, частина фермерів все ж таки купувала сільськогосподарську техніку, на яку, за даними обстеження у 2003 році, було витрачено 1,8 млн. грн. При цьому необхідно зазначити, що за придбання техніки, зокрема зернозбирального комбайна “ДОН – 1500” або “Славутич”, треба заплатити приблизно 445 тис. грн., трактор МТЗ-80 обходиться фермерам в середньому 67 тис. грн., вартість сільськогосподарських знарядь типу сівалок – в середньому 30 тис. грн. за одиницю [2].

За існуючих тенденцій в забезпеченості технікою та інвестиційними ресурсами фермерські господарства приречені на екстенсивний тип ведення господарської діяльності. Тому найбільш реальним напрямом забезпечення вищої інтенсивності цих господарств є розвиток спільного використання сільськогосподарської техніки, що дозволить суттєво зменшити розмір амортизаційних відрахувань, витрат на оплату праці, паливо, ремонт, а отже, знизити собівартість продукції. Фермери, які не мають техніки, орендують її у

сільськогосподарських підприємствах, господарствах населення або інших господарських структурах.

Виробництво продукції тваринництва фермерськими господарствами залишається незначним (0,4% загального обсягу по області). Аналіз свідчить, що фермери не зацікавлені у виробництві продукції тваринництва через його значну трудомісткість та збитковість. У 2004 році фермерськими господарствами вироблено 0,1 тис. тонн м'яса в забійній вазі (на 47,0% менше проти 2003 року), 1,2 тис. тонн молока (на 33,3% більше), 0,4 млн. штук яєць (на 33,3% більше). Внесок фермерських господарств до загальних обсягів виробництва м'яса склав лише 0,4%, молока — 0,3%, яєць — 0,2%.

На початок 2005 року чисельність поголів'я великої рогатої худоби, що утримувалась у господарствах фермерів, склала 748 голів, що на 16,0% більше, порівняно з початком 2004 року, у т. ч. корів налічувалось на 1 січня 2005 року 339 голів (на 4,0% більше).

У ринкових умовах збут продукції є не менш важливим процесом, ніж її виробництво. У 2004 році фермерськими господарствами реалізовано 234,6 тис. тонн зернових культур, 31,7 тис. тонн насіння соняшнику, понад 25,6 тис. тонн цукрових буряків, 13,8 тис. тонн картоплі та овочів, 158 тонн худоби та птиці (в живій вазі), 971 тонн молока.

Фермерськими господарствами одержано, в порівняльних цінах 2000 року, 165,7 млн. грн. валової продукції, з якої вартість продукції рослинництва склала 163,7 млн. грн. (98,8% від загальної). Загальна сума чистого прибутку, одержаного фермерами, становила понад 15 млн. грн. В розрахунку на одне господарство це 4,2 тис. грн. Найбільших прибутків в розрахунку на одне господарство отримано фермерами Первомайського (53,0 тис. грн.), Казанківського, Веселинівського, Арбузинського, Новобузького районів (від 3,6 до 4,8 тис. грн.).

Рівень прибутковості від всієї діяльності фермерських господарств склав у 2003 році 27,7%, в той час як сільськогосподарські підприємства мали збитковість 0,4%. Таким чином, на даний час фермерство залишається однією з найбільш ефективних

форм господарювання на селі. Аналіз ефективності діяльності фермерських господарств свідчить, що фермери, які мають у своєму користуванні невеликі земельні ділянки — нерентабельні. Основною причиною високої собівартості, і як наслідок, збитковості сільськогосподарського виробництва у цих господарствах є відносно велика частина витрат на виробництво продукції, тобто виручка від реалізації навіть не відшкодовує витрат. Лише за наявності площ земельних ділянок понад 20 га фермерами було отримано прибутки.

На виробництво сільськогосподарської продукції у 2003 році фермерськими господарствами було витрачено 62,9 млн. грн., з них: на оплату праці — 13,5%, відрахування на соціальні заходи — 0,7%, матеріальні витрати — 65,8%, амортизацію — 4,1%, інші витрати — 15,9%. За оренду земельних часток та майнових паїв фермери виплатили понад 6,1 млн. грн., що складало 61,2% від інших витрат.

У 2004 році фермерські господарства крім сільськогосподарського виробництва займалися й іншими видами діяльності. Зокрема, 1,6% фермерів (від обстежених) надають послуги в сільському господарстві іншим господарствам, 0,7% — займаються торгівлею, 0,3% — надають послуги по ремонту сільськогосподарської техніки, по 0,1% — займаються переробкою сільськогосподарської продукції, перевезенням вантажів та рибним господарством.

Фермерські господарства Миколаївщини виділяються серед інших регіонів України за рівнем розвитку виробництва зернових культур, насіння соняшнику, овочівництва. В 2004 році фермерами області вироблено 9,2% загальнодержавного виробництва цих господарств насіння соняшнику (проти 6,7% — у 2000 році), овочів — 10,3% (2,3%), зернових культур — 7,1% (4,3%), цукрових буряків — 2,3% (0,4%). Проте розвиток матеріально-технічної бази фермерських господарств здійснюється не комплексно. Розширюючи земельні площі, господарства фермерів не мають можливостей для відповідного нагромадження основних засобів, передусім технічних. Основною перешкодою на шляху інтенсивного розвитку цих господарств є недостатня кількість техніки для обробітку ґрунту, нестача обігових коштів для придбання палива, міне-

ральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Аналіз розвитку фермерських господарств та їх економіко-виробничої діяльності за останні роки дозволив зробити такі висновки:

- по-перше, в державі сформовано відповідне правове поле, яке регламентує діяльність фермерських господарств, як рівноправного члена організаційно-правових форм суб'єктів підприємницької діяльності в сфері АПК;
- по-друге, за кількістю та рівнем розвитку фермерські господарства Миколаївщини мають значну питому вагу в державі, оскільки поряд з традиційними напрямками діяльності в аграрній сфері займаються іншими видами діяльності та надають широкий спектр інших послуг в сільській місцевості;
- по-третє, результати економіко-виробничої діяльності фермерських господарств свідчать про певну тенденцію до їх стабілізації та подальші перспективи розвитку, насамперед по виробництву рослинницької продукції та обмежені — тваринницької. Зазначене досягається як за рахунок використання власних ресурсів, так і за рахунок залучення фінансової підтримки з Державного бюджету України та коштів Державного фонду підтримки фермерських господарств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайдучкий П.І. Україні потрібна нова аграрна політики // Економіка АПК. – 2005. – № 10. – С. 3-7.
2. Діяльність та розвиток фермерських господарств області у 2003 році // Економ. доп. Головне управління статистики у Миколаївській області. – Миколаїв, 2004. – С. 3-12.
3. Кіщак І.Т. Економіко-виробнича діяльність фермерських господарств Миколаївської області в пореформений період АПК // Проблеми та шляхи оптимізації екологічних та економічних взаємовідносин у сталому розвитку Причорноморського регіону: Матер. наук. зібран., присвячені пам'яті В.І. Вернадського. – Т. 1. – Вип. 1. – Миколаїв: Вид. МДГУ ім. П. Могили, – 2005 – С. 108-112.
4. Мармуль Л.О., Гончарова А.Ж. Ефективність господарювання агроформувань Херсонської області // Проблеми та шляхи оптимізації екологічних та економічних взаємовідносин у сталому розвитку Причорноморського регіону: Матер. наук. зібран., присвячені пам'яті В.І. Вернадського. – Т. 1. – Вип. 1. – Миколаїв. Вид. МДГУ ім. П. Могили, – 2005 – С. 112-114.
5. Про наявність фермерських господарств області станом на 01.01.2006р. // Експрес-інформація. Головне управління статистики у Миколаївській області: – Миколаїв, 2006. – С. 1-2.

УДК 338.49:338.43(477)

ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Н.А.Васько, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто недоліки і переваги в роботі товарних бірж, агроторгових домів і оптових ринків. Запропоновано організаційні та економічні напрями щодо ефективного розвитку ринкової інфраструктури.

Рассмотрены недостатки и преимущества в работе товарных бирж, агроторговых домов и оптовых рынков. Предложены организационные и экономические пути эффективного развития рыночной инфраструктуры.

В ефективному функціонуванні ринку важливе місце належить його інфраструктурі. Необхідність належної її побудови та укріплення в останні роки значно посилюється, що значною мірою зумовлено відходом держави від здійснюваних нею раніше функцій щодо постачання ресурсів та збуту продукції. В нових умовах з'явилась велика кількість посередницьких структур, які виконують маркетингові задачі, проте на досить економічно невідгідних для виробника умовах. Такий посередницький бізнес слід розглядати як елемент економіки перехідного періоду. Йому на зміну має прийти належна ринкова інфраструктура.

Багато вчених приділяє увагу дослідженню ринкової інфраструктури та проблемам її розвитку. Серед вітчизняних вчених це В.П.Горьовий, Б.П.Дмитрук, Л.О.Мармуль, М.О.Солодкий, О.М.Шпичак та інші.

Ринковою інфраструктурою вважається розвиток конкурентного середовища та формування обґрунтованих цін на аграрну продукцію за допомогою вільних ринкових інституцій. Вона представлена такими складовими елементами: товарні біржі, торгові дома, аукціони, виставки-продажі, оптові ярмарки і продовольчі ринки, фірмові магазини тощо. Інфраструктура ринку аграрної продукції і продовольства має певні особливості за її обсягами, структурою, віддаленістю від виробництва. Щодо її ринку, то учасниками його

інфраструктури можуть бути: аграрні підприємства-виробники, переробні підприємства, оптові посередники, комісіонери, торговельні агенти, фінансово-кредитні і страхові компанії, транспортні організації і підприємства звязку, інформаційно-аналітичні центри і маркетингові служби тощо.

Зупинемося на деяких елементах ринкової інфраструктури, де одним з основних є товарні біржі. Відповідно до Закону України “Про товарну біржу” від 10.12.1991р. [2] головною метою їх функціонування є створення цивілізованої сфери економічних відносин між виробниками і споживачами товарів на внутрішньому і зовнішньому ринках. Крім того, вони покликані забезпечити обмеження монополізму, недобросовісної конкуренції, бартерних угод, доступ виробників до інформаційних ресурсів, прозорість біржового ринку.

Станом на 01.01.2005р. в Миколаївській області працювало 28 бірж, з них 13 – універсальних, 4 – товарних і 1 – агропромислової (табл. 1). Слід відмітити, що за період 2001-2004рр. їх число зменшилось на 16 одиниць, або на третину.

Таблиця 1

Динамика суб'єктів біржової торгівлі в Миколаївській області, одиниць

Суб'єкти	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2004р. до 2001р., у %
Біржі - всього	42	35	30	28	66,7
у т.ч. агропромислової	3	1	1	1	33,3
товарно-сировинні та товарні	6	6	5	4	66,7
універсальні	17	15	14	13	76,5

Розглянемо і дамо характеристику основним показникам діяльності регіональних бірж щодо аграрної продукції (табл. 2). В цілому протягом 2004 року на біржах було проведено 417 торгів (або у 12,1 раза менше, ніж у 2001 році), на яких було укладено 3645 угод про реалізацію товарів на загальну суму 813,0 млн. грн. Це повністю відповідало пропозиції продукції. В структурі біржової торгівлі основне місце належало торгівлі аграрною продукцією, яка займала 94,9% від загальної вартості біржових угод (у

2001р. — 86,5%). В 2004 році було реалізовано 1441,0 тис. т аграрної продукції за 370 угодами на суму 771,4 млн. грн., середня вартість однієї угоди складала 2,1 млн. грн. Слід відмітити, що з 2001 року число таких угод зросло на 32 одиниці, а у вартісному виразі на 443,0 тис. грн. (або в 2,3 раза). Проте найвищі показники діяльності бірж спостерігались у 2002 році, коли через них було реалізовано продукції аграріїв на 1037,2 млн. грн.

Серед аграрної продукції в 2004 році переважали обсяги торгівлі ячменем фуражним (300,8 млн. грн., або 39,0%), пшеницею (254,7 млн. грн., або 33,0%), кукурудзою (120,3 млн. грн., або 15,6%), насінням соняшнику (87,6 млн. грн., або 11,4%).

Загальний дохід регіональних бірж від процентного збору та продажу брокерських місць склав 698,5 тис. грн., що у 2,2 раза менше, ніж у 2001 році. Середній процент біржового збору становив 0,1% (проти 0,4% у 2001 році).

Таблиця 2

**Обсяги і кількість укладених угод на біржах
Миколаївської області щодо аграрної продукції**

Види аграрної продукції	Обсяг угод, тис. грн.				Кількість угод, од.			
	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.
Аграрна продукція - всього	328387,5	1037170,5	538176,6	771395,6	338	871	329	370
у т.ч. пшениця	192678,2	709414,9	109848,0	254741,9	204	575	30	102
кукурудза	16128,6	23576,6	27399,7	120282,3	21	13	21	16
ячмінь фуражний	116514,3	202471,2	101463,9	300800,4	96	143	86	139
жито	456,2	49748,6	6313,7	584,1	4	89	6	1
овес	1058,8	344,6	227,2	140,7	6	5	2	1
гречка	-	-	-	116,8	-	-	-	3
горох	1551,4	7581,2	1849,2	5073,9	7	22	15	9
ріпак	-	-	199,9	2092,3	-	-	2	4
насіння соняшнику	-	42039,9	290875,0	87563,2	-	4	167	95
інші види	-	1993,5	-	-	-	20	-	-

В передових країнах світу біржовий ринок є невід'ємною частиною економіки, який забезпечує реалізацію третини усіх товарів. Але в Україні біржова торгівля поки розвинена досить слабо. А біржовий ринок ще не став механізмом стабілізації кон'юнктури та не виконує покладених на нього регуляторних функцій. Отже й рівень їх використання залишається досить низьким. Так, у 2004 році угодам, укладеним через вітчизняні біржі за зерновими культурами, належало лише 11% від загального біржового обсягу [1]. Реалізація пшениці відбувалася через 9 регіональних бірж країни (з 35), з них на Миколаївській і Чернігівській були зафіксовані найнижчі ціни.

До основних причин недостатньої ефективності біржової діяльності слід віднести: низьку активність виробників (через брак часу, потребу в "живих" коштах, ризик непродажу продукції), зниження цін трейдерами-експортерами, розповсюдженість "тіньових" відносин (закупівля посередниками продукції безпосередньо з поля за заниженими цінами без заключення попередніх угод).

Дійсно, не вся аграрна продукція має проходити через біржі, оскільки певні її види швидко псуються, наприклад, молочна, м'ясна продукція, овочі, фрукти, отже її слід прямувати до споживача за допомогою інших елементів ринкової інфраструктури. З'єднуючою ланкою між виробником, споживачем і постачальником ресурсів можуть виступати агроторгові домми.

До головних причин їх створення слід віднести те, що виробники аграрної продукції не в змозі сформувати достатні за обсягом біржові лоти, не володіють потрібною інформацією, не мають доступу до сертифікованих біржових складів тощо. Тому створення агроторгових домів є необхідним заходом.

На Миколаївщині зараз працює 23 агроторгових домми. Серед перешкод їх діяльності слід відмітити: наявність мережі посередників, розбіжність в інтересах засновників, невідпрацьованість механізму державного замовлення, труднощі в кредитуванні, "тінізацію" ринку. Районні агроторгові домми не завжди забезпечують формування великих партій продукції. Для подолання вказаного необхідно вдосконалити їх організаційну структуру та надати їм статус

самостійних добровільних об'єднань, що дозволить запобігти антиконкурентних дій і штучного заниження закупівельних цін на аграрну продукцію.

Діяльність агроторгових домів, створених за формою обслуговуючих кооперативів маркетингового типу, розглядається як одна з ефективних в сучасних ринкових умовах. Вона дозволяє залучати не тільки підприємства суспільного сектору, а й особисті селянські господарства. Тут заслуговує на увагу пропозиція Є.М.Кирилюка [3] щодо створення агроторгового дому, який, крім реалізації аграрної продукції, має займатися постачанням пального та матеріально-технічних ресурсів, а його членами можуть бути всі виробники аграрної продукції певного району.

Регулярно агроторгові дома мають організовувати аукціони з продажу продукції за участю представників переробних підприємств регіону та обслуговуючих кооперативів. Останні формують заявки на продаж продукції за зазначеною ціною. На підставі відкритих гласних торгів встановлюється остаточна ціна продажу (за досвідом відомо, що вона завжди вище той, що пропонується переробними підприємствами населенню). За досягнутою згодою укладається форвардний контракт на постачу певного обсягу продукції протягом визначеного періоду. Встановлений відсоток від вартості угоди залишається в розпорядженні агроторгового дому на його розвиток, а інші кошти перераховуються на рахунки виробників.

Ефективність діяльності і стійкість ринкової позиції подібних агроторгових домів перш за все залежить від кількості залучених виробників, вони дозволяють останнім уникати посередників, відстоювати власні економічні інтереси і не залишають переробним підприємствам інших альтернатив закупівлі продукції. Крім того, агроторгові дома за умови формування великих партій продукції можуть представляти продукцію на оптових ринках.

Подібний механізм реалізації можна застосовувати для різних видів аграрної продукції, в тому числі й тих, що швидко псуються. Агроторгові дома у формі господарських товариств, як правило, реалізують біржову продукцію (зернові, зернобобові, насіння соня-

шнику, цукор тощо). Як стверджує світова практика, ефективність реалізації мяса ВРХ, свинини, молока, картоплі, овочів доцільно досягати через агроторгові доми у вигляді обслуговуючого кооперативу, або засновниками господарського товариства мають бути самі виробники.

Чільне місце в ринковій інфраструктурі посідають оптові ринки. Мету їх діяльності, основні завдання, функції, принципи регламентовано Постановою Кабінету Міністрів “Про оптові продовольчі ринки” від 09.06.1999р. №997.

Яскравим прикладом розвитку інфраструктури в аграрному секторі і ринку плодоовочевої продукції є оптовий ринок “Нежданий” в Херсонській області, що знаходиться в с. Великі Копані Цурюпінського району. Дуже зручним є місце розташування ринку (на шляху автомагістралі Москва-Сімферополь), завдяки чому він дуже швидко став місцем жвавої торгівлі. З 1995 року, він зареєстрований як багатопрофільна фірма і перетворився з стихійного на організований ринок аграрної продукції. Продукція сюда потрапляє від місцевих виробників (в тому числі особистих селянських господарств і фермерів) і сусідніх регіонів (Миколаївська, Запорізьська області, АР Крим). Крім вітчизняних покупців (здебільшого посередницьких структур), купують продукцію фірми Білорусії і Росії (30% всіх покупців), а також країн Балтії, Польщі, Угорщини, Чехії (10%) [4].

Зараз багатопрофільна фірма “Неждана” переживає період свого становлення. Тут працюють холодильник (ємністю 600 т, що дозволяє реалізовувати продукцію влітку), станція технічного обслуговування автотранспорту, механічна майстерня, столярний цех, магазини, кафе, відділення банку. На ринку планується створення власного транспортного цеху, але й зараз можна орендувати вантажні автомобілі для перевезення продукції на великі відстані.

Оптовий ринок в Херсонській області є одним з небагатьох в Україні, що відповідає поняттю “оптовий продовольчий ринок”, його функціонування і розвиток має позитивний вплив на виробництво овочів і фруктів в південних регіонах України і задоволення попиту споживачів. На сьогодні в Миколаївщині діє 7 продоволь-

чих ринків (по одному в Баштанському, Березанському, Березнегуватському, Кривоозерському районах і м. Миколаєві, 2 — в м. Вознесенськ), але, на жаль, жодний з них не відповідає вимогам цивілізованого оптового ринку.

До основних напрямів подолання проблем формування ринкової інфраструктури слід віднести: удосконалення біржової діяльності (порядок їх акредитації, механізми розрахунків, сертифікація бірж та біржових посередників, котирування цін, адаптація ф'ючерсних і опціонних контрактів до аграрної продукції); розвиток інформаційної системи (про стан і тенденції розвитку аграрного ринку, біржові торги); розширення заготівельної мережі (заготівельних кооперативів, асоціацій) за рахунок їх створення у приватному секторі, на базі переробних, заготівельних підприємств тощо; врегулювання зовнішньоекономічних відносин (відповідність стандартизації вітчизняної аграрної продукції і продовольства нормам і принципам СОТ, спрощення їх митного оформлення); обмеження монополізму і недобросовісної конкуренції. Причому, важлива роль у формуванні ринкової інфраструктури належить самим виробникам. За їх участю мають створюватись нові структури, що максимально враховують їх інтереси, наприклад, на кооперативних засадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурковська А.В. Розвиток інфраструктури функціонування ринку аграрної продукції // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці / Частина 3. Сучасні тенденції еволюції методики економічних досліджень. Житомир. – 2005. – С. 98-101.
2. Закон України “Про товарну біржу” від 10 грудня 1991р.
3. Кирилюк Є.М. Економічний механізм функціонування агроторгових домів // Вісник аграрної науки. – 2002. – №6. – С. 79-80.
4. Мармуть Л.О., Соловйов А.І. Оптовий плодоовочевий ринок як складова ринкової інфраструктури // Економіка АПК. – 2002. – №8. – С. 124-126.
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про оптові продовольчі ринки” від 09 червня 1999 року №997
6. Статистичний збірник (щорічник) “Оптова та біржова торгівля підприємств і організацій Миколаївської області у 2004 році” / Головне управління статистики у Миколаївській області – 103с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

М.В.Дубініна, кандидат економічних наук, доцент

Н.М.Сіренко, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

У статті досліджено особливості проведення внутрішнього аудиту основних засобів аграрних підприємств. Визначено основні процедури та документи внутрішнього аудитора. Розглянуто типові помилки, що виявляють аудиторів під час здійснення перевірки.

В статье исследованы особенности проведения внутреннего аудита основных средств аграрных предприятий. Определены основные процедуры и документы внутреннего аудитора. Рассмотрены типовые ошибки которые выявляют аудиторы во время осуществления проверки.

Проблеми обліку основних засобів в умовах реформування економіки набувають особливої актуальності у зв'язку з потребою отримати інвесторами та іншими зацікавленими користувачами точної і достовірної інформації про стан і ефективність використання основних засобів. Система їх обліку та внутрішнього контролю не задовольняє вимоги ринку, умови функціонування значно розширюють коло операцій, що проводяться з основними засобами: купівля-продаж, нарахування амортизації, страхування, приватизація, реалізація інвестиційних проектів.

Основними напрямками фінансово-економічного аналізу основних засобів у процесі внутрішнього аудиту можуть бути: аналіз структурної динаміки основних засобів; аналіз ефективності використання основних засобів; аналіз ефективності витрат по утриманню та експлуатації устаткування; аналіз ефективності інвестицій в основні засоби.

Вагомий внесок в розробку теоретичних основ і методичних підходів до проблеми обліку основних засобів і ефективності їх використання внесли провідні вчені-економісти: М.Т.Білуха, В.Г.Гетьман, М.Я.Дем'яненко, В.П.Завгородній, Г.Г.Кірейцев, А.М.Кузьмінський, В.Г.Линник, Ю.Я.Литвин, В.Б.Моссаковський, М.Ф.Огійчук, В.Ф.Палій, Г.М.Підлісецький,

П.Т.Саблук, В.В.Сопко, Л.К.Сук та інші вчені.

Вивчення практики ведення обліку та внутрішнього контролю основних засобів на аграрних підприємствах Миколаївської області в умовах нової системи обліку з використанням національних Положень (стандартів) та Плану рахунків бухгалтерського обліку дозволило визначити коло питань, що потребують розв'язання для підвищення ефективності використання основних засобів. До таких питань належать, зокрема: уточнення схеми внутрішнього контролю основних засобів; удосконалення програми аудиторської перевірки; застосування найбільш прийнятних для підприємств галузі робочих документів внутрішнього аудитора.

Теоретичне і практичне значення вирішення зазначених питань по організації внутрішнього аудиту основних засобів на аграрних підприємствах і зумовили вибір теми, визначили основні завдання і цільову спрямованість дослідження.

При внутрішньому аудиті основних засобів необхідно сформулювати стратегію перевірки, яка відображається у вигляді плану. Разом з тим, слід відмітити, що якість перевірки залежить від достовірності інформації: надійності системи та реєстрації операцій з об'єктами основних засобів, точності віднесення об'єктів до облікових класифікаційних груп, достовірності інвентаризаційних описів, ведення реєстрів аналітичного обліку.

Для цього аудиторіві необхідно наочно уявити систему придбання основних засобів та визначити, які рахунки бухгалтерського обліку задіяні для внутрішнього контролю; використовуючи тестування внутрішнього контролю та блок-схеми потоків, з'ясувати ризик неефективності контролю основних засобів; вибрати найбільш ефективні аудиторські процедури для одержання доказів; оцінити сильні та слабкі сторони внутрішнього контролю для визначення часу та масштабу аудиторських процедур; скласти основні робочі документи для можливих порушень в господарських операціях з основними засобами. Прикладом може бути схема аудиту документообігу з обліку основних засобів (рис. 1).

В ході проведення перевірки аудиторіві доцільно зосередитися на визначенні правильності відображення господарських операцій:

забезпеченості контролю за наявністю та збереженістю основних засобів; обґрунтованості віднесення предметів до основних засобів, їх групування та класифікації; точності оцінки основних засобів в обліку; правильності оформлення та відображення в обліку операцій з надходження та вибуття основних засобів; обґрунтованості нарахування та відображення в обліку зносу та ремонтів основних засобів; правильності та ефективності використання основних засобів; правильності оподаткування господарських операцій з основними засобами.

Рис. 1. Аудит документообігу з обліку основних засобів

Виходячи із зазначених напрямків, аудиторська перевірка повинна проходити в три етапи:

- визначення проблеми;

- збір даних;
- оцінка одержаної інформації.

При цьому систему облікових реєстрів слід розглядати з врахуванням можливих помилок, які можуть впливати на інформацію фінансової звітності.

Для одержання уявлення про ефективність внутрішнього контролю основних засобів з врахуванням напрямків контролю аудиторів слід розробляти “Тест оцінки стану внутрішнього контролю основних засобів”.

Процедури перевірки основних засобів деталізуються аудитором з врахуванням ознак можливих порушень та типових помилок. До них можуть бути віднесені: неповне заповнення реквізитів в інвентарних картках і невідповідність їх інформації даним Головної книги; неточне обчислення вартості придбаних основних засобів або їх переоцінки; невірне нарахування амортизації основних засобів; здійснення капітальних вкладень під видом капітальних ремонтів; неоприбуткування в бухгалтерському обліку матеріалів і запасних частин після ліквідації об’єктів; заниження орендної плати або недотримання принципів нарахування плати за здані в оренду об’єкти та ділянки; придбання об’єктів основних засобів у приватних осіб згідно договору купівлі-продажу по завищених цінах.

Тому при перевірці руху основних засобів звертається увага на зазначені по придбаних основних засобах — первісну вартість, знос та ціну; розшифровку предметів комплексу основних засобів; посилення при реалізації основних засобів на ринкову ціну, податок на додану вартість; дотримання порядку списання основних засобів (внаслідок непридатності, технічного переоснащення); повноту оприбуткування матеріалів та дорогоцінних металів від ліквідації основних засобів.

На організацію внутрішнього аудиту основних засобів впливає організаційна структура підприємства, характер технології, обрані варіанти амортизації та обліку зносу.

У аграрних підприємствах давно назріла необхідність створення системи внутрішнього аудиту. Наведемо аргументи на користь створення підрозділу внутрішнього аудиту:

1. Одна із задач внутрішнього аудиту — контроль за наявністю та збереженням активів;
2. Внутрішній аудит націлено на виявлення внутрішніх резервів підприємства і визначення шляхів їх вдосконалення;
3. Внутрішні аудитори контролюють дисципліну виконання персоналом своїх службових обов'язків.

Принципових підходів до організації внутрішнього аудиту два — або він створюється як окремий структурний підрозділ у підприємстві і очолюється головним аудитором, або в систему управління вводиться посада головного аудитора з відповідним підпорядкуванням йому структурних підрозділів. Для аграрних підприємств вважаємо більш доцільним створення відділу внутрішнього аудиту.

Відділ внутрішнього аудиту може проводити аудит основних засобів за такими методиками:

- експрес аудит;
- деталізована аудиторська перевірка;
- змішана методика.

Вибір методики аудиторської перевірки залежить від поставлених цілей.

Методику експрес-аудиту доцільно обирати у разі необхідності оперативного затвердити достовірність обліку основних засобів. Для цього необхідно провести аудиторську перевірку реєстрів синтетичного обліку, головної книги (оборотно-сальдову відомість), звітність та іншу фінансову інформацію, що характеризує стан обліку основних засобів та відповідність його діючому законодавству.

Однак для отримання повного та об'єктивного уявлення про стан обліку основних засобів необхідно проводити більш глибоку перевірку, включаючи і первісну документацію. В цьому випадку, аудит основних засобів проводиться за відповідними циклами зв'язаних між собою операцій.

При проведенні деталізованої аудиторської перевірки основних засобів необхідно визначити послідовність проведення аудиту по кожному циклу. Послідовність проведення аудиту основних засобів по циклам відрізняється від послідовності проведення експрес-аудиту основних засобів на етапі здійснення конкретних аналітичних

процедур. Деталізований аудит передбачає деталізовану перевірку циклу за критеріями: наявність, права та зобов'язання, виникнення, повнота, вартісна оцінка, вимірювання, представлення та розкриття. В цьому разі, аудиторська перевірка поширюється не тільки на облікову документацію, але і на необлікові джерела інформації.

Головним недоліком деталізованого аудиту основних засобів є його масштабність, він потребує значних затрат робочого часу аудиторів на перевірку великого обсягу документів.

Даний недолік може бути усунений шляхом застосування змішаної методики аудиту основних засобів, суть якої полягає в поєднанні деталізованого та експрес-аудиту.

Послідовність процедур по змішаній методиці аналогічна методиці експрес-аудиту основних засобів. Але, якщо при проведенні експрес-аудиту виникає впевненість, щодо правильності відображення в обліку основних засобів, слід провести деталізований аудит циклу пов'язаних об'єктів та операцій.

Найбільш раціональним з точки зору строків проведення аудиту та об'ємів перевіряємої інформації є змішаний підхід. Він дозволяє зменшити затрати часу та забезпечити об'єктивність та достовірність аудиторської перевірки.

Якщо розглядати створення відділу внутрішнього аудиту, як задачу спрямовану на вдосконалення організації бухгалтерського обліку та аудиту основних засобів, то в умовах конкурентного ринкового середовища, до цього необхідно віднестись як до інвестиційного проекту, тобто як до засобу вкладення грошових засобів в якісне покращення управління підприємством.

Проведені дослідження показали, що в економічній літературі до кінця не з'ясовано питання змісту й місця внутрішнього аудиту основних засобів як елементу внутрішнього контролю, що має важливе практичне значення. В статті обґрунтована роль внутрішнього аудиту основних засобів в управлінні підприємством.

Враховуючи, що методика внутрішнього аудиту основних засобів є питанням до кінця не з'ясованим як в теоретичному, так і в практичному плані, нами запропоновано основні етапи та методичні прийоми проведення таких перевірок.

НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ – ЗАПОРУКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

О.Т.Грєхова-Бейгул, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Стаття присвячена проблемі державного регулювання зернового ринку з метою забезпечення його стійкого функціонування. Проаналізовано різні погляди науковців на проблему значення та необхідності державного регулювання.

Статья посвящена проблеме государственного регулирования зернового рынка с целью обеспечения его устойчивого функционирования. Проанализированы различные взгляды ученых на проблему значимости и необходимости государственного регулирования.

На зерновому ринку України останніми роками спостерігався ряд негативних тенденцій, таких як різкі коливання обсягів виробництва, надмірна залежність внутрішніх цін від світових, руйнація інтеграційних зв'язків між структурними елементами АПК. Відмова від державної підтримки агропромислового комплексу призвела до втрати керованості процесами функціонування як в цілому АПК, так і в зерновому господарстві. Державне регулювання аграрного виробництва аналізується у працях таких науковців, як: Андрійчук В.Г., Бойчук О.І., Дем'яненко М.Я., Крисальний О.В., Нелеп В.М., Саблук П.Т., Шпичак О.М. та інші.

Зернопродуктовий підкомплекс є важливою підсистемою АПК, який визначає рівень продовольчої безпеки України і повинен бути визнаний пріоритетним напрямком державного регулювання і стратегічного розвитку. Саме тому відновлення системи державного управління виступає необхідною умовою відродження зернового ринку та забезпечення його стійкого функціонування.

Сучасні реалії вимагають функціонування в країні сильної системи державної влади, скоординованої діяльності усіх її ланок як неодмінної передумови подолання економічних негараздів. Проаналізуємо точки зору деяких відомих вчених на проблему значення та необхідності державного регулювання.

Держава, як продавець, втратила свій сегмент на ринку. Як вказує Ревенко М.М., “державна безпідставно відмовилась від цілеспрямованого регулювання ринкових відносин, від економічної підтримки найважливішої галузі економіки — агропромислового комплексу” [9].

За твердженням Вітковського М.П.: “Такої економіки, в яку не втручалась би держава і не регулювала її — зараз немає в жодній країні світу. Отже, втручатися чи не втручатися державі у ринкову економіку — недискусійне питання” [6]. Ми згодні з цією думкою, тому що успіх товаровиробників значною мірою залежить від рівня державної підтримки, яка може виражатися у пільговому кредитуванні; проведенні сприятливої державної тарифної політики, спрямованої на зниження тарифів портів, залізниці, елеваторів; підтриманні конкурентоспроможності українського зерна; формуванні державних цільових програм; збалансуванні попиту і пропозиції на зерновому ринку за допомогою економічних механізмів (пільг, податків, цін) та законодавчих важелів.

Важливого значення має державна допомога у ресурсному забезпеченні товаровиробників: здешевленні матеріально-технічних засобів необхідних селу (пальне, запчастини, добрива, техніка).

Програми підтримки фермерів у країнах ЄС включають впровадження інтервенційних цін, які використовуються для закупки надлишку зерна. Уряди практично усіх країн встановлюють мінімальні та максимальні ціни на зерно (з щорічним їх переглядом). Це робиться з метою гарантування реалізації зерна за прийнятними цінами та захисту товаровиробників від різкого падіння цін. Уряди розвинутих країн за рахунок бюджету встановлюють ввізні мита на зерно для захисту внутрішнього ринку від дешевого імпортного зерна. Отже, всі розвинуті країни стимулюють власні зернові ринки шляхом регулювання цінового механізму: підтримки закупівельних цін та доходів; надання кредитів; страхування врожаїв, впровадження заставних цін; виділення субсидій на покриття витрат по закупівлі добрив, насіння, техніки.

На думку Андрійчука В.Г., мистецтво державного регулюван-

ня економікою є компенсацією негативних дій ринкового механізму. Сільськогосподарське виробництво не може ефективно розвиватися без стабілізуючого впливу держави, який включає такі економічні і правові важелі: ціни і тарифи, проценти, податки, кредити, пільги, державне замовлення і контракт, резерви, субсидії, державне мито [3].

Визнаючи роль і місце держави у становленні та розвитку аграрного ринку, Могильний О.М. зазначає, що, з одного боку, державне втручання повинно забезпечувати підтримку доходів виробників зерна, а не посередницьких структур; механізм визначення рівня мінімальної та максимальної інтервенційної ціни, за якого починаються і припиняються закупівлі або продаж зерна. З другого боку, існують певні ризики, пов'язані з державним втручанням: проведення державою своєї цінової політики на ринку зерна, зміна нормативної бази в середині маркетингового року [7].

Прихильники другої точки зору вважають, що механізм державного регулювання ринку пшениці є низькоефективним, а державні інтервенції є високовитратними і стають важким тягарем для державного бюджету [4].

Ми не погоджуємося з цією думкою тому, що в усіх розвинутих країнах світу накопичено досвід функціонування інтервенційного фонду, стабілізації рівня цін саме за допомогою державних програм розвитку сільського господарства.

Так, у США у 1948 році створено Товарну кредитну корпорацію (ССС), на яку покладено функції щодо створення і розпорядження інтервенційним фондом. Цінова підтримка, яку здійснює ССС базується на концепції “паритетної ціни”, так званої “справедливої ціни”, яку одержують фермери за продану продукцію відносно цін, що вони платять за нефермерські продукти [10].

Держави деяких країн ЄС вживають заходи щодо відшкодування виробникам витрат на зберігання продукції та сплату банківських відсотків.

Безсумнівним є той факт, що ринок зерна повинен бути прозорим та контрольованим з боку державних органів. Особливо

це стосується експортних операцій, реальні обсяги яких є невідомими для держави.

Як вказують Амбросов В. та Онегина В., ціновий механізм, який склався в аграрному секторі України, не дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам отримати повною мірою вигоди від експорту. Тому треба вжити державні заходи щодо стабілізації аграрного ринку, які мають набути систематичності та комплексності і забезпечити формування в економіці України системи державного регулювання аграрного сектора [2].

Державне регулювання ринку зерна здійснюється згідно із Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України”. На підставі цього Закону держава регулює ціни на зернові шляхом:

- встановлення мінімальної закупівельної ціни на рівні, який унеможлиблює збитковість виробництва. Ця ціна є єдиною для всієї території України;
- встановлення максимальної закупівельної ціни на рівні, що унеможлиблює зростання індексу цін виробників понад загальний індекс споживчих цін;
- здійснення товарних інтервенцій — продаж продукції при зростанні цін на ринку понад максимальний рівень;
- здійснення фінансових інтервенцій — придбання продукції при падінні оптових цін на ринку нижче мінімального рівня;
- обмеження рівня торгової націнки;
- встановлення граничних рівнів рентабельності до витрат;
- застосування нетарифних обмежень (квот) щодо імпорту або експорту;
- створення Аграрного фонду, який проводить цінову політику в агро-промисловій галузі економіки, здійснює товарні або фінансові інтервенції. Аграрний фонд має право на придбання та продаж зерна та інших об'єктів для потреб державного резерву;
- надання кредитної субсидії — субсидування частини плати за використання коротко- та середньострокових кредитів [5].

Крім того, цим Законом визначено, що з метою підтримки рівня продовольчої безпеки Аграрний фонд формує державний продовольчий резерв, який не може бути меншим (у відсотках до обсягів річного внутрішнього споживання зернових): у 2006 році – 10%, у 2007 – 12%, у 2008 – 14%, у 2009 – 16%, у 2010 та подальших роках – 20%. Також, вводиться обов'язкове страхування всієї вирощуваної продукції, яке може бути як комплексним та й індексним. Для цього створено Фонд аграрних страхових субсидій (ФАСС), який є державною неприбутковою установою, що створена для надання страхових субсидій виробникам. Доходи ФАСС формуються за рахунок обов'язкових відрахувань страховиками від суми страхових премій, первинного внеску з держбюджету та кредитів державного бюджету. Обов'язкові відрахування до ФАСС, розмір яких становить 2% від суми страхових премій, є обов'язковим платежем.

Цивілізованим ринком, на думку Саблука П.Т., вважається той, де роль держави в його діяльності непомітна. Держава не повинна впливати на розвиток оптового продовольчого ринку, а може надавати різноманітні послуги, забезпечувати законодавчу базу, надавати податковий кредит для інвестування розвитку інфраструктури ринку [1].

Визначаючи пріоритетність державного регулювання і підтримки товаровиробників, Нелеп В.М. робить наступні висновки:

- 1) створення та ефективного функціонування соціально орієнтованої економіки неможливе без державного регулювання найважливіших параметрів розвитку виробництва;
- 2) ринок, як основний регулятор виробництва, сам стає суб'єктом державного регулювання з орієнтацією на досягнення соціального прогресу;
- 3) найбільшого державного регулювання і підтримки вимагає сільське господарство. Ця галузь є життєво необхідною в будь-якому суспільстві. Тому одне з головних завдань аграрної політики держави – забезпечити рівноправні стосунки між партнерами в бізнесі [8].

Отже, державне регулювання економіки — це складне явище, яке включає економічні, правові та адміністративні важелі. Жодна розвинута країна світу не залишає без підтримки сільське господарство в цілому та ринок зерна зокрема. Стратегічна важливість регулювання державою зернового ринку всередині країни і зовнішньої торгівлі зерном спрямована на забезпечення продовольчої безпеки країни, надійний та справедливий захист товаровиробників від впливу світової кон'юнктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку/За ред. П.Т. Саблука та ін.- К.: ІАЕ УАНН, 2003. – 764с.
2. Амбросов В., Онегіна В. Експорт зернових та цінові тенденції// Економіка України. – 2005. – №1.- С. 73 – 79.
3. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
4. Гладиш Р. О. Економічний механізм регулювання пропозицій пшениці на ринку в Україні// Економіка АПК.- 2005.- №7. - С. 137-139.
5. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24 червня 2004 р.// Економіка АПК.- 2004.- №10. - С. 3-28.
6. Лисенко А. М. Державне регулювання ринку молочної продукції та основні напрями його удосконалення// Економіка АПК.- 2002.- №1, с.100-102.
7. Могильний О. М. Роль і місце держави у становленні та розвитку аграрного ринку// Економіка АПК.- 2003.- №1,- с.37- 43
8. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.
9. Ревенко М.М. Аграрні відносини в Україні: проблеми і їх вирішення// Економіка АПК. – 2003. – № 1.- С. 60-65.
10. Ромашкін О. О. Основні напрями державного регулювання сільськогосподарського виробництва// Економіка АПК.- 2004.- №9.- С.148-153.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ І ЙОГО РОЛЬ У ТЕХНІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АПК

І.В.Зозуля, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто питання розвитку лізингових відносин в аграрному секторі, головні проблеми та недоліки, запропоновано комплекс заходів щодо активізації ринку лізингових послуг.

В статье рассмотрены вопросы развития лизинговых отношений в аграрном секторе, главные проблемы и недостатки, предложены пути активизации рынка лизинговых услуг.

Перебудова під впливом науково-технічного прогресу сфери виробництва, зміни економічних умов господарювання обумовлюють пошук і впровадження нетрадиційних для економіки нашої країни методів оновлення технічної бази і модифікації основних засобів підприємств різних форм господарювання. Одним з ефективних шляхів розв'язання проблеми забезпечення сільськогосподарських товаровиробників технічними засобами, поповнення та оновлення машинно-тракторного парку, впровадження нових прогресивних технологій є фінансовий лізинг, який в умовах високих ставок банківських кредитів дає можливість вирішити цю проблему.

Проблеми лізингу знайшли відображення у наукових дослідженнях В.Г.Андрійчука, В.Г. Васильєвої, В.В.Іванишина, Ю.В. Домашенка, О.В. Олійника, Я.В. Онищука та інших. Але резерви розвитку та укріплення лізингових відносин в аграрному секторі, які є одним з ефективних важелів подолання дефіциту кредитних й інвестиційних ресурсів, поновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських підприємств, потребує подальшого вивчення. Тому метою даної роботи є дослідження питань розвитку ринку лізингових послуг.

Ефективність поновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників шляхом лізингу пояснюється такими перевагами:

- лізинг на відміну від кредиту зменшує ризик неповернення засобів (за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно);
- лізинг не вимагає негайного початку платежів, що дає можливість господарським формуванням поновити виробничі фонди, придбати сучасну техніку й устаткування без різкої фінансової напруги;
- лізингова угода гнучкіша й має компромісні умови порівняно з кредитним договором, дає можливість обом сторонам лізингової угоди вибрати вигідну схему виплат;
- лізингове майно не перебуває на балансі підприємства-лізингоодержувача, не збільшує його активи і звільняє від сплати податку на дане майно;
- лізингові платежі відносять на витрати виробництва (собівартість), тим самим знижуючи тягар оподаткування прибутку підприємства.

Привабливість лізингу для сільськогосподарських підприємств полягає в тому, що, не маючи коштів для придбання нової техніки й устаткування, суб'єкт господарювання може її одержати і на вигідніших умовах, ніж за договором купівлі-продажу. Якщо підприємство закуповує техніку за рахунок власних коштів і довгострокових банківських кредитів, то воно фінансує дані витрати з фонду розвитку підприємства, сформованого з одержаного прибутку (після сплати податку на прибуток, а також ПДВ за придбану техніку).

Під час укладення лізингового договору діє зовсім інший механізм фінансування виробничих інвестицій. Лізингові платежі, що сплачує лізингоодержувач, відносять на собівартість виробленої ним продукції (послуг), а після повної виплати вартості лізингового майна підприємство, як правило, стає його власником. Іншими словами, засоби, що йдуть на сплату лізингових платежів, формуються з прибутку підприємства до його оподаткування [1].

У країнах з розвинутою ринковою економікою лізингові операції переважали при технічному переозброєнні матеріально-техніч-

ної бази виробництва. У Франції лізингом задіяно 120 компаній, Німеччині — 96, Великобританії — 68. За даними європейського об'єднання лізингових фірм, щорічний обсяг лізингових операцій вже наприкінці 80-х років становив: у Франції — 6, Швеції — 3, Японії — 50, Австралії — 12 млрд.дол. США. Питома вага в загальній сумі внутрішніх капіталовкладень в Італії — 12%, Великобританії — 22%, у США — близько 1/3 від обсягу внутрішніх інвестицій (131 млрд.дол.) [2].

Переваги фінансового лізингу над іншими способами фінансування оновлення активів у розвинених країнах світу базуються на певних засадах. По-перше, це ефект податкового коректора (податкового щита), суть якого полягає в тому, що підприємства, які одержують основні засоби в лізинг і здійснюють регулярні лізингові платежі, збільшують свої валові витрати і цим частково зменшують суму податку на прибуток. Але більшість сільськогосподарських підприємств в Україні не сплачують податок на прибуток (він входить до складу фіксованого сільськогосподарського податку). Отже, ефект податкового щита тут не діє. По-друге, у багатьох розвинених країнах існують податкові пільги на інвестиції в технічне переозброєння виробництва, в тому числі для лізингових компаній. Це знову-таки дає змогу лізинговим компаніям зменшувати розміри регулярних лізингових платежів, що робить лізингові угоди привабливішими для лізингоодержувачів. В Україні ж законодавство про оподаткування прибутків підприємств не передбачає такі пільги. По-третє, з фінансової точки зору фінансовий лізинг буде привабливішим лише в тому разі, якщо норма прибутку на вкладений капітал в одержувача лізингу буде нижчою за вартість залученого капіталу. Реальна ж норма прибутку в сільському господарстві України не перевищує 2%, а вартість залучення позичкового капіталу становить 15-20% [3].

Фінансовий лізинг в економіці країни, і зокрема в аграрному секторі, не посів належного йому місця. За даними НАК “Укragролізінг”, за 1998-2001 роки загальний обсяг лізингових послуг, наданих сільськогосподарським товаровиробникам, становив 524, 4

млн. грн. [4]. За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, для оновлення машинно-тракторного парку аграрних підприємств на рівні технологічної потреби щорічно необхідно купувати машин та устаткування на суму 15 млрд.грн. [5]. Масштаби лізингових поставок дуже далекі від задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників.

В Миколаївській області суттєву роль у вирішенні проблеми технічного оновлення машинно-тракторного парку міг би зіграти фінансовий лізинг, як найприйнятна на даний час форма кредитування придбання основних засобів виробництва. Лізингові відносини, на відміну від банківського фінансового забезпечення, спрямовані на розв'язання проблем нестачі капіталу та проблем ліквідності сільськогосподарських підприємств. Виходячи з цього та із Закону України, "Про фінансовий лізинг" і відповідних постанов Кабінету Міністрів України передбачено порядок використання коштів державного лізингового фонду на придбання вітчизняної техніки й передачу її сільськогосподарським товаровиробникам на умовах фінансового лізингу. Вказані процедури стосовно сільськогосподарських товаровиробників Миколаївської області виконує Миколаївська філія Національної акціонерної компанії "Укראгролізинг".

На основі договірних відносин практично з усіма виробниками вітчизняної аграрної техніки НАК "Укראгролізинг" забезпечує сільськогосподарське виробництво різними технічними засобами. Миколаївська філія Національної акціонерної компанії "Укראгролізинг" обслуговує 70 лізингоотримувачів різних за формою власності та організації підприємств, їм було надано 280 одиниць сільськогосподарської техніки, в 2005 році лізингоотримувачі отримали трактори та комбайни на суму 1690 тис. грн.

Відповідно до Порядку використання коштів державного бюджету України, що спрямовуються на придбання вітчизняної техніки і обладнання для агропромислового комплексу на умовах фінансового лізингу, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2003р., в лізинг може бути надано техніку

тільки вітчизняного виробництва після проведення лізингоотримувачем попередньої оплати в розмірі 22% її вартості та укладення договору застави або поруки на суму не меншу від двох чергових лізингових платежів. За умовами надання техніки у лізинг НАК "Украгролізинг" лізингові платежі здійснюються 2 рази на рік, перший платіж настає через 6 місяців з дати отримання техніки, термін лізингу складає 5 років, за користування лізинговою технікою лізингоотримувач сплачує 2% її невідшкодованої вартості. Про масштаби цього забезпечення товаровиробників Миколаївщини можна судити з даних, наведених в таблиці 1.

Таблиця 1

**Реалізація сільськогосподарської техніки НАК "Украгролізинг"
на умовах лізингу в Миколаївській області**

Роки	Реалізовано в області техніки, од.			Вартість наданої техніки, млн. грн.		
	трактори	комбайни	сільськогосподарські машини	Миколаївська область	по країні в цілому	область у % до країни
2002	2	1	40	0,68	55,6	1,22
2003	3	-	51	2,00	114,8	1,74
2004	8	4	22	8,50	324,1	2,62
2005	4	2	31	3,20	161,0	1,98
Всього	17	9	144	14,38	655,5	2,19

З наведених даних можна зробити висновок, що техніка на умовах фінансового лізингу з роками поставляється дуже нерівномірно. Перевага віддається дешевшим сільгоспмашинам, ніж енергетичним засобам. За останні роки зросли обсяги наданої енергонасиченої техніки. Так, за 2004-2005 роки було придбано на умовах лізингу 12 тракторів та 6 комбайнів, що становить 34% наданої сільгосптехніки, в 2002 році частка тракторів та комбайнів становила 7,5%. Інвестиції в сільське господарство за рахунок лізингу зростають, за період з 2002-2005 роки Миколаївською філією НАК "Украгролізинг" було надано техніки на суму 14,38 млн.грн. У 2005 році у порівнянні з 2002 роком спостерігається збільшення частки грошових надходжень для Миколаївської філії на 0,76 в.п.

Прибутки сільських товаровиробників такі мізерні, що не дають можливості їм своєчасно сплачувати навіть лізингові платежі. Ми бачимо, що у 2002 році не було поставлено жодного комбайну, хоча за логікою можна було б закупити як мінімум 10-15% одиниць техніки від кількості поставленої за попередні роки лише за рахунок лізингових платежів за неї.

Головними причинами обмеженого використання фінансового лізингу є недосконалість законодавства про лізинг, монопольне становище лізингодавців на ринку лізингових послуг, слабкий фінансово-економічний стан багатьох аграрних підприємств, їхня неспроможність своєчасно та в повному обсязі сплачувати лізингові платежі, висока вартість лізингових угод, яка пропонується низкою лізингових компаній.

За таких обставин для забезпечення розвитку фінансового лізингу необхідно створити пільгові умови для лізингодавців, економічно заінтересувати їх в укладанні угод зі сприятливим економічним середовищем для лізингодержувачів. Такі умови можуть бути створені завдяки істотному зниженню ставки податку на прибуток, який одержує лізингодавець від укладання угод фінансового лізингу із сільськогосподарськими товаровиробниками з 25 до 15%. Економія на відрахуваннях у бюджет завдяки зменшенню ставки податку на прибуток у розмірі 10 процентних пунктів (25-15) сприятиме зміцненню економіки лізингодавців, розширенню ними лізингового бізнесу, що в свою чергу дасть змогу сільськогосподарським товаровиробникам успішніше розв'язувати проблему оновлення основного капіталу і водночас підвищувати ступінь забезпеченості виробництва сучасною технікою.

Відсутність мережі і механізму лізингових послуг — одна із самих слабких сторін вітчизняного лізингового підприємництва. В країні не склалась інфраструктура ринку лізингових послуг і практично відсутні лізингові компанії, які б змогли забезпечити необхідне обслуговування об'єктів лізингу.

Таким чином, головною причиною обмеженого використання лізингових угод для відтворення матеріально-технічної бази сільсь-

когосподарського виробництва є несприятливі фінансові умови їх здійснення. Залучення техніки та інших основних засобів за договорами лізингу, коли норма прибутку по галузі значно нижча від вартості позичкового капіталу, може призводити до ще більших проблем у відтворенні активів. Розв'язання цих проблем пов'язане з вирішенням таких питань: законодавчим запровадженням інвестиційних пільг в оподаткуванні суб'єктів господарювання, які здійснюють реальні інвестиції. Цей захід буде не лише стимулювати інвестиційну діяльність, а й протидіяти циклічності економічного розвитку. Завдяки цьому і для сільгоспідприємств буде залучено в економічний механізм господарювання ефект податкового щита та підвищиться привабливість лізингових угод зі встановленням реального паритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію (який забезпечував би сільськогосподарським товаровиробникам одержання норми прибутку на вкладений капітал на рівні середнього по народному господарству) і зі зниженням вартості залучення позикового капіталу, що зробить його дешевшим, знизить обсяги регулярних лізингових платежів і сприятиме розширенню лізингових угод, а отже й підвищенню рівня продовольчої безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домашенко Ю.В. Лізинг і лізингові операції в сільському господарстві // Економіка АПК.- 2004.- № 10.- С.118-122.
2. Іванишин В.В. Фінансовий лізинг і його роль у матеріально-технічному забезпеченні АПК // Економіка АПК. – 2003. – № 2. – С. 42-44.
3. Олійник О.В. Фінансовий лізинг в АПК: проблеми та шляхи вирішення // Фінанси України. – 2004. – №9. – С.66-73.
4. Іванишин В.В. Становлення державного лізингу в агропромисловому виробництві // Економіка АПК. – 2002. – №9. – С. 74-79.
5. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні: Матеріали до П'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених-економістів аграрників 28-29 січня 2003 р. – К. – 2003.

РОЗВИТОК РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

І.Г.Гуров, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглядаються питання формування та функціонування аграрного ринку на етапі роздрібною торгівлі. Надано та проаналізовано інформацію щодо розвитку роздрібною торгівлі в Миколаївській області, її структура, а також динаміка кількісних та якісних перетворень.

В статье рассматриваются вопросы формирования и функционирования аграрного рынка на этапе розничной торговли. Предоставлена и проанализирована информация относительно развития розничной торговли в Николаевской области, ее структура, а также динамика количественных и качественных преобразований.

Активізація процесу функціонування ринку агропромислової продукції тісно пов'язана з побудовою ефективної його інфраструктури. Важливу роль у структурі останньої грає роздрібна торгівля.

Підприємства в умовах ринкової економіки багато уваги приділяють проблемам оптимізації процесу просування товару від виробника до споживача. Результати їх господарської діяльності значною мірою залежить від того, наскільки правильно вибрано канали розподілу продукції, форми і методи їх збуту та якість продукції. Канал розподілу приймає на себе і допомагає передати іншому право власності на конкретний вид продукції на шляху від товаровиробника до споживача. В процесі товарообігу від виробника до споживача заключним етапом є роздрібна торгівля, коли продукція переходить у власність споживача.

Проблемам формування та функціонування інфраструктури аграрного ринку з метою прискорення просування продукції до споживача присвячено наукові праці П.Саблука, О.Шпичака, П.Гайдуцького, Ю.Коваленка, Г.Мостового, М.Куліша, І.Червена та інших. Цими авторами розроблено рекомендації щодо створення інфраструктури аграрного ринку, але на сьогоднішній день не

всі рекомендації були повністю реалізованими.

Метою даної роботи є вивчення питання формування і функціонування інфраструктури аграрного ринку на його заключному етапі — розвиток роздрібної торгівлі сільськогосподарської продукції.

Товари продаються в основному через підприємства роздрібної торгівлі і суспільного харчування. Разом з тим продаж споживчих товарів може проводитися зі складів підприємств-виробників, посередницьких фірм, фірмових магазинів, заготівельних пунктів, а також широко практикується продаж на різних видах санкціонованих та несанкціонованих ринків.

Роздрібна торгівля виконує такі функції:

- збирає асортимент товарів та послуг від великої кількості постачальників, виробників, оптових торговців, пропонуючи їх для продажу;
- визначає попит і пропозицію на конкретні види товарів;
- надає інформацію виробникам, постачальникам, а також покупцям через рекламу, вітрини, працівників торгівлі;
- зберігає товари, розміщує їх у торгових приміщеннях;
- встановлює ціни на товари;
- сприяє учасникам каналів збуту в маркетингових дослідженнях та інше.

Роздрібна торгівля з урахуванням специфіки споживачів поділяється на стаціонарну, пересувну та поштову. Стаціонарна торгова мережа — найбільш поширена і включає в себе як крупні, сучасні, технологічно обладнані магазини, так і ларьки, палатки, кіоски. Пересувна торгівля сприяє наближенню товарів до покупця і оперативному його обслуговуванню. Ця торгівля може бути розвізною, у формі автолавок, лотків та інше. Поштова торгівля займається забезпеченням населення, підприємств книжковою продукцією, канцтоварами, аудіо, відео, радіо- і телеапаратурою.

Продаж товарів населенню за всіма каналами реалізації складається з обсягу обігу роздрібної торгівлі і обігу ресторанного господарства. Роздрібний товарообіг визначається як обсяг прода-

жу споживчих товарів населенню через роздрібну торгову мережу, мережу ресторанного господарства усіма діючими підприємствами незалежно від форм власності, а також промисловими, транспортними та іншими неторговими підприємствами безпосередньо населенню через касу підприємства. Крім того, у роздрібній товарообіг включається продаж торговою мережею установам, організаціям і підприємствам продовольчих товарів для харчування обслуговуваних ними контингентів (у санаторіях, дитячих закладах, лікарнях та інших).

Діючою торговою мережею і мережею ресторанного господарства вважається така, що фактично працює на звітну дату, а також така, що тимчасово не працює у зв'язку з ремонтом, санітарною обробкою тощо. Структура мережі роздрібної торгівлі по Миколаївській області представлена в таблиці 1.

Дані таблиці 1 засвідчують, що до 1995 року спостерігалась тенденція збільшення кількості об'єктів роздрібної торгівлі, їх торгової площі та забезпеченість у розрахунку на 10 тис. осіб. У 1995 році функціонувало 3557 об'єктів роздрібної торгівлі з загальною площею 312 тис. кв. м та 802 кіоски і палатки. Забезпеченість в розрахунку на 10 тис. осіб об'єктами торгівлі склала 33 з обслуговуючою торговою площею 2323 кв. м. В той же час, починаючи з 1995 року, спостерігається значне скорочення кількості об'єктів роздрібної торгівлі, і в 2005 році їх функціонувало 1484 із загальною площею 151 тис. кв. м та 553 кіоски і палатки.

Протилежна тенденція спостерігається з розвитком ринків з продажу споживчих товарів (табл. 2).

З даних таблиці 3 видно, що, починаючи з 1995 року, спостерігається збільшення ринків з продажу споживчих товарів, і найбільший показник склав в 2002 році 96 ринків із загальною площею 598474 кв. м і чисельністю працівників 1351 осіб. Починаючи з 2003 року, спостерігається незначне скорочення кількості ринків з продажу споживчих товарів.

Підприємствами роздрібного товарообігу проводиться про-

даж споживчих товарів для населення через їх торгову мережу та на роздрібних ринках. Показники товарообігу представлені в таблиці 3.

Таблиця 1

Структура об'єктів роздрібної торгівлі Миколаївської області

Роки	Кількість об'єктів торгівлі	Їх торгова площа, тис. кв. м	Кількість кіосків, палаток	Всього об'єктів торгівлі	Забезпеченість в розрахунку на 10000 осіб	
					об'єктами торгівлі	торговою площею в магазинах, кв.м
Всього						
1985	3399	268	779	4178	32	2071
1990	3554	304	759	4313	32	2268
1995	3557	312	802	4359	33	2323
2000	2111	171	817	2928	23	1331
2001	1984	158	746	2730	22	1247
2002	1783	146	693	2476	20	1165
2003	1665	137	615	2280	18	1103
2004	1585	142	583	2168	18	1158
2005	1484	151	553	2037	17	1235
У міських поселеннях						
1985	1340	159	570	1910	23	1917
1990	1397	179	522	1919	22	2015
1995	1621	199	418	2039	23	2242
2000	1206	116	718	1924	23	1370
2001	1128	106	633	1761	21	1259
2002	1073	101	581	1654	20	1215
2003	1016	95	510	1526	18	1153
2004	977	103	487	1464	18	1253
2005	903	114	455	1358	17	1386
У сільській місцевості						
1985	2059	109	209	2268	49	2345
1990	2157	125	237	2394	53	2765
1995	1736	113	124	1860	41	2479
2000	905	55	99	1004	23	1255
2001	856	52	113	969	23	1224
2002	710	45	112	822	20	1066
2003	649	42	105	754	18	1003
2004	608	39	96	704	17	967
2005	581	37	98	679	17	927

Таблиця 2

Кількість ринків (юридичних та фізичних осіб) з продажу споживчих товарів

Роки	Кількість ринків всього	За формами власності			Спеціалізація ринків			Площа ринків, кв. м		загальне число працівників, осіб
		державна та комунальна	приватна	колективна	продовольчі	непродовольчі	змішані	уся площа	торгова площа	
1995	30	16	4	10	7	13	10	325892	-	781
2000	79	14	6	59	11	21	47	490968	338327	1322
2001	85	13	11	61	8	21	56	576941	365376	1388
2002	96	17	15	64	8	25	63	598474	339878	1351
2003	92	16	14	62	6	21	65	590587	355262	1282
2004	90	16	74	-	7	22	61	587487	365379	1132
2005	79	15	64	-	6	17	56	594693	361567	1265

Таблиця 3

Основні показники розвитку роздрібної торгівлі

Показники	1995р.	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.
Роздрібний товарообіг, млн. грн.	298,8	570,3	717,8	849,5	961,3	1307	1759,6
в тому числі ресторанного господарства, млн. грн.	29,8	57,9	70,4	77,2	82,6	86,2	99,1
Індекси фізичного обсягу роздрібною товарообігу, у порівняльних цінах, у %:							
до попереднього року	87,3	110,7	123,8	115,1	107,3	122,2	118,2
до 1990 року	38,2	29,3	36,3	41,8	44,9	54,9	64,9
Роздрібний товарообіг на одну особу, грн.	222	443	565	676	772	1058	1437
у тому числі в міських поселеннях	274	543	701	857	1002	1402	1877
в сільській місцевості	120	247	297	316	315	369	544
Товарні запаси в роздрібній мережі підприємств (на кінець року):							
у млн. грн.	38,1	61,9	74,6	84,6	102,5	127,1	239,1
у днях товарообігу	59	47	44	33	40	31	40

Показники таблиці 3 розвитку роздрібною товарообігу області свідчать про постійне збільшення товарообігу починаючи з 1995

року, і в 2005 році загальний обсяг роздрібної торгівлі склав 1759,6 млн. грн., що більше 1995 року в 5,9 раза і 2000 року в 3,1 раза. Паралельно збільшувався роздрібний товарообіг на одну особу і в 2005 році склав 1437 грн., у тому числі в міських поселеннях 1877 грн., у сільській місцевості 544 грн. Роздрібний товарообіг на одну особу в 2005 році збільшився проти 1995 і 2000 років в 6,5 та 3,2 раза відповідно.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити наступні висновки: в області, починаючи з 1995 року, спостерігається скорочення об'єктів роздрібної торгівлі, їх торгової площі та забезпеченість у розрахунку на 10 тис. осіб. В той же час спостерігається протилежна тенденція з розвитком ринків з продажу споживчих товарів, і цей показник має тенденцію росту. Загальний роздрібний товарообіг постійно збільшується і в 2005 році склав 1759,6 млн. грн. проти 298,8 млн. грн. в 1995 році. Аналогічно збільшується і товарообіг на одну особу в рік.

Для покращення розвитку і функціонування роздрібної торгівлі на Миколаївщині вважаємо за доцільне провести наступні заходи:

- розробити регіональну програму розвитку роздрібної торгівлі на період до 2015 року з урахуванням нарощування об'ємів продажу споживчих товарів, особливо на селі;
- провести заходи по скороченню стихійних ринків роздрібної торгівлі продуктами харчування, а нарощувати об'єми продажу через систему магазинів;
- більше уваги приділяти продажу високоякісних товарів вітчизняного виробництва та розширити їх асортимент;
- створити більш привабливі вітрини для продовольчих товарів;
- запобігати псуванню товарів та розширити мережу холодильного господарства;
- своєчасно проводити розрахунки з сільськогосподарськими товаровиробниками.

Виконання запропонованих заходів дасть можливість стабілізувати структуру об'єктів роздрібної торгівлі, оптимізувати кількість ринків з продажу споживчих товарів і наблизити до одного рівня обсяг роздрібного товарообігу на одну особу в містах і селах області, а також стимулювати виробництво сільськогосподарської продукції для потреб роздрібної торгівлі товарами вітчизняного виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпичак О.М.. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура ринків. – К.: ІАЕ, 2000.
2. Ринок продовольства: проблеми формування і розвитку / За ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойка, М.Г. Лобаса. – К.: УкрІНТЕІ, 1993.
3. Коваленко Ю.С. Сільськогосподарське підприємство в ринковому середовищі. – К.: ІЕА УААН, 2000.
4. Гайдуцький П.І., Подолева О.Є. Формування ринкових відносин в АПК. – К.: Вища школа, 1994.

УДК 656.615:338.439.5(477.7)

РОЛЬ МОРСЬКИХ ПОРТІВ У РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ

Л.О.Потравка, аспірант

Херсонський державний аграрний університет

Розкрито специфічний характер інфраструктурного забезпечення Південного регіону. Визначено можливі шляхи ефективного функціонування інфраструктурних елементів.

Раскрыт специфический характер инфраструктурного обеспечения Южного региона. Определены возможные пути эффективного функционирования инфраструктурных элементов.

Останнім часом ринкова інфраструктура розглядається як головна і необхідна умова розвитку аграрного сектора економіки. Визначення інфраструктури аграрного ринку дещо проблематичне, насамперед через велику кількість специфічних рис її елементів. Взагалі досить рідко в науковій літературі зустрічається саме термін “інфраструктура аграрного ринку”. У словнику термінів ринкової економіки існує поняття “інфраструктура агросервісна”. Під нею розуміють сукупність галузей народного господарства, що обслуговують сільськогосподарське виробництво.

Велика частина дослідників пропонує використовувати загальне поняття “ринкова інфраструктура в АПК”. Але більш доцільним є використання поняття інфраструктури аграрного ринку, тому що воно конкретизує сферу діяльності складових елементів і підкреслює їх ринкову основу. Узагальнюючи визначення інфраструктури аграрного ринку науковців Ю.С.Коваленка, Л.Н.Климюк, І.С.Плюща, Л.М.Худолій, можна сказати, що інфраструктура аграрного ринку — це взаємоз’язана система підприємств і організацій, види діяльності яких забезпечують функціонування господарських взаємоз’язків, безперервний процес виробництва і постійну поставку товарів споживачам.

Інфраструктура аграрного ринку має чотири складових: маркетингову, кредитно-фінансову, інформаційно-консультаційну і агросе-

рвісну. Їх елементи, в свою чергу, характеризують внутрішній зміст інфраструктури і її зовнішнє вираження. Основними елементами маркетингової інфраструктури є біржі, агроторгові дома, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, оптові продовольчі ринки, виставки, ярмарки та ін. Головна мета їх функціонування заключається у просуванні товару на ринок. До фінансово-кредитної інфраструктури належать: кредитні союзи, кооперативні банки, комерційні банки, страхові компанії, агропромислово-фінансові групи. Важливою складовою є інформаційно-консультаційна інфраструктура, що представлена інформаційно-консультаційними центрами, службами цінового моніторингу, аудиторськими компаніями та ін. Важливо відмітити, що невід'ємною частиною інфраструктури аграрного ринку є організації обслуговуючого характеру. Агросервісними складовими інфраструктури є ремонтно-технічні станції і центри агротехнічного обслуговування, ветеринарні служби, бази зберігання продукції, а також фірми транспортного обслуговування, дорожні і будівельні організації, організації енерго- і водопостачання.

Стан організації і технічного рівня розвитку складових агросервісної інфраструктури значно впливає на ефективність функціонування інфраструктури аграрного ринку. Неоднозначність трактовки агросервісної інфраструктури породжує труднощі при вивченні і аналізі її складових та ступеня їх впливу на функціонування інфраструктури аграрного ринку. Агросервісна інфраструктура представлена ремонтно-технічними станціями, центрами агротехнічного обслуговування, ветеринарними службами, складами та сховищами, таропакувальними підприємствами, підприємствами транспортного обслуговування

Важливими елементами інфраструктури аграрного ринку є підприємства транспортного обслуговування. Південний економічний регіон, до якого належить Одеська, Миколаївська, Херсонська області і АР Крим, має досить вигідне географічне положення, що обумовлюється проходженням через його територію важливих залізничних, річкових та повітряних шляхів, які сполучають інші

економічні регіони України із зарубіжними країнами. Важливе значення мають Чорне та Азовське моря. На їх узбережжі знаходяться великі промислові центри та порти.

За даними Державного комітету статистики, в Україні налічується 18 морських торгових портів, 3 потужних рибних порти, декілька десятків дрібних портів і портів-пунктів. Кількість причалів складає 235 одиниць. У 2002/2003 маркетинговому році загальний оборот вантажів морських портів України склав 110 млн. т сільськогосподарської продукції, у тому числі зернових та продуктів їхньої переробки було відвантажено 13,19 млн. т. Порти працювали з вітчизняними і транзитними (з Росії, Казахстану та інших сусідніх країн) вантажами. В основному це була фуражна та продовольча пшениця і ячмінь. Разом пшениці було відвантажено 8,39 млн. т, у тому числі: фуражної 4,5 млн. т (вітчизняної – 4,1 млн. т, російської – 0,4 млн. т); продовольчої пшениці – 3,88 млн. т (вітчизняної – 2,19 млн. т, казахстанської та російської – 1,7 млн. т). Обсяги відвантаження інших видів продукції склали: ячмень – 3,68 млн. т (вітчизняний – 2,96 млн. т, російський – 0,72), зерно кукурудзи – 0,72 млн. т (переважно вітчизняне), жито – 2,2 млн. т та горох – 0,11 млн.т (вітчизняні), висівки – 0,09 млн. т (вітчизняні).

За даними інформаційної компанії “ПроАгро”, у 2002/2003 маркетинговому році через морські порти п’ять основних підприємств-операторів (Glenscore, Toerfer, Louis Dreyfus Negoce, W.Y.Grain, Cargill) відвантажили близько 65% усього зерна, що експортувалося морським транспортом на зовнішній ринок. Основними ринками збуту зерна є країни Близького Сходу та Північної Африки, що зумовлено географічною близькістю та знанням умов торгівлі з країнами цих регіонів. У 2002-2003 рр. продовольчу пшеницю вперше було експортовано до Бразилії, Перу, Канади, Франції.

У 2005 р. Українська зернова асоціація, яка об’єднує 80% найбільших зернотрейдерів країни, рівень експорту становив 10,5-11 млн. т. На думку експертів, Україна могла б експортувати

цього року 15 млн. т зерна. Основною причиною тому є низька конкурентоспроможність українського зерна на світових ринках. Така проблема взагалі має історичний характер. Ще в ХІХ ст., незважаючи на те, що українське зерно за своїми показниками не поступалося конкурентам, але за чистотою воно було значно гіршим, що істотно позначалося на його ціні. Вже тоді зерно країн-конкурентів сортувалося за класами, за чистотою, вмістом клейковини, особливо те, що надходило з Американського континенту. Великою проблемою для портів того часу була відсутність ємкостей для його накопичення і зберігання та організації завантаження на судна, тим часом як у країнах-конкурентах уже були збудовані елеватори, які здійснювали всі операції, пов'язані з експортом зерна. В наш час ця проблема залишається актуальною: портові елеватори непристосовані до здійснення диференціювання зерна за якістю, сортами, вмістом клейковини, білка та іншими показниками.

Важливо відмітити, що виробничі потужності морських портів України використовуються лише на 35-65%. Морські порти мають можливість додатково перероблювати близько 43 млн.т зовнішньоторгівельних вантажів для країн СНД: по відправленню (для країн СНД — експорт) — 32 млн.т, в тому числі: чорні метали — 10 млн.т, добрива — 8 млн.т, рудні концентрати — 3 млн.т; зерно — 2 млн.т; вантажі в контейнерах — 0,6 млн.т; папір — 0,7 млн.т; вугілля — 4,7 млн.т. А також по прибуттю (для країн СНД — імпорт) — більше 10 млн.т, в тому числі: зерно — 2,3 млн.т; цукор-сирець — 1,6 млн.т; метали — 1млн.т; вантажі в контейнерах — 0,6 млн.т. Окрім цього, порти можуть додатково переробляти 15 млн.т нафти та нафтопродуктів. Потужності портів щодо відвантаження сільськогосподарської продукції складають 4,9 млн.т (табл.1).

У функціонуванні транспортної інфраструктури регіону важливе місце посідає Херсонський морський торговий порт. Херсонський морський торговий порт був заснований у 1778 р. Через нього експортували хліб, ліс, бавовну. У 1900 р. порт

посідав четверте місце в Росії за експортом. Зараз проектна потужність порта сягає — 5 млн.т на рік. Більш ніж 40% перероблених в порту вантажів — мінеральні добрива і хімічні вантажі навалом і пакетовані; близько 40% — зернових. В порту переробляються чорні метали, чавун, кокс, феросплави, ліс, торф. Порт має один вантажний район, де обробляються генеральні і навалочні вантажі. Існує зерновий комплекс, що включає склад місткістю 20 тис. т.

Таблиця 1

Запас потужностей морських портів України

Назва морського порту	Запас потужності (тис.т)	
	по всіх вантажах	по с.-г. продукції
Одеський	4,625	1,400
Південний	4,800	-
Іллічівський	6,725	1,000
Миколаївський	6,000	0,500
Херсонський	2,700	-
Керченський	1,530	-
Феодосійський	0,660	-
Ренійський	5,500	0,900
Б.-Дністровський	0,650	0,100
Ізмаїльський	1,810	0,500
Усть-Дунайський	1,880	0,500
Бердянський	0,500	-
Маріупольський	5,550	-
Всього:	42,930	4,900

Джерело: розраховано за даними відділу координації роботи портів Укрморрічфлоту

У 2004 р. Херсонський морський порт здійснив перевалку по експорту 560,2 тис.т зернових та продуктів їх переробки. В структурі переробки значну частку має фуражний ячмінь — 158,2 тис.т або 28,2% від усієї перевалки. При цьому більше всього цієї продукції було відправлено в Лівію — 57,5 тис.т і Сірію — 41,6 тис.т. Дещо менше було перевалено пшеничних висівок — 122,1 тис.т (21,8%, пшениці — 115,7 тис.т (20,7%), фуражного гороху

— 90,5 тис.т, фуражної кукурудзи — 50,5 тис.т. Також у 2004 р. портом було перевалено 41,2 тис.т транзитних зерновантажів: 39,8 тис.т казахстанської пшениці (34,8 тис.т відправлено в Туреччину і 5 тис.т в Нідерланди), а також 1,4 тис.т російських пшеничних висівок (всі обсяги відправлено в Туреччину).

Аналіз діяльності морського порту дозволяє зробити висновок, що морські порти, як елементи інфраструктури аграрного ринку, значно впливають на функціонування аграрного ринку регіону, мають винятково важливе значення для функціонування інших інфраструктурних елементів, зокрема маркетингових (бірж).

Значна частка фахівців вважає Південний регіон найбільш перспективним для розвитку біржового ринку саме через існування морських портів. Тобто, ефективне функціонування складових інфраструктури аграрного ринку можливе тільки за умови існування взаємодії між її складовими та елементами, що має специфічний характер, зумовлений характерними для аграрного сектора економіки рисами.

Для виявлення основних проблем функціонування інфраструктури аграрного ринку і визначення напрямів подальшого її розвитку, необхідно зосередити увагу на системному підході до вирішення цих питань.

УДК 331.5: 63(477.84)

ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

С.В.Герчанівська, аспірантка
Національний аграрний університет

Проаналізовано тенденції чисельності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області та зайнятість у них сільського населення.

Проанализировано тенденции численности сельскохозяйственных предприятий Тернопольской области и занятости их сельского населения.

Аграрна реформа в Україні зумовила суттєву трансформацію фактичної зайнятості сільського населення. Основними соціально-економічними та правовими чинниками, що призвели до цього, є реформування майнових відносин, роздержавлення та приватизація сільськогосподарських підприємств; становлення нових організаційних форм господарювання на селі; створення реального власника землі, майна, виробленої продукції; розвиток інфраструктури аграрного ринку тощо. Селяни, отримавши у власність частину колективної власності (землі та майна) реформованих КСП, одержали право вільного вибору своєї подальшої діяльності. Нині сільське господарство та сфера зайнятості сільського населення перебуває на адаптаційній стадії свого розвитку, що характеризується нестаю динамікою розвитку аграрної сфери, параметрів зайнятості та безробіття, низьким рівнем і якістю життя сільського населення. Ця проблема особливо актуальна для Тернопільської області, більшість населення якої проживає на селі (на початок 2004р. проживало 645 тис. сільських жителів, що становить 57,3% всього населення області).

Питання, що стосуються розвитку ринку праці, забезпечення зайнятості населення насамперед в аграрній сфері економіки останнім часом знаходять досить широке відображення в економічній літературі, зокрема у працях [4], [5], [7].

У народногосподарському комплексі Тернопільщини аграрна сфера посідає провідне місце, а у багатьох селах — і перше, і

останнє, оскільки є чи не єдиним матеріальним виробництвом, де зайняте населення села, основним джерелом забезпечення потреб у продуктах харчування, а також переробних галузей — сировиною. Ще у 1993р. дана область першою в Україні почала реструктуризацію сільського господарства та розпаювання землі (1995-1996рр.) (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка чисельності діючих сільськогосподарських об'єктів в Тернопільській області, од.*

Назва	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	Зміна (±) 2004 р. до 2001 р.
Недержавні підприємства	573	504	408	355	-218
у т.ч.: господарські товариства	247	219	176	152	-95
сільгоспкооперативи	14	14	13	13	-1
інші підприємства (включаючи міжгоспи)	12	16	14	11	-1
приватні підприємства (включаючи фермерські)	300	255	205	179	-121
Державні підприємства	8	7	3	2	-6
Всього по області	581	511	411	357	-224

*Розраховано за даними Головного управління статистики в Тернопільській області

В області переважають сільськогосподарські підприємства недержавної форми власності (див. табл. 1), зокрема приватні підприємства (включаючи фермерські) та господарські товариства. У 2004р. функціонувало на 224 підприємства менше, ніж у 2001р., в тому числі недержавних підприємств зменшилось на 218, державних — на 6. Серед недержавних підприємств найбільш суттєвим було зменшення кількості приватних підприємств (на 121 од.) і господарських товариств (на 95 од.).

Більшість науковців вважають, що у майбутньому в аграрній сфері важливе значення в забезпеченні продовольчої безпеки держави будуть відігравати сільськогосподарські формування великих розмірів. Перш за все це стосується виробництва цукрових буря-

ків, зерна, соняшнику. І виробництво саме цих сільськогосподарських культур забезпечуватиме значну частину зайнятості сільського населення [6]. Проте сучасні умови господарювання не відповідають цим прогнозам, оскільки, взявши в оренду земельні угіддя, новостворені сільськогосподарські підприємства не забезпечили роботою працездатних власників земельних паїв, крім того з кожним роком скорочують чисельність найманих працівників (табл. 2).

Таблиця 2

Середньооблікова чисельність та структура працівників зайнятих у сільськогосподарському виробництві Тернопільської області*

Назва	2001 р.		2003 р.		2004 р.		Зміна (±) 2004р. до 2001р.	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Всього зайнятих у с/г. виробництві	70268	100	29875	100	24694	100	-45574	-
в т.ч.:								
Недержавні підприємства	68595	97,6	29539	98,9	24416	98,9	-44179	+1,3
з них:								
господарські товариства	30895	45,0	13977	47,3	11419	46,8	-19476	+1,8
сільгоспкооперативи	6174	9,0	851	2,9	741	3,0	-5433	-6,0
інші підприємства (включаючи міжгоспи)	882	1,3	766	2,6	735	3,0	-147	+1,7
приватні підприємства (включаючи фермерські)	30644	44,7	13945	47,2	11521	47,2	-19123	+2,5
Державні підприємства	1673	2,4	336	1,1	278	1,1	-1395	-1,3

* Розраховано за даними Головного управління статистики у Тернопільській області

Дані табл. 2 свідчать про те, що протягом 4-х останніх років середньооблікова чисельність зайнятих працівників у сільськогосподарському виробництві зменшилась на 45574 осіб. Найбільше скорочення відбулось у господарських товариствах (19476 осіб) і приватних підприємствах (включаючи фермерські) (19123 особи), в основному це зумовлено припиненням їх діяльності. При цьому слід зазначити, що у структурі зайнятості найбільшу питому вагу

мають працівники приватних підприємств (47,2%) і господарських товариств (46,8%). Скорочення персоналу пояснюється також ще й зростанням продуктивності праці та обмеженістю подальшого розширення земельних угідь сільськогосподарського призначення. Багато працівників звільняються за власним бажанням через низький рівень оплати праці, шукають роботу в інших галузях, реєструються в службі зайнятості як безробітні або їдуть на заробітки за кордон.

Таким чином, реформування сільського господарства спричинило не лише позитивні зміни в організації аграрної сфери, у продуктивності праці зайнятих у ній, але й розкрило чимало соціальних проблем, зокрема безробіття (рівень безробіття сільського населення у 2004р становив 12,1, тоді як у 2000р. – 10,1), нелегальну робітничу міграцію (20,1 тис. працездатних мешканців села щороку). За існуючого стану ринку праці виникає нагальна потреба державної підтримки, яка значною мірою проявляється активною діяльністю служби зайнятості, що реалізує комплекс заходів, направлених на покращення ситуації на ринку праці (працевлаштування, професійне навчання, перенавчання громадян і залученням їх до громадських робіт).

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуць М. Оцінка стану ринку праці в умовах реформування економіки України// Україна: аспекти праці. – 2005. – №2 – С.13 -17.
2. Довжук Б. Тернопільщина: проблеми регулювання ринку праці регіону// Україна: аспекти праці. – 2004. – №7 – С.20-24.
3. Довжук Б. Трансформації сільської зайнятості в умовах аграрної реформи// Україна: аспекти праці. – 2003. – №3 – С.16-21.
4. Злупко С.М., Радецький Й.І. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім.І. Франка, 2001. -192 с.
5. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. -224 с.
6. Лич В. Економічна активність сільського населення// Україна: аспекти праці. – 2004. – №4 – С.8-13.
7. Населення і трудові ресурси села: Навчальний посібник/ За ред. П.Т.Саблука, М.К. Орлатого. – К.: Інститут аграрної економіки УААН, 2002.-277 с.

ЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОДНОПОДАТКОВОЇ ФОРМИ ОПОДАТКОВУВАННЯ

А.Ф.Наумов, кандидат технічних наук, доцент

Пієденнослов'янський інститут КСУ

Л.М.Наумова, старший викладач

МННІ ОНУ ім.І.І.Мечникова

Розглянуто проблеми оподаткування в Україні в плані можливості скорочення кількості найпоширеніших видів податків. Показано, що, опираючись на логіко-економічний аналіз, можна зменшити кількість таких податків.

Рассмотрены проблемы налогообложения в Украине в плане возможности сокращения количества наиболее распространенных видов налогов. Показано, что, опираясь на логико-экономический анализ, можно уменьшить количество таких налогов.

Актуальність. Податкова система в Україні, також як і у більшості інших країн світу, є найважливішим елементом формування бюджету країни та доходів загальнодержавних фондів — пенсійного та соціального страхування. У свою чергу, на збір податків (під податками ми будемо розуміти всі види обов'язкових вилучень доходів у різні бюджети і спеціальні фонди), тобто в остаточному підсумку на керування всією податковою системою, потрібні значні зусилля, витрачаються великі кошти.

У той же час переконливі експериментальні докази, що підтверджують необхідність існування всіх видів податків в Україні, а тим більше алгоритмів їхньої дії — повністю відсутні. Теоретичні ж докази присутні тільки на рівні суб'єктивного їхнього сприйняття [1, 5].

Стан проблеми, невирішені питання. У цей час в Україні є більше 40 видів податків. Ряд податків має специфічну базу оподаткування і, у такий спосіб, даний податок діє тільки на деякі конкретні підприємницькі структури, наприклад, податок на забруднення навколишнього середовища, акцизний збір, мито тощо.

Ряд інших податків діють на більшість підприємницьких структур: ПДВ, податок на прибуток, 4 види зборів від фонду оплати праці підприємства (у пенсійний фонд, фонд соціального страхування, фонд страхування від безробіття, страхування від нещасного

випадку на виробництві), 3 види зборів із заробітної плати працівника (у пенсійний фонд, фонд соціального страхування, фонд страхування від безробіття), податок з доходів фізичних осіб.

В економічній літературі немає чіткого доказу необхідності існування такої великої кількості податків. У той же час деякими дослідниками висловлюються припущення, що така кількість податків зовсім не обов'язкова [4]. Особливо часто такі висловлення звучать у конкретному підприємницькому середовищі.

Розробки по різкому скороченню кількості податків носять в основному загальний концептуальний характер на рівні постановки завдання. Основна ж маса публікацій [1, 2, 3, 5] з питань оподаткування досліджує питання, пов'язані з максимізацією податкових надходжень у бюджети і централізовані фонди, залишаючи всі інші питання побудови податкових систем на другому плані.

Ціль статті. Як відомо, структура доказів з області оподаткування часто базується на логічних умовиводах економічної властивості з їхньою апробацією в реально діючому комерційному середовищі. Це пов'язано з тим, що прямі всеосяжні експериментальні докази впливу окремих видів податків на, скажімо, ріст темпів виробництва або ріст добробуту народу одержати вкрай важко через різноманіття видів цих податків і неоднозначну ефективність їхнього впливу на економіку.

Тому в області оподаткування логічні докази, що базуються на загальних постулатах економіки та фактично погоджені з управлінськими органами реальної економіки, цілком можна розглядати як експериментально встановлені факти.

У статті дається один з таких доказів, що стосується питань обґрунтованості різноманіття існуючих податків. Цей доказ, апробований у комерційних структурах, можна розглядати як деякий науковий внесок в обґрунтування необхідності істотного скорочення номенклатури податків.

Основний матеріал. Відразу домовимося, що в статті ми не будемо розглядати такі "цільові" податки, як, наприклад, земельний податок, збір за забруднення навколишнього середовища і інше, що впливають тільки на специфічні підприємства і їхню обґрунтованість. Будуть розглядатися тільки податки: ПДВ, податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, "соцстрахівські"

податки (7 видів — будуть розглядатися, як один).

В економічній науці вже досить устоялися такі взаємозалежні поняття і одночасно взаємно протилежні поняття, як оподаткування працівника і оподаткування підприємства, прямі і непрямі податки. Як наслідок — виникає таке поняття, як перекладання податків.

Незважаючи на те, що представлені вище поняття є устояними, вони не можуть розглядатися як істина, оскільки насправді поки є результатом консенсусу серед більшості економістів. Підтвердженням цього припущення може служити відсутність такого “непрямого” податку, як ПДВ в економіках США і Японії при неопганих показниках їхнього розвитку.

Нинішнє обґрунтування поділу податків на працівника і роботодавця, на прямі — які нібито на підприємство і непрямі — які нібито на споживача, багато в чому нагадує відомий тезис “радянських” часів, що звучить приблизно так — “рішення комуністичної партії правильно тому, що вірно”.

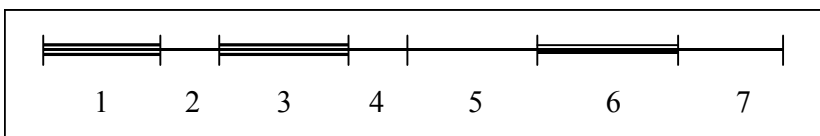
З позиції знайомого із суттю питання підприємця найбільш логічне пояснення подібного поділу — це реалізація принципу “розділай і пануй”. Тобто, основна суть поділу цих податків — це створення додаткового штучного антагонізму між працівником і роботодавцем.

Якщо ж виходити зі здорового глузду, то з позиції платника податків немає ніякої різниці, як називається той або інший податок. Так чи інакше, всі податки збільшують ціну товару, а потім оплачуються споживачем. Причому, в остаточному підсумку абсолютно не важливо, хто реально перераховує ці податки в доходи держави.

З позицій же держави, також немає ніякого глибокого змісту в поділі різних видів податків, оскільки всі ці кошти надходять у різні фонди, керовані, насправді, з одного місця.

Розглянемо логічну схему обґрунтування можливості об’єднання розглянутої сукупності податків у єдине ціле. На рис.1 у найбільш загальній якісній формі представлено структуру ціни деякого продукту.

В умовах ринкової конкуренції, що реально має місце на Україні, для переважної більшості малих і середніх підприємств, ціна продажу деякого товару визначається тільки співвідношенням попиту та пропозиції. Тобто, на деякому проміжку часу вона просто фіксована поза залежністю від того, яке підприємство зробило товар.

Рис.1. Загальна форма ціни деякого продукту.

1 – прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства; 2 – податок на прибуток; 3 – заробітна плата працівникам підприємства; 4 – податок на заробітну плату; 5 – “соцстрахівські” податки; 6 – матеріальні витрати на виробництво товару (покупні товари); 7 – ПДВ.

Розглянемо далі найбільш типові життєві ситуації по зміні оподаткування, цін на вироблені підприємством товари і цін на покупні товари, які охоплюють найбільшу кількість реальних випадків:

1. Короткочасне зниження оподаткування, або збільшення ціни на продукцію, або зниження цін на покупні товари.
2. Короткочасне збільшення оподаткування, або зниження ціни на продукцію, або збільшення цін на покупні товари.
3. Довгострокове зниження оподаткування, або збільшення ціни на продукцію, або зниження цін на покупні товари.
4. Довгострокове збільшення оподаткування, або зниження ціни на продукцію, або збільшення цін на покупні товари.

Випадок 1. З рис.1 видно, що в цій ситуації відбудеться збільшення “корисних” для роботодавця й працівників компонентів 1 і 3 структури ціни в сумі. Причому, не важливо, який з податків зменшиться. Реакція роботодавця на ситуацію цілком передбачувана – оскільки зміни короткочасні, він залишить компонент 3 (зарплата працівників) без змін, щоб даремно не обнадіювати своїх працівників, і збільшить компонент 1 (прибуток).

Випадок 2. З рис.1 видно, що в цій ситуації відбудеться зменшення “корисних” для роботодавця й працівників компонентів 1 і 3 структури ціни в сумі. Причому, не важливо, який з податків збільшиться. Реакція роботодавця на ситуацію цілком передбачувана – оскільки зміни короткочасні, він залишить компонент 3 (зарплата працівників) без змін, щоб даремно не травмувати своїх працівників, і зменшить компонент 1 (прибуток).

Випадок 3. З рис.1 видно, що в цій ситуації відбудеться

збільшення “корисних” для роботодавця й працівників компонентів 1 і 3 структури ціни в сумі. Причому, не важливо, який з податків зменшиться. Реакція роботодавця на ситуацію цілком передбачувана — оскільки зміни довгострокові, він збільшить компонент 3 (зарплата працівників) і збільшить компонент 1 (прибуток), причому співвідношення цих збільшень визначиться за узгодженням між роботодавцем і працівниками при істотному впливі ринку, тобто під впливом аналогічних подій на інших підприємствах не залежно від того, який податок зміниться.

Випадок 4. З рис.1 видно, що в цій ситуації відбудеться зменшення “корисних” для роботодавця й працівників компонентів 1 і 3 структури ціни в сумі. Причому, не важливо, який з податків збільшиться. Реакція роботодавця на ситуацію цілком передбачувана — оскільки зміни довгострокові, він зменшить компонент 3 (зарплата працівників) і зменшить компонент 1 (прибуток), причому співвідношення цих зменшень визначиться за узгодженням між роботодавцем і працівниками при істотному впливі ринку, тобто під впливом аналогічних подій на інших підприємствах не залежно від того, який податок зміниться.

Як бачимо, поведіння підприємства на ринку не залежить від того, який з розглянутих податків буде мінятися.

Висновки. Підлягає сумніву доцільність існування сукупності таких податків як: ПДВ, податок на прибуток, податок на зарплату, “соцстрахівські” (7 різновидів) податки. Автори поки не схильні наполягати на абсолютній доцільності залишення всього одного податку замість 10 наявних, але стверджують, що істотне скорочення кількості представлених податків цілком обґрунтоване і не тільки за рахунок об’єднання “соцстрахівських” податків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М. Податкова система. – Тернопіль, 2004. – С.331.
2. Мельник В.М. Оподаткування та податкове регулювання виробництва. – Одеса, 1999. – С.124.
3. Опарін В.М. Фінансова система, теоретичні засади та практичні аспекти її розбудови в Україні // Фінанси України. – 1998. – №9. – С.24-27.
4. Русакова І.Г., Кашина В.А. Налоги и налогообложение. – М., 1998. – С.331.
5. Ткаченко Н.М. Податкові системи країн світу та України. – К., 2004. – С.554.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРЕДИТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Т.І.Литвиненко, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

У статті розглянуто проблеми реформування і розвитку системи кредитування як фінансового інструменту ринку. В роботі викладено результати досліджень, включаючи специфіку кредитної системи, обсяги банківського кредитування галузі і необхідність її в сільськогосподарському господарстві в цілому по Україні.

В статье рассмотрены проблемы реформирования и развития системы кредитования как финансового инструмента рынка. В работе изложены результаты исследований, включая специфику кредитной системы, объемы банковского кредитования области и необходимость ее в сельскохозяйственном хозяйстве в целом по Украине.

Оскільки Україна здавна вважалася переважно аграрною країною, то генезис розвитку системи кредитування в основному пов'язується з селом та землею як основою добробуту держави та її громадян. Тому кредитування сільськогосподарського виробництва об'єктивно потребує особливого державного регулювання та фінансової підтримки.

Функціонування і розвиток сільського господарства, як стратегічної галузі національної економіки України, значною мірою залежить від її кредитного забезпечення. Причому, саме сільське господарство, в силу своєї специфіки, особливо потребує врахування об'єктивних вимог галузі і належної організації її кредитного обслуговування. Специфіка сільськогосподарського виробництва обумовлена сезонністю використання в цій галузі виробничих і фінансових ресурсів та грошових надходжень, відносно повільним оборотом капіталу, що впливає на зниження її доходності. Природно, що ця галузь є менш привабливою, ніж інші сфери народного господарства.

Дослідженню багатоаспектних питань становлення й розвитку

кредитної системи в аграрному секторі економіки присвячено праці Берлача А.І., Фещенко Н.М., М.Я. Дем'яненка, Сомика С., Сала І. та багатьох інших. Між тим реформування системи кредитування все ще не відіграє належної ролі у фінансуванні аграрного виробництва, тому актуальними залишаються дослідження проблем його розвитку та розробка науково-обґрунтованих пропозицій щодо поліпшення забезпечення виробників сільськогосподарської продукції кредитними ресурсами.

Існує низка внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств, а, отже, — на їх можливість повертати кредити. До внутрішньогосподарських чинників можна віднести наступні: відсутність реальної реструктуризації підприємства, рівень менеджменту на підприємстві, намагання працевлаштувати всіх колишніх членів КСП без врахування виробничих витрат і продуктивності праці, утримання соціальної сфери, відсутність маркетингової стратегії, орієнтація на обсяги виробництва, а не на прибуток, відсутність мотивації підвищувати ефективність виробництва у найманих працівників підприємства.

До зовнішніх чинників слід віднести відсутність конкурентного середовища при придбанні ресурсів і реалізації продукції, мораторій на банкрутство сільськогосподарських підприємств, високі процентні ставки за кредит, несприятливі умови експорту сільськогосподарської продукції і імпорту ресурсів для села, втручання органів місцевої влади у виробничо-фінансову діяльність підприємств. В цьому плані цікавим і корисним може бути вивчення особливостей становлення та розвитку традиційних і нових форм та механізмів кредитування.

Щодо обсягів банківського кредитування галузі, є дані Міністерства аграрної політики, які відображають стан кредитного забезпечення наростаючим підсумком (табл. 1).

Аналізуючи дані показники, можна сказати, що протягом останнього періоду з 2000 по 2004 рр. сільськогосподарськими підприємствами було одержано 26200 млн. грн. кредитів комерційних банків, у тому числі 22900 млн. грн. (87,4%) корот-

кострокових та всього 3300 млн. грн. (12,6%) довгострокових кредитів. Значною мірою зазначені позитивні зрушення в обсягах та умовах банківського кредитування зумовлені політикою держави, спрямованої на підтримку розвитку кредитного забезпечення аграрного сектора. Одним із інструментів державної підтримки стала впроваджена з 2000 року цільова програма часткової компенсації з державного бюджету сільськогосподарським та іншим підприємствам АПК відсоткової ставки за кредитами комерційних банків. За досліджуваний період сільськогосподарськими підприємствами було одержано 10104 млн. грн. кредитних коштів на умовах часткової компенсації відсоткової ставки, тобто у середньому 38,6% від загального обсягу банківських кредитів.

Таблиця 1

Динаміка кредитування сільськогосподарських підприємств у 2000-2004 роках

Показники	2000р.		2001р.		2002р.		2003р.		2004р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Одержано кредитів сільськогосподарськими підприємствами - усього	1900	100	4400	100,0	5600	100,0	6800	100,0	7500	100,0
У тому числі:										
короткострокових	1830	96,3	4280	97,3	5290	94,5	5700	83,8	5800	77,3
довгострокових	70	3,7	120	2,7	310	5,5	1100	16,2	1700	22,7
Одержано кредитів на умовах здешевлення кредитної ставки	455	23,9	1822	41,4	1773	31,7	2847	41,9	3207	42,8
Темпи зростання обсягів кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, % до попереднього року	X		232		127		121		110	

Проте, незважаючи на позитивні тенденції, забезпечення сільськогосподарських товаровиробників кредитами комерційних банків не відповідає потребам економічного зростання галузі. Питома вага кредитних ресурсів, спрямованих комерційними банками в сільське господарство, становила у 2004 році 2,6% від валового внутрішнього продукту країни, тоді як частка продукції сільського

Вісник аграрної науки Причорномор'я,
Випуск 2, 2006

господарства у структурі ВВП — близько 25%. Очевидним є те, що розв'язати проблему впровадженням лише механізму кредитної субсидії буде неможливим. Крім того, зниження щорічних темпів приросту банківських кредитних вкладень у сільське господарство з 232% у 2001 році до 110% у 2004р. свідчить про те, що потенціал цієї державної програми щодо підвищення доступності кредитів сільськогосподарським товаровиробникам і нарощування їх обсягів вичерпується. З огляду на це, нагальним є використання нових інструментів і заходів держави щодо стимулювання кредитної активності комерційних банків у сільському господарстві.

На жаль, банки часто прагнуть не тільки покрити свої ризики в АПК кредитною ставкою, а й встановлюють її на вищому рівні, ніж для підприємств інших секторів економіки. Кредитна ставка в АПК у 2001 році становила 33%, а в цілому в економіці країни — 27%, у 2002 році — 25,8% і 19% відповідно, у 2003 році — 20,8% і 18% відповідно. Тобто, аграрний сектор знаходиться в защемленому стані. Станом на 1 жовтня 2004 року вітчизняним аграріям було видано кредитів на суму 6,5 млрд. грн., з яких 2,8 млрд. грн. отримано на пільгових умовах. Відсоткові ставки варіювались від 10,5% до 26%, середній же їх розмір за кредитами становив 18%. При цьому кожному третю кредитну гривню надавав банк “Аваль”. За вказаний період 2004 року кредитними коштами скористалися 75 тис. підприємств АПК.

Існує думка, що вирішити проблему кредитування села зможуть окремі кредитні спілки, процес відродження яких триває в Україні вже понад 10 років. Справді, за даними звітності, поданої кредитними спілками до Держфінпослуг, в Україні існує понад 500 кредитних спілок, і ці організації успішно розвиваються. Вони об'єднують майже 500 тисяч громадян, мають сукупні активи 833 млн. грн., з яких близько 61% складають надані кредити. Кредитна спілка — це громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її учасників через залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування.

Отже, реформування системи кредитування в аграрному секторі економіки повинно стати одним із ключових напрямів розвитку системи державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників:

- стимулювання банківських та небанківських фінансових установ (зокрема, кредитних спілок, системи кредитної кооперації);
- концентрація і збільшення обсягів бюджетної і небюджетної фінансової підтримки сільських господарств;
- збільшення обсягів фінансування і кредитування, що дасть можливість фінансово підтримати стан сільськогосподарських товаровиробників;
- зниження рівня відсоткової ставки сільськогосподарським товаровиробникам, що приведе до залучення більшої кількості підприємців;
- збільшення обсягів використання довгострокових кредитів в сільське господарство;
- використання можливостей фінансового лізингу як гнучкої технології та водночас конструктивний спосіб ведення підприємницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берлач А.І., Фещенко Н.М.. Система кредитування сільськогосподарських виробників// Фінанси України. – 2004. – №3.
2. І. Сало. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку.- К.: Наук.думка, 1995.-176с.
3. А.В.Сомик. Банківське кредитування сільськогосподарських товаровиробників: сучасний стан і проблеми розвитку// Економіка АПК. – 2005. – №9.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ РИНКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХУВАННЯ ЗЕРНОВИХ В РЕГІОНІ

Н.О.Долгошея, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Запропоновано та апробовано методику визначення регіонального потенційно можливого ринку обов'язкового страхування зернових культур. Обґрунтовано вигідність страхування зернових культур для товаровиробників.

Предложена и практически проверена методика определения регионального потенциального рынка обязательного страхования зерновых культур. Обоснована целесообразность страхования зерновых культур для товаропроизводителей.

З часу прийняття Закону України “Про страхування” на страховому ринку в АПК намітився ряд позитивних тенденцій. Однак, сучасний стан відносин страхового відшкодування збитків і втрат в АПК характеризується повільністю, складністю і суперечливістю щодо свого розвитку.

Ефективність страхової діяльності розглядалася у наукових працях Осадця С.С., Базилевича В.Д., Грушка В.І., Лутака М.Д., Рейтмана Л.І., Шахова В.В., Яковенка І.В., Саркісова С.Е., Воблого К.Г., Василика О.Д., Орланюк-Малицької Л.О., Сухова В.А., Чухно А.А. та інших науковців.

У даній статті обґрунтуємо ефективність страхування зернових саме для сільськогосподарських товаровиробників.

На підставі фактичних даних по посівним площам визначимо потенційно можливий ринок страхування зернових культур Миколаївської області. В середньому за 2001-2004 роки потенційно можливі страхові премії при страхуванні озимої пшениці становлять 36,3 млн. грн. при середньорічній страховій сумі 427,5 млн. грн.

При страхуванні озимої пшениці, як і інших озимих зернових, особливу увагу необхідно звертати на ризик вимерзання та загибелі внаслідок морозів. Так, узимку 2003 року вимерзання було

катастрофічним ризиком для озимих, проте переважна більшість озимих загинула не безпосередньо від вимерзання як такого, тобто живі рослини не буквально замерзли, а були вкриті крижаною кіркою, внаслідок чого втратили доступ до кисню та загинули. Отже, фактично посіви озимих загинули не від вимерзання, а від удушення під крижаною кіркою. Саме ця юридично-агрономічна колізія була причиною численних відмов страхових компаній у страхових відшкодуваннях по загиблим озимим посівам: посіви загинули, але не від вимерзання. Тому при страхуванні озимих культур необхідно детальніше розшифровувати ризик, наприклад: загибель внаслідок несприятливих погодно-кліматичних умов при від'ємній температурі. Проте у п.4 постанови КМУ № 1000 [1] прописано, що до страхових ризиків при страхуванні сільськогосподарських культур належить саме вимерзання, відповідно, страхові компанії розроблюють власні правила агрострахування на підставі чинної нормативно-правової бази, та на підставі цієї бази та власних правил страхування складають договори зі страхувальниками. Не всі страхувальники — сільськогосподарські підприємства мають юридичні служби та досвід страхування, тому не всі обґрунтовано вимагають розшифрувати ризик вимерзання. На нашу думку, первинним у двозначності та плутанині термінів та визначень є недосконалість п.4 постанови КМУ № 1000, фактично цей пункт потурає страховим компаніям та, як свідчать факти, знімає з них відповідальність сплачувати страхові відшкодування в наслідок несприятливої дії морозів, а не вимерзання. На нашу думку, чинна нормативно-правова база повинна обстоювати інтереси в першу чергу сільськогосподарських підприємств, як страхувальників, та містити вичерпні реальні формулювання ризиків, які б унеможливили словесну гру та відхід страховиків від належних страхових виплат.

Це стосується не лише озимої пшениці, як найбільш поширеної озимої культури, а й інших озимих посівів. Страховий тариф при розрахунку страхових премій по цих культурах також узято на рівні 8,5% від страхової суми, як максимально можливий при

страхуванні озимих зернових у Миколаївській області у відповідно до додатку 1 постанови КМУ № 1000.

Потенційно можливі премії при страхуванні жита в середньому за 2001-2004 роки становлять 1,4 млн. грн., а при страхуванні озимого ячменю — 6,7 млн. грн. при страхових сумах відповідно 16 млн. грн. та 78,7 млн. грн. Поступове зниження загальнообла-сних потенційно можливих страхових премій при страхуванні жита протягом 2001-2004 років пояснюється поступовим скороченням посівних площ культури.

На нашу думку, страховий тариф при страхуванні озимих зернових має бути найнижчим по житю та порівняно більшим по ячменю. Оскільки жито витримує морози на рівні вузла куштиння приблизно $-19-20^{\circ}\text{C}$, озима пшениця $-18-19^{\circ}\text{C}$, а озимий ячмінь -15°C . До того ж, посіви жита найменше пригнічуються бур'янами у порівнянні з іншими культурами. Термін страхового захисту від ризику вимерзання має бути для області від третьої декади жовтня до другої декади травня.

Також при страхуванні озимих необхідно враховувати ризик пошкодження посівів гризунами, при цьому це не зменшує відпо-відальності страхувальників з необхідності боротьби з мишами.

Що стосується ярових зернових, то в Миколаївській області вони найбільше представлені ярим ячменем та кукурудзою на зерно. Страховий тариф при розрахунку страхових премій по яровим зерновим узятю на рівні 7,5% від страхової суми, як максимально можливий при страхуванні ярових зернових у Миколаївській області відповідно до додатку 1 постанови КМУ № 1000.

В середньому за 2001-2004 роки потенційно можливі страхові премії на даному секторі страхового захисту станов-лять 11,4 млн. грн. при середньорічній страховій сумі 152,1 млн. грн., що майже вдвічі перевищує аналогічні показники зі страхування озимого ячменю.

Особливостями страхового захисту ячменя є ранні строки його збирання, що зменшує термін його страхового захисту у

порівнянні з іншими зерновими культурами, відповідно, це може зменшити вартість самого страхування. Стосовно ж ярого ячменю у порівнянні з озимим, також суттєво зменшується термін необхідного страхового захисту, виключається ризик вимерзання, що також може впливати на зниження страхового тарифу.

В середньому за 2001-2004 роки потенційно можливі страхові премії на даному секторі страхового захисту становлять 3,6 млн. грн. при середньорічній страховій сумі 47,4 млн. грн., що порівняно небагато при співставленні з колосовими зерновими. Найбільшим по потенційно можливим страховим преміям був 2003 рік, що пояснюється масовим висіванням кукурудзи на полях загиблої озимини.

При страхуванні посівів кукурудзи необхідно враховувати наступні особливості. По-перше, достеменно невідомо, яким буде кінцеве призначення посівів: на зерно чи на силос. Особливо це стосується південних посушливих районів області. Господарствам, які зазнали впливу посухи, часто доводиться розв'язувати дилему: чи чекати збору зернової кукурудзи (що нерідко дає 2-3 ц/га), чи збирати наявну кукурудзу для силосування (при цьому невідомо, скільки б дала зерна кукурудза, якби залишилася на полі). Друга особливість має істотно впливати на вартість страхового захисту, вона стосується проблеми розкрадання стиглих качанів кукурудзи населенням місцевих поселень. Якщо господарства-страхувальники включають до страхових ризиків протиправні дії третіх осіб (розкрадання), це не знімає відповідальності з господарства щодо вжиття необхідних заходів з охорони посівів. Третя особливість стосується термінів страхового захисту. Так, граничною межею посіву кукурудзи для області є 20 травня, що є найпізнішим терміном посіву серед зернових, що, по-перше, зсуває (скорочує) термін страхового захисту, а по-друге, надає час для оперативного маневру ресурсами з урахуванням посушливості весняних місяців, необхідності пересіву загиблих від вимерзання зернових культур.

При страхуванні зернових особливо небезпечним ризиком є посуха, що найбільше стосується південних та південно-східних

районів області. Проте посуха є катастрофічним ризиком, навіть не ризиком, а постійним явищем для регіону, через що переважна більшість страхових компаній намагаються оминати її при укладанні договорів страхування, тобто не включають посуху у перелік страхових ризиків при укладанні договорів. Справа ускладнюється тим, що при настанні передбачених страхових ризиків, страхові компанії не поспішають прирівняти суму страхових відшкодувань до суми збитків, страховики намагаються вираховувати із суми понесених збитків вплив посухи. Подекуди процес таких обрахунків носить непрозорий заплутаний характер, що знижує довіру потенційних страхувальників до страхових компаній.

Зернові посіви незахищені перед посухою з третьої декади лютого до другої декади липня. На нашу думку, необхідно запровадити страховий захист від неї, деталізувавши ризик: посуха, як відсутність опадів, і посуха, як високі температури.

Зернові культури суттєво незахищені від дії граду, а саме з другої декади травня до першої декади серпня. При цьому треба звернути увагу на декілька нюансів. Пошкодження від граду може бути не лише безпосередньо фізичне (вибивання стебел чи зерна), а й опосередковане — ураження хворобами. Як правило, від опосередкованого ураження захист страхувальникам не надається.

Основними хворобами, які вражають зернові в області, є септоріоз, бура іржа, борошніста роса, пліснява, коренева гниль. Страхувати зернові від хвороб потрібно, проте це не знімає зі страхувальників необхідності та відповідальності вносити відповідні засоби захисту рослин.

В цілому ж, страхування зернових в Миколаївській області потенційно може дати в середньому 73 млн. грн. на рік страхових премій при страховій сумі близько 1 млрд. грн. Найбільше страхових премій було б зібрано у 2003 році — понад 100 млн. грн. Страхові премії в розрізі районів розподілені майже рівномірно, так, коефіцієнт варіації становить 5,1%.

Розглянемо, наскільки вигідним є страхування для сільськогосподарських товаровиробників, порівнявши потенційно-можливі

премії з потенційно можливими страховими відшкодуваннями. При порівнянні даних можна зробити висновок, що у 2001 та 2004 роках сальдо у страхових розрахунках було б на користь страховиків, відповідно на 16 та на 29 млн. грн., а у 2002 та 2003 роках — на користь страхувальників — відповідно на 6 та на 596 млн. грн. В цілому, за період дослідження страхові виплати перевищили б страхові премії на 557 млн. грн., або в 4,1 раза, що свідчить про користь та вигідність страхування озимих культур для сільськогосподарських товаровиробників.

А якщо порівняти дані страхових премій по зерновим в цілому та дані страхових виплат по вимерзанню, то варто зазначити, що, хоча страхові премії у 2001, 2002 та 2004 роках перевищили б розміри виплат відповідно на 38,6 млн. грн., 12,7 млн. грн. та на 60,8 млн. грн., проте це перекрилося б переважанням страхових виплат над страховими внесками у 2003 році на 555 млн. грн., тобто в цілому за 2001-2004 роки мало б місце переважання страхових виплат по вимерзлим зерновим над страховими преміями із захисту зернових взагалі на 442,7 млн. грн., або у 2,5 рази на користь сільськогосподарських підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова КМУ "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності" від 11 липня 2002 року №1000.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Г.В.Кольба, студент *

Миколаївський державний аграрний університет

Розглянуто основні актуальні проблеми кредитування аграрних підприємств (високі відсоткові ставки, недостатність ліквідного майна для забезпечення застави, заборгованість із повернення кредитних коштів та відсотків по ним). Запропоновано складання рейтингу потенційно кращих позичальників та шляхи вирішення проблем кредитування.

Рассмотрены основные актуальные проблемы кредитования аграрных предприятий (высокие процентные ставки, нехватка ликвидных активов для обеспечения залога, задолженность по возврату кредитных средств и процентов по ним). Предложено составление рейтингов потенциально лучших заемщиков и пути решения проблем кредитования.

Кредитна політика НБУ сприяє розширенню зв'язків з базовими галузями народного господарства, до яких належить і сільське господарство. Останніми роками покращується рентабельність сільськогосподарських підприємств завдяки введенню єдиного фіксованого сільськогосподарського податку, але неможна стверджувати, що в цих господарствах немає проблем. Основною проблемою діяльності і розвитку є фінансове забезпечення. Через недостатність власних коштів аграрні підприємства змушені брати кредити в банку як на сільськогосподарську техніку, так і на виробничі запаси (насіння і посадковий матеріал, мінеральні добрива, засоби захисту рослин та інше).

Розмір кредиту має базуватися на бізнес-плані чи на техніко-економічному обґрунтуванні. Типовий термін — до 1 року на сільськогосподарську техніку — до 2 років [3] або за цільовими програмами закупки сільськогосподарської техніки — до 3 років [4]. Політика відсоткових ставок встановлюється на рівні середньооблікової ставки в одних банках та індивідуальної на момент звернення — в інших.

До основних типів підприємств АПК, які мають пріоритети у кредитуванні, відносять: підприємства-переробники сільськогосподарської продукції; підприємства-виробники сільськогосподарської продукції

---

* Науковий керівник: І.В.Кушнір, доцент, кандидат економічних наук

(зернових, овочів, фруктів, цукрових буряків, молока і м'яса); посередницькі підприємства-постачальники пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, насіння, матеріалів, запасних частин. Основною вимогою є відкриття поточних рахунків при постійному обслуговуванні в цьому банку та кредитоспроможність, яку дослідимо на прикладі аграрних підприємств Миколаївського району (табл.1).

Таблиця 1

**Показники кредитоспроможності аграрних підприємств
в Миколаївському районі за 2005 рік**

Підприємства	Коефіцієнт загальної ліквідності		Коефіцієнт фінансової стійкості		Коефіцієнт маневреності	
	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року
ДП "Степове"	10,34	11,42	55,66	61,93	0,17	0,17
ДП ДНДГ "Сонячне"	5,95	5,58	18,03	17,97	0,27	0,25
ДП "Південьконцентр"	0,79	0,82	2,36	2,46	-0,09	-0,07
ВАТ "Радсад"	11,71	9,54	0,018	0,18	422,28	39,76
СГВК "Зеленоярське"	1,32	0,38	0,94	0,74	0,33	-0,52
ТОВ "Надбузьке"	1,32	1,36	1,098	0,81	0,35	0,45
ТОВ "Добробут"	4,23	1,63	7,88	1,8	0,41	0,32
ТОВ "Золота Нива"	0,98	0,88	0,49	0,2	-0,05	-0,59
ПАФ "Зоря"	1,31	4,23	1,14	6,88	0,27	0,47
ТОВ "Ковалівка"	-	0,74	-	0,096	-	-2,69
ТОВ "Ульянівське"	0,58	0,54	-0,07	-0,21	-6,01	-2,14
СТОВ "Новогригорівське"	0,21	0,61	0,53	0,08	-1,46	-4,69
ВАТ "Лазурний"	2,47	1,57	6,78	3,85	0,13	0,1
ТОВ "Берегиня"	0,93	0,82	0,23	-0,14	-0,23	-0,93

У результаті проведення дослідження за основними фінансовими показниками, які характеризують кредитоспроможність аграрних підприємств Миколаївського району, визначено, що найвищу загальну ліквідність та фінансову стійкість мають ДП "Степове", ДП ДНДГ "Сонячне", ВАТ "Радсад", ТОВ "Добробут", тобто вони є потенційними кращими позичальниками. Фінансово нестійкими або майже банкрутами є СТОВ "Новогригорівське", ТОВ "Ульянівське" ТОВ "Ковалівка", ТОВ "Берегиня". Проте не завжди у фінансово стійких підприємствах є забезпеченість обіговими коштами. Це видно за коефіцієнтом маневреності, що розрахований за

даними фінансової звітності ДП “Степове”, ДП ДНДГ “Сонячне”, ТОВ “Добробут”. Тому пропонуємо скласти рейтинг аграрних підприємств за основними фінансовими показниками (табл.2).

Таблиця 2

**Рейтинг аграрних підприємств Миколаївського району
за кредитоспроможністю за 2005 рік**

Підприємства	По коефіцієнту загальної ліквідності	По коефіцієнту фінансової стійкості	По коефіцієнту маневреності	Загальний рейтинг
ДП "Степове"	1	1	6	1
ДП ДНДГ "Сонячне"	3	2	5	2
ТОВ "Добробут"	4	4	4	3
ПАФ "Зоря"	5	5	3	4
ВАТ "Радсад"	2	11	1	5
ВАТ "Лазурний"	6	3	7	6
ТОВ "Надбузьке"	7	7	2	7
ДП "Південьконецентр"	8	9	10	8
ТОВ "Золота Нива"	11	6	8	9
СГВК "Зеленоярське"	10	8	9	9
ТОВ "Берегиня"	9	13	11	10
ТОВ "Ковалівка"	12	12	12	11
ТОВ "Новогригорівське"	14	10	13	12
ТОВ "Ульянівське"	13	14	14	13

За рейтингом, серед аграрних підприємств Миколаївського району потенційно кращими позичальниками є ДП “Степове”, ДП ДНДГ “Сонячне”, ТОВ “Добробут”.

Серед труднощів при одержанні кредиту керівники сільськогосподарських підприємств називають відсутність ліквідної застави. Причинами несвоєчасності повернення кредитів: відсутність прибутків через проблеми з реалізацією продукції – 71%; високі процентні ставки – 53%; неспроможність повернути кредит – 12%.

Банки неохоче надають кредити фермерським господарствам, тому вони частіше звертаються до кредитного союзу, це зумовлено більш простою процедурою отримання кредиту, більш низькою ставкою по кредиту та, головне, необов'язковістю кредитного забезпечення в якості застави. На відміну від кредитних союзів кредитні спілки пропонують більш високі кредитні ставки, але приваблюють простою схемою процедур при оформленні кредиту.

Позитивним є те, що про аграрні підприємства піклується держава, відшкодовуючи за довгостроковими кредитами 14%, а за

короткостроковими кредитами — 10%, тобто сам сільськогосподарський товаровиробник сплачує за довгостроковими кредитами 3-4%, короткостроковими — 7-8%. З 2006 року в Україні стартував спільний Проект Світового банку та Міністерства фінансів України “Розширення доступу до ринків фінансових послуг”, за яким Україна отримує 30 млн. доларів, а кредити будуть надаватися терміном на 12 років [1].

Як бачимо, отримати так необхідний кредит в “гарячу” пору сіви чи збирання урожаю при таких жорстких правилах фактично можуть тільки окремі сільськогосподарські товаровиробники. Має місце проблема паперової тяганини при оформленні кредиту, яка створює ряд незручностей для аграрного підприємства. Дуже високі відсотки по кредиту та по заставі, які свідчать про невпевненість банку. Неможливо отримати довгострокові кредити, які б полегшили виплати та розвинули вирощування багаторічних насаджень і підняли на ноги тваринництво. Тому повністю поділяємо думку С.Положенка, що необхідно розробити механізм кредитування аграрних підприємств, за яким господарство за рахунок пільгових кредитів закупає необхідні ресурси за наявними цінами, а держава передбачає в бюджетах не тільки погашення кредитної ставки, а й кошти на часткову компенсацію витрат, що пішли на один гектар посівів озимих ярих культур, при збільшенні замовлень на сільськогосподарську продукцію за цінами, які б забезпечили прибутковість підприємства [2].

Отже, актуальні проблеми в кредитуванні аграрних підприємств посідають одне із перших місць в економіці АПК, тому своєчасне і ефективне вирішення необхідне вже сьогодні. Напрямками вирішення є: спрощена система документального оформлення кредиту, скорочення часу оформлення кредиту, створення відкритого правового поля з рівними можливостями для всіх аграрних підприємств, зниження відсоткових ставок, створення законодавчої бази, яка б зобов'язувала банки надавати довгострокові кредити фінансово стійким та кредитоспроможним підприємствам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беркут А. Гроші для села // Сільський час. – 2005 № 69-70 (646-647).
2. Положенко С. Разом підтримаємо село // Сільський час. – 2005 №26(603).
3. www.pv.dp.avalbank.com
4. www.nadra.com.ua

ВИРОБНИЦТВО СОЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Г.П.Атамась, кандидат економічних наук, старший викладач
Одеський державний аграрний університет*

У статті проаналізовано стан виробництва і споживання сої в Україні. Запропоновано підвищення врожайності сої вирішувати шляхом упровадження науково-технічної системи насінництва, яка дасть можливість повністю забезпечити сільгоспвиробників насінням районованих високопродуктивних сортів соєвих бобів вітчизняної селекції.

В статье проанализировано состояние производства и потребления сои в Украине. Предложено повышение урожайности сои путем внедрения научно-технической системы семеноводства, которая даст возможность полностью обеспечить сельхозпроизводителей семенами районированных высокопродуктивных сортов соевых бобов отечественной селекции.

Вступ. Українські товаровиробники в 2005 р. зібрали значний урожай соєвих бобів — 611,5 тис.т, що в 1,7 раза більше, ніж торік. Мало хто з українських аналітиків аграрного ринку сподівався на такий стрибок у виробництві сої. Прогнози експертів, які публікувалися в пресі на початку 2005 року, були досить стриманими — плюс 10-15% зростання виробництва, порівняно з 2004 роком, коли зібрали 363,3 тис. тонн соєвих бобів. У Європі, мабуть, це один із найкращих результатів виробництва, хоча досягнуто його було екстенсивним шляхом — за рахунок розширення посівів.

За даними Інституту кормів Української академії аграрних наук (Вінниця), річна потреба в повножировому соєвому шроті для тварин і птиці всіх категорій господарств України (420 тис. т) може бути забезпечена на рівні: для великої рогатої худоби — 200 тис. т, свиней — 120, птиці — 100 тис. т. До речі, у світі середній рівень урожайності соєвих бобів коливається в межах 22-25 ц/га, хоча в окремих країнах, зокрема в Європі, сою збирають по 30-35 ц/га й навіть більше. Але це поодинокі країни (Італія, Швейцарія), які не мають суттєвого впливу на світовий ринок сої. А загалом її світове виробництво останніми роками становить 220-

230 млн. т, причому майже 80% загального обсягу вирощують лише в трьох країнах: США — понад 75 млн. т, Бразилія — на рівні 60 млн. т й Аргентина — майже 40 млн. т. Звісно, що про такі показники в Україні можна лише мріяти. Нашим аграріям ніщо не заважає за кілька наступних років довести щорічне виробництво сої до рівня 2-3 млн. т і в такий спосіб повністю вирішити проблему забезпечення вітчизняного тваринництва високобілковими кормами, а також зайняти певну нішу на світовому ринку, особливо на ринку європейських країн.

Обговорення проблеми. Згідно з галузевою програмою “Сою України 2005-2010”, затвердженою спільним наказом Мінагрополітики України та Української академії аграрних наук №318/75 від 2 вересня 2004 року “Про організаційну роботу по забезпеченню збільшення посіву площ сої в Україні”, передбачено в 2010 році посіви сої довести до 1-1,2 млн. га, а виробництво соєвих бобів до 1,5-2 млн. т.

Враховуючи нинішні посівні площі під соєю (427,1 тис. га) та виробництво понад 600 тис. т (2005.), можна сказати, що галузеву програму можна виконати (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва сої в Україні

Показник	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2005р. до 2001 р., %
Валовий збір, тис. т	73,9	124,7	231,8	363,3	611,5	у 8 разів
Площа, тис. га	73,0	98,2	189,6	256,3	427,1	у 6 разів
Урожайність, ц з 1 га	10,1	12,7	12,2	14,2	14,3	141,6

Як свідчать дані таблиці 1, за п'ять останніх років валовий збір соєвих бобів збільшився у 8 разів, а площа тільки у 6 разів. Це свідчить про потенційні можливості підвищення якісного показника — урожайності, який за період з 2001р. до 2005 року збільшився на 4,2 ц з 1 га, або на 41,6%.

Тенденція збільшення посівів сої в країні (табл. 1) позитивно впливає на подальший розвиток рослинницької галузі господарств, оскільки польові сівозміни насичуються культурою, вельми бажав-

ною для сільгоспвиробників одразу з кількох причин. По-перше, соя — представник родини бобових, а отже, чудовий попередник для зернових і технічних культур. Соя фіксує атмосферний азот, який, відповідно, залишається в ґрунті. За середньою оцінкою, це приблизно 30 кг. Враховуючи вартість добрив, при вирощуванні сої можна значно заощадити кошти. По-друге, збільшення виробництва соєвого білка необхідне для задоволення потреб тваринництва в повноцінних кормах. Нарешті, соя є доволі привабливою для господарств в економічному відношенні: її товарне зерно на внутрішньому ринку коштує майже 300 доларів за 1 т, а поріг рентабельності його виробництва становить близько 12 ц з 1 га.

У серпні 2005 року Міністерство сільського господарства США опубліковано щомісячний прогноз виробництва соєвих бобів у 2005-2006 МР в провідних країнах-виробниках. Так, зокрема в Бразилії, врожай сої прогнозують на рівні 62 млн. т (у 2004-2005 МР зібрано 51 млн. т), в Аргентині — 39 млн. т (у 2004-2005 МР зібрано — 39 млн. т). Прогноз імпорту сої в Китай у 2004-2005 МР підвищено до 24 млн. т (липневий — 23,2, червневий — 22,8 млн. т). При цьому самі китайці прогнозують імпорт сої до країни в 2005-2006 МР в межах 27 млн. т.

Загальний обсяг світової торгівлі соєю — близько 60 млн. т. Тільки Європа споживає її близько 30 млн. т, причому власне виробництво ледь сягає 1,5 млн. т, тобто свої потреби в сої Європа покриває за рахунок її імпорту, в основному з названих країн — трійки лідерів виробництва (табл. 2.). До того ж, окрім ЄС, є ще великий ринок країн Східної Європи та СНД, які теж імпортують сою або соєвий шрот із тієї ж Бразилії чи Аргентини.

Зазначимо, що в цьому напрямі у вітчизняних сільгоспвиробників є певні зрушення: якщо в 2002-2003 роках обсяги експорту соєвих бобів з України становили 7,2 тис. т, то в 2003-2004 було експортовано 60,6 тис. т. Тоді основними покупцями української сої були: Туреччина — 21,3 тис.т, Угорщина — 13,2, Нідерланди — 7,8, Великобританія — 4,4 тис. т. Окрім експорту

бобів, Україна продає також соєвий шрот (в основному Росії – 4-5 тис.т за цінами 1550-1600 грн./т) та соєву олію (Росії, Білорусі, Молдові). Отже, для української соєвої продукції ринки збуту є. Приміром Італія, провідний виробник сої в Європі, запропонувала розглянути проект поставок з України генетично немодифікованого шроту близько 2-3 млн. т щороку з наданням інвестицій на виробництво необхідного для цього обсягу сої.

Таблиця 2

Найбільші виробники соєвих бобів у світі

Країна	2001 р., млн.т	2004 р., млн.т	Урожайність, ц/га
США	78,7	77,2	22,8
Бразилія	43,5	60,0	21,6
Аргентина	30,0	39,0	26,9
Китай	15,4	17,5	16,6
Індія	5,4	7,0	16,6
Парагвай	3,55	5,0	
Канада	1,4	2,9	
Інші	6,72	8,4	23,4

Але про нинішні та майбутні соєві здобутки можна говорити тільки з урахуванням якості соєвих бобів. Соя за якістю, зокрема за вмістом протеїну, поступається аналогічній продукції провідних виробників.

Висновки. Питання підвищення врожайності сої буде вирішено шляхом упровадження науково-технічної системи насінництва, яка дасть можливість повністю забезпечити сільгоспвиробників насінням районованих високопродуктивних сортів соєвих бобів вітчизняної селекції. А завдяки цьому можна не тільки підвищити на 10-12 центнерів середній рівень урожайності сої в країні та збільшити її валовий збір у 1,5-2 рази, а й значно підвищити рентабельність її виробництва.

Але про нинішні та майбутні соєві здобутки можна довго говорити, якщо не враховувати реалії сьогодення. За словами майже всіх операторів цього ринку, наша соя за якістю, зокрема за вмістом протеїну, поступається аналогічній продукції провідних

виробників. До того ж, вартість українських соєвих бобів та виробленого з них шроту для вітчизняних споживачів (а це передусім підприємства переробної та тваринницької галузей) є досить високою. На думку представників Союзу птахівників України, ціна на вітчизняну сою та соєвий шрот має бути на 10-15% нижчою за імпорتنу продукцію. А щоб досягти світових параметрів якості соєвого шроту, переробляти соєві боби треба тільки на промислових підприємствах. Проте до сьогодні більшу частину вироблених соєвих бобів переробляють на екструзійних установках безпосередньо в господарствах та невеликих підприємствах із подальшим використанням одержаних екструдатів у виробництві м'ясних і молочних виробів, для годівлі худоби та птиці. А обсяги промислової переробки сої на підприємствах, що входять до галузевої асоціації "Укроліапром", наразі незначні. Тому, наприклад, птахівники самотужки вирішують проблему забезпечення себе кормами, закупивши потрібне обладнання для переробки соєвих бобів та виробництва якісного шроту або імпортуючи соєвий шрот з тієї ж Бразилії-Аргентини. До речі, Союз птахівників є основним імпортером соєвого шроту в Україну, закупаючи на світовому ринку 60-70 тис.т., і за підрахунками птахівників, у 2005 році загальна потреба галузі в соєвому шроті становитиме близько 160 тис.т, з яких 70% буде вироблено з імпортової сої і тільки 30% із вітчизняної. Але це співвідношення має змінитися, адже за п'ять наступних років галузь птахівництва зобов'язалася втричі збільшити обсяги виробництва м'яса птиці в Україні. Тобто не менш ніж втричі повинно зрости й споживання шроту лише у цій підгалузі тваринництва, тому птахівники обома руками за збільшення виробництва сої в Україні, тільки належної якості й за розумну ціну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. - К.: ННЦ ІАЕ, 2005. - 292 с.
2. Моїсєєва М. Перспективи врожаю 2006 // Пропозиція. - 2006. - №3. - С. 26-31.

УДК 339.14:665.347.8 (447.7)

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

О.М.Потишняк, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

У статті наведено аналіз стану ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки в Миколаївській області. Проаналізовано рівень виробництва та реалізації насіння соняшнику та продуктів його у переробки 2000-2004 рр. Зроблено висновки щодо шляхів подальшого розвитку галузі з урахуванням формування цивілізованого регіонального ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки.

В статтю приведен аналіз розвитку ринка семян подсолнечника и продуктов его переработки в Николаевской области. Проанализирован уровень производства и реализации семян подсолнечника и продуктов его переработки в 2000-2004 гг. Сделаны выводы о путях дальнейшего развития отрасли с учетом формирования цивилизованного регионального рынка семян подсолнечника и продуктов его переработки.

Одним із ключових індикаторів розвитку системи Миколаївської області є виробництво олійних культур. Їх насіння виступає унікальною сировиною для отримання харчових та технічних олій. За обсягами посівних площ олійні культури поступаються лише зерновим. Домінуюче місце серед них належить соняшнику, частка якого у структурі виробництва олійних культур перевищує 88%.

За ґрунтовими і метеорологічними умовами територія Миколаївської області сприятлива для вирощування соняшнику і входить до десятки провідних регіонів України по вирощуванню цієї культури, виробляючи щорічно понад 8% його загальнодержавного валового збору. У поточному році по виробництву насіння соняшнику область посідає 5 місце по Україні.

Протягом 2002-2004 років поступово збільшується виробництво соняшникового насіння та продуктів його переробки, рівень його споживання на душу населення, а це є підґрунтям створення умов для формування та ефективного функціонування регіонального ринку соняшнику.

Науковими працями українських вчених — П.М.Макаренка,

О.М.Шпичака, П.Т.Саблука, В.В.Юрчишина та інших, охоплено більшість питань, що стосуються ринку соняшнику і продуктів його переробки. Разом з тим, серед цих питань більшість — дослідження в масштабах країни і мало праць, в яких би розглядалися проблеми ефективності виробництва і регулювання ринку соняшника та продуктів його переробки в окремих регіонах.

Саме розгляд цих питань в Миколаївській області є завданням нашого дослідження. Вивчити та проаналізувати стан ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки на Півдні України.

Серед усіх підгалузей сільського господарства саме виробництво насіння соняшнику відрізняється найбільшою прибутковістю та ліквідністю. За період 2000-2004 років в Миколаївській області сільськогосподарські підприємства (що ведуть у повному обсязі бухгалтерський облік) щорічно отримували в середньому по 44 млн.грн. прибутку від реалізації цієї технічної культури. При цьому рівень її рентабельності коливався в межах 48-74 відсотків (табл.1).

Таблиця 1

**Рівень рентабельності соняшнику
в контексті сільськогосподарських культур, %**

Культура	2000 р	2001 р	2002 р	2003 р	2004 р
Соняшник	48,1	58,9	67,9	73,9	49,3
Зернові культури	42,4	43,4	15,4	38,1	15,8
Цукрові буряки	-14,1	14,5	13,5	14,3	21,2
Овочі	-7,2	-0,2	9,8	21,8	15,3

Високий рівень прибутковості соняшнику обумовлений відносно низькими виробничими витратами і порівняно високою реалізаційною ціною. Так, у 2004 році ціна реалізації цієї олійної культури в середньому становила 114,97 грн. за ц при собівартості виробництва 65,51 гривень.

У поточному році в зв'язку із збільшенням виробництва спостерігається підвищення обсягів реалізації соняшнику. Так, за 11 місяців 2005 р. сільгоспідприємствами було продано 123,3

тис.т насіння, що на 24,4 тис.т (на 24,6%) більше, ніж за відповідний період минулого року.

Щодо середніх цін реалізації соняшнику аграрними підприємствами по всіх каналах, то вони характеризуються суттєвими коливаннями. Доречно наголосити, що на ціни впливають два фактори — якість продукції та строки її реалізації.

Незважаючи на зниження закупівельної ціни на насіння соняшнику, відпускна ціна на олію у сільськогосподарських підприємствах проти відповідного періоду минулого року зросла на 18,9% і склала у січні — листопаді 2005 року 3150,8 грн. за тону (у січні — листопаді 2004 року — 2650,7 грн.).

В області промисловою переробкою насіння соняшнику займається близько 150 підприємств, юридичних осіб, забезпечуючи споживчий ринок олією соняшnikовою нерафінованою. За 2004 рік ними було вироблено 45,8 тис.т олії, що у 57 разів більше, ніж у 2000 році (табл.2). Значне зростання обсягів виробництва обумовлено появою нового потужного виробника — ВАТ “Агро експорт”, яке розпочало свою діяльність у лютому минулого року.

Таблиця 2

Виробництво олії соняшnikової в Миколаївській області

	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	Січень-листопад 2005 р.*
Олія соняшnikова нерафінована, т	7058	7250	4387	3632	45846	22989
Темп приросту(зниження), у % до попереднього року	-13,5	-2,7	-39,5	-17,3	у 12 р.б.	-42,1

* Дані за 2005 рік наведено на підставі щомісячного спостереження, яким охоплено великі, середні та вагомні за обсягами малі підприємства

Виробниками олії широко використовується давальницька схема. Так, у 2004 році із сировини замовників випущено дві третини загальнообласного обсягу виробництва олії, а за 11 місяців 2005 року цей показник зріс до 98%. У січні-листопаді 2005 року випущено 23 тис.т олії.

Порівняно з відповідним періодом минулого року обсяг виробництва зменшено на 42,1 %, що пов'язано з тимчасовим припиненням виробничої діяльності ВАТ “Агро-експорт” у липні-жовтні ц.р.

Серед міст та районів області абсолютним лідером по виробництву олії у січні-листопаді цього року та у 2004 році були підприємства обласного центру, якими забезпечено близько 90% загального випуску олії. За 2002-2004 р.р. на споживчому ринку області ціни на олію зросли на 25,9%, що дещо менше, ніж на продовольчі товари в цілому (на 29,5%).

Якщо у грудні 2001 р. в торговій мережі області середня ціна на олію складала 5,78 грн. за літр, то у цьому ж місяці 2004 року — вже 6,44 грн. Цінові зміни на цей товар за вище означений період визначились різними тенденціями. Впродовж перших двох років зафіксовано незначне зниження цін — на 0,3 та 0,5 %, відповідно.

Проте в 2004 році, головним чином, через неврожай соняшнику, відбулось істотне (на 26,9%) подорожчання олії, котре спостерігалось щомісячно на 0,4-8,9%, за винятком січня, коли ціна знизилась в ціні на 0,2%.

Споживання олії населенням степової зони відображено в таблиці 3.

За даними Київського науково-дослідного інституту рекомендована норма споживання олії на одну особу становить 12,6 кг на рік. У 2004 році середньодушове споживання цієї продукції в області дорівнювало 15,5 кг, що на 19,2 % вище загальнодержавного рівня.

Це найвищий показник за останні десять років. Порівняно з 2000 роком споживання олії однією особою збільшилося на 46,2%.

Виробництво соняшнику має стратегічне значення для розвитку економіки держави. Обсяги валового збору повинні забезпечувати повне задоволення потреб населення в олії, тваринництво - у білкових кормах та сприяти збільшенню експортного потенціалу країни.

Таблиця 3

Споживання олії населенням степової зони (на одну особу, кілограмів)

Області	2000 р	2001 р	2002 р	2003 р	2004 р
Україна	9,1	10,0	10,7	11,3	13,0
Дніпропетровська	10,7	11,6	12,0	12,6	14,8
Донецька	10,3	11,3	11,9	12,1	14,0
Запорізька	11,3	12,0	12,0	12,6	14,6
Кіровоградська	9,8	10,5	11,1	11,1	14,0
Луганська	10,6	11,5	11,7	12,8	13,5
Миколаївська	10,6	11,6	12,2	12,7	15,5
Одеська	10,7	11,6	12,2	12,1	13,4
Херсонська	9,7	10,2	10,0	11,7	13,5

Бажано зазначити, що торік область посідала одне із перших місць по споживанню цього продукту не тільки серед регіонів Степової зони, а й країни в цілому. Для цього необхідно стати на інтенсивний шлях виробництва соняшнику, що означає: якісне насіння, культура землеробства, в першу чергу додержання сіво-змін (адже, соняшник, не варто повертати на теж саме поле раніше, ніж через сім років), продуктивна техніка, достатня кількість добрив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаврилюк В.М. Напрямки розвитку виробництва олійних культур в Україні //Економіка АПК. - 1999.- №10.-С.76-82.
2. Побережна А.А. Світове виробництво та ринок соняшнику //Економіка АПК. - 2002.-№ 4.-С.102-105.
3. Побережна А.А. Виробництво, продаж та переробка насіння соняшнику на Півдні України //Економіка АПК. - 2000.-№ 3.-С.90-95.

УДК 339.137.2/658.155/637(477)

ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ОРІЄНТОВАНІ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

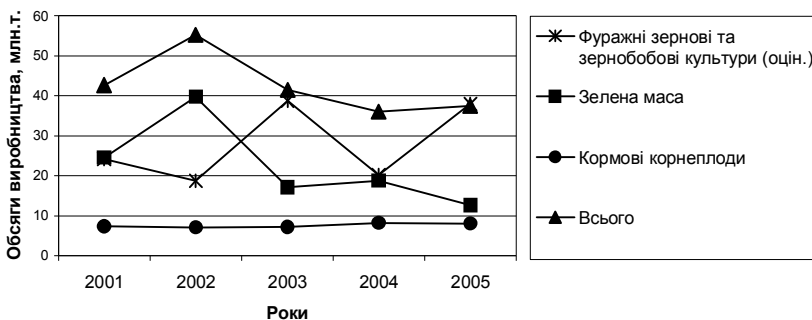
Д.А.Соболєв, аспірант

Національний аграрний університет

У статті визначено заходи державної політики, що спрямовані на збільшення у довгостроковій перспективі обсягів виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції тваринництва.

В статье определены мероприятия государственной политики, которые ориентированы на увеличение в долгосрочной перспективе объемов производства и на повышение конкурентоспособности отечественной продукции животноводства.

Ситуація із вирощуванням зернових і зернобобових культур та зеленої маси свідчить, що в Україні, незважаючи на сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, відбувається постійне падіння обсягів виробництва (рис. 1).

Рис. 1. Виробництво продукції зернових і зернобобових культур та зеленої маси

Оскільки дана продукція є основою для кормовиробництва, все це відбувається на фоні занепаду галузі тваринництва. Так,

протягом 1991-2004 років в усіх категоріях господарств поголів'я великої рогатої худоби скоротилося на 17,6 млн. голів, або в 3,5 раза, у тому числі корів — на 4,4 млн. голів, або в 2,1 раза, свиней — на 13, або у 3 рази, овець і кіз — на 6,6 млн., або у 4,5 раза, птиці — на 92,5 млн. голів, або у 1,6 раза, а в сільськогосподарських підприємствах — відповідно на 18,4; 5,2; 12; 6,9 та 82,4 млн. голів, або у 7,8; 6,5; 6,7; 26 та 2,6 раза. Аналогічна ситуація склалася і з виробництвом тваринницької продукції: порівняно з 1990 роком реалізація на забій худоби і птиці зменшилася на 3,4 млн. тонн, або в 2,7 раза.

Тому надзвичайно важливим є визначення основних проблем, які стоять перед виробниками тваринницької продукції на поточно-му етапі, та вироблення ефективних програмних заходів державної політики, орієнтованих на підвищення конкурентоспроможності національних виробників. Вони є необхідними, адже, як свідчать дослідження, найбільш важливою проблемою є те що сільськогосподарське виробництво в Україні, внаслідок дії комбінації кліматичних, політичних та кон'юнктурних факторів, є досить нестабільним (рис. 2).

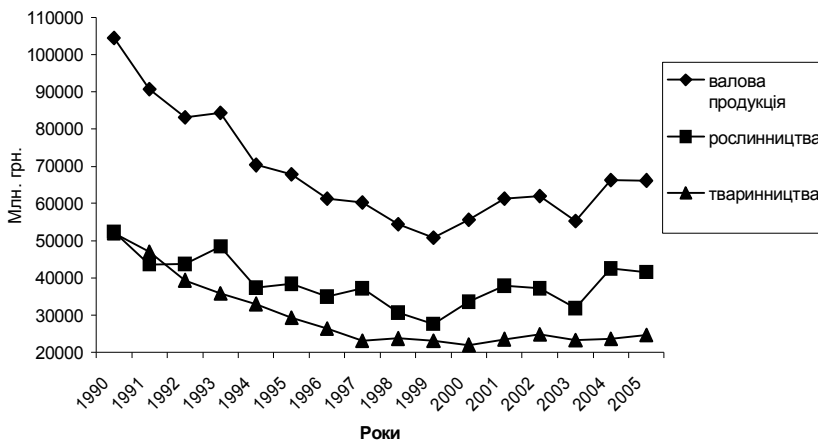

Рис. 2. Динаміка валової продукції сільського господарства

Значною мірою це пов'язано із досить низькими рівнями використання матеріально-технічних ресурсів. Так, обсяги застосування добрив знизилися з 4242 тис.т у 1990 до 401 тис.т у 2001 при незначному зростанні до 557 тис.т у 2005. Причиною цього є посилення диспаритету цін між сільськогосподарською продукцією та ресурсами, зменшення прибутків аграрних виробників та зниження рівня державної підтримки у сільському господарстві. Таке становище не дозволяє сільськогосподарським підприємствам виконувати всі необхідні технологічні операції по догляду за рослинами у повному обсязі, що у свою чергу збільшує негативний вплив природних факторів на рослинництво та призводить до збільшення собівартості продукції тваринництва внаслідок подорожчання кормів.

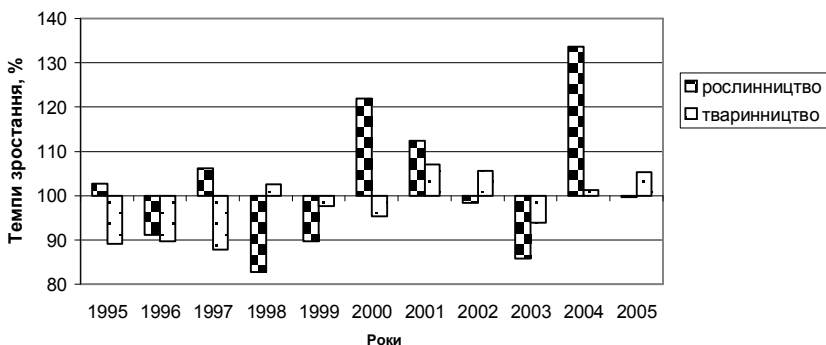

Рис. 3. Темпи зміни обсягів валової продукції сільського господарства (у відсотках до відповідного періоду минулого року)

Така нестабільна ситуація (рис. 3) є особливо важкою для виробників тваринницької продукції, адже внаслідок специфіки її виробництва сільськогосподарські підприємства не можуть “заморозити” діяльність у разі виникнення несприятливих ринкових умов (наприклад, подорожчання кормів або падіння цін на готову продукцію, що, природно, призводить до збитків з боку виробників продукції тваринництва (в середньому за 2002-2004 роки збитки у цій галузі склали 926 млн. грн. на рік).

З огляду на курс України щодо набуття членства у Світовій Організації Торгівлі, збільшення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції повинно стати одним з основних пріоритетів аграрної політики.

Першим кроком на шляху підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору має бути розроблення національної програми, яка буде реалізовуватись центральними органами виконавчої влади. Адже виробництво продукції тваринного походження є процесом, який включає виробництво кормів, перетворення їх у сировину тваринного походження і переробку у харчову продукцію. Виникнення ускладнень на будь-якому з цих етапів одразу призведе до зменшення конкурентоспроможності готової продукції і як наслідок — всіх підприємств залучених до її виробництва. Підготовка такої програми дозволить більш ефективно визначати слабкі місця у харчових ланцюжках та сприяти їх ліквідації. Діюча програма підвищення конкурентоспроможності продукції тваринництва на національному рівні має включати такі складові: залучення іноземних інвестицій до аграрного сектору, стабілізація ринку кормів, приведення національних вимог щодо якості та безпеки продукції у відповідність із міжнародними стандартами, надання державної підтримки виробникам продукції тваринництва з метою модернізації власного виробництва відповідно до вимог нових норм та стандартів.

Залучення іноземних інвестицій у національну економіку є одним з найбільш перевірених та ефективних шляхів підвищення конкурентоспроможності власного виробництва, оскільки із отриманням інвестицій виробник отримує доступ як до сучасних технологій виробництва, так і до методів управління та ринків збуту продукції. Однак такий підхід не сприятиме ефективному розвитку сільського господарства в цілому. Прагнучи отримати максимальні прибутки, інвестор буде використовувати максимально інтенсивні технології із мінімізацією витрат на виробництво, що залишатиме місцевим виробникам лише невеличку частку від потенційних прибутків, які можна було б отримати у разі самостійної реалізації продукції. Крім того, обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське

господарство складає лише незначну частину від загального обсягу (за результатами 2005 року, сільське господарство отримало лише 2,9% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій).

Наступним кроком щодо підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва повинне стати створення ефективної ринкової інфраструктури, зокрема товарних бірж для торгівлі великими партіями продукції рослинництва. Особливо це є актуальним для фуражних зернових культур, які є важливою складовою кормової бази тваринництва. Виявлено, що останніми роками в Україні відбувається активізація біржової торгівлі зернопродукцією (рис. 4).

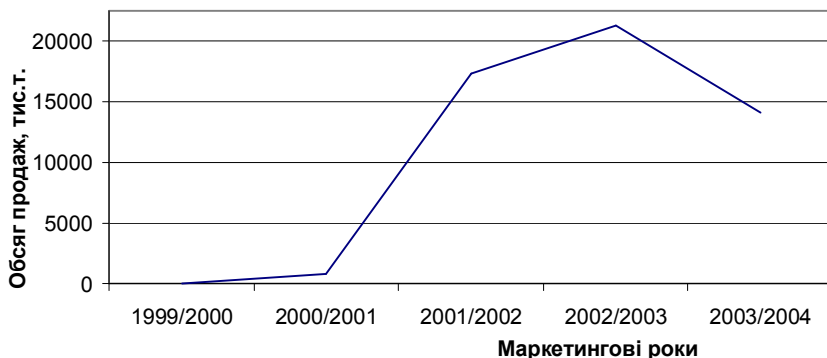

Рис. 4. Біржова торгівля зерновими культурами в Україні

Наповнення біржового ринку, за умов розвитку належної інфраструктури для зберігання зернових (елеватори), зниження тарифів на зберігання та надання сільськогосподарським виробникам можливостей щодо здійснення торгівлі складськими свідоцтвами на біржі, призведе до можливості ефективного формування великих товарних партій, які у свою чергу будуть сприяти стабілізації цін та стимулювати прихід великих споживачів — виробників продукції тваринництва.

Це одним важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності вітчизняного тваринництва є надання значної державної

підтримки підприємствам, які займаються селекційною та племінною роботою. Цього можна досягти шляхом надання прямої підтримки відповідним племінним господарствам або часткової компенсації витрат сільгоспвиробникам на придбання племінних тварин. Як показує практика, другий варіант є найбільш ефективним з точки зору використання бюджетних коштів і досягнення необхідних результатів.

Вимога щодо приведення національних стандартів у відповідність із міжнародними була висунута тому, що, як показує досвід нових членів ЄС, запровадження більш жорстких стандартів якості та безпеки харчової продукції призводить до відповідного підвищення вимог з боку виробників сільськогосподарської сировини. Наслідком цього стає необхідність вдосконалення виробничої бази, яка дозволить запобігти зниженню якості сільськогосподарської сировини під час її виробництва. Це вимагатиме залучення додаткових коштів для переобладнання господарств, що є дуже складним завданням при сучасному стані аграрного сектора країни. Найбільш ймовірним джерелом надходження цих коштів можуть стати переробні підприємства, за умови, якщо держава запровадить податкові пільги для тієї частини прибутку підприємства, яка буде витрачена на розвиток сировинної бази, наприклад, шляхом надання безвідсоткових кредитів сільськогосподарським підприємствам.

Зважаючи на високий потенціал сільськогосподарського виробництва України та обмеженість внутрішнього ринку, уряду нашої держави необхідно проводити роботу щодо пошуку можливостей збуту цієї продукції на зовнішні ринки. Першим кроком на цьому шляху має стати вивчення кон'юнктури та бар'єрів на ринках тих країн, які можуть стати потенціальними споживачами нашої продукції. Важливим заходом, орієнтованим на підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, повинна стати активізація двостороннього співробітництва з країнами, які є перспективними та поточними ринками збуту для нашої продукції. Так, вжиття заходів на політичному рівні щодо зниження рівня технічних бар'єрів в торгівлі з такими країнами здатне суттєво знизити витрати

вітчизняних виробників на входження на ці ринки, що призводить до зростання добробуту сільськогосподарських виробників. Основним кроком на цьому шляху повинно стати членство нашої країни в СОТ, тому що саме вона здатна забезпечити ефективний захист від неконкурентних дій в глобальному економічному середовищі.

Висновок: підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників тваринницької продукції повинне здійснюватись як за рахунок стабілізації ситуації на ринках, які забезпечують цей сектор необхідними ресурсами, так і за допомогою стимулювання збуту готової продукції. Крім того, виникає нагальна потреба щодо приведення національних норм та стандартів до рівня міжнародних та створення передбачуваної ситуації на внутрішньому ринку шляхом визначення чітких пріоритетів розвитку галузі у державних програмах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Developing Country Requirements for the Improvement of Food. Quality and Safety. Petra Schill, Doris Guenther
2. Кабінет Міністрів України, розпорядження від 10 серпня 2004 р. N 557-р "Про схвалення Концепції Державної програми створення сприятливих умов для стабілізації та розвитку тваринництва на 2005-2010 роки"
3. Гайдуцький А.П., Інвестиційна конкурентоспроможність аграрного сектора України. - К.: Нора-Друк, 2004.
4. Шнипко О.С., Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації. - К.: Наукова Думка, 2004.

УДК 636.234:636.034:65.011.46(477.63)

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГОЛШТИНСЬКОЇ ХУДОБИ
РІЗНИХ ЗАВОДСЬКИХ ЛІНІЙ ЗА МОЛОЧНОЮ
ПРОДУКТИВНІСТЮ В УМОВАХ АТЗТ “АГРО-СОЮЗ”
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

М.І.Гиль, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

І.А.Галушко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Проведено оцінку основних ознак молочної продуктивності голштинської худоби в умовах племінного заводу АТЗТ “Агро-Союз” Дніпропетровської області. Виявлено оптимальні заводські лінії худоби, їх спадковий потенціал та оцінено селекційний ефект.

Проведена оценка основных признаков молочной продуктивности голштинского скота в условиях племенного завода АОЗТ “Агро-Союз” Днепропетровской области. Определены оптимальные заводские линии скота, их наследственный потенциал и выполнена оценка селекционного эффекта.

Вступ. Сучасне молочне скотарство Світу вважається рентабельним, якщо середній надій молока на тварину становить в межах 6,0-6,5 тис.кг [6]. За цих умов, зрозуміло, постає питання вибору породи молочної худоби з високим генетичним потенціалом давати певні рівні продуктивності. Не піднімаючи тут проблему вирішення ступеня залежності ознак молочної продуктивності від різних чинників, зупинимось на обґрунтованості селекційного процесу, вмінні використовувати породні особливості різних структурних одиниць популяції.

Під час розведення корів важливе значення для підвищення молочної продуктивності має раціональне використання у стаді бугаїв-поліпшувачів. Доведено, що частка їх впливу на генетичне удосконалення стада, породи, типу, коливається в межах 60-70% і

вище [1]. В селекції тварин розроблено різні методи, системи й варіанти підбору, які спрямовані на найефективніше використання племінних якостей плідника, починаючи від міжпородних відносин (методів розведення) і до вирішення внутрішньопородних потреб (розведення стада за лініями та родинами) [2,3].

Показники молочної продуктивності, як засвідчує багаторічний досвід фахівців в галузі молочного скотарства [3, 4, 7] значною мірою залежать від лінійної належності тварин. Саме тому метою наших досліджень стала порівняльна оцінка основних ознак молочної продуктивності голштинської худоби різних заводських ліній.

Методика дослідження. Дослідження проводили відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Миколаївського ДАУ “Розроблення та впровадження на рівні сучасних вимог селекційно-генетичних та технологічних методів підвищення виробництва продукції тваринництва та птиці в південному регіоні” (№ державної реєстрації 0105U008479) на підставі матеріалів зоотехнічного і племінного обліку АТЗТ “Агро-Союз” Дніпропетровської області. Були використані дані 250 корів, які належали до 5 ліній (1427381.62 Чіфа, 352790.79 Старбака, 1667366.74 Белла, 1650414.73 Валіанта, 1491007.65 Елевейшна) з трьома закінченими лактаціями. Облік молочної продуктивності здійснювали за надоем за 305 днів лактації і жирністю молока (% та кг) з використанням комп’ютерної програми “DAIRY COM-305” та “Орсек”. Біометричну обробку даних виконано на ПЕОМ з використанням пакету програм MS Office.

В господарстві забезпечено сучасні світові технології утримання і догляду за тваринами, здійснюється годівля корів однотипними кормами цілорічно за загальнозмішаними збалансованими раціонами та використовується машинне видоювання в залах типу “паралель”.

Результати досліджень. Аналіз родоводів корів показав, що предки як з материнського, так і з батьківського боку мали високу молочну продуктивність. Так, найвищі рівні продуктивності у матерів спостерігалися в лінії Старбака (8092 ± 175 кг) і Валіанта (8167 ± 168 кг, табл. 1). А за вмістом жиру найвищий показник

мала лінія Елевейшна ($5,11 \pm 0,07\%$). Жирномолочною виявилась худоба ліній Валіанта ($330 \pm 5,3\text{кг}$), Старбака ($328 \pm 7,5\text{кг}$) і Елевейшна ($327 \pm 8\text{кг}$). Отже, серед матерів корів даного стада найкращою є лінія Валіанта за надоем і жирномолочністю, тоді як за жирністю вона поступається аналогам лінії Елевейшна ($\bar{X} = 4,87\%$). За вмістом жиру в молоці найбільшу варіабельність виявлено серед усіх жіночих предків в матерях – від $4,08\%$ (лінія Старбака) до $5,11\%$ (лінія Елевейшна). Найменша мінливість жирномолочності характерна для матерів та матерів матерів ($\text{lim } C_v \sim 5,0\%$), а лінія Белла має найнижчий показник за цією ознакою ($\bar{X} = 312\text{кг}$).

Таблиця 1

Генетичний потенціал жіночих предків корів
голштинської породи за надоем, кг

Заводська лінія	n	Рівень розвитку ознаки та її мінливість й вірогідність				
		$\bar{X} \pm S_x$	σ	C_v	$d \pm S_d$	td
Матері						
Чіфа	50	7675 $\pm$ 134	950,35	12,38	-237 $\pm$ 154	1,5
Старбака	50	8092 $\pm$ 175	1240,24	15,32	180 $\pm$ 190	0,9
Елевейшна	50	7929 $\pm$ 136	963,35	12,14	17 $\pm$ 154	0,1
Белла	50	7696 $\pm$ 237	1677,01	21,78	-216 $\pm$ 248	0,9
Валіанта	50	8167 $\pm$ 168	1187,30	14,53	255 $\pm$ 183	1,4
Разом	250	7912 $\pm$ 73	1151,69	14,55	x	x
матері матерів						
Чіфа	50	7895 $\pm$ 214	1516,55	19,20	172 $\pm$ 238	0,72
Старбака	50	7763 $\pm$ 245	1734,33	22,34	39 $\pm$ 266	0,14
Елевейшна	50	7606 $\pm$ 190	1341,64	17,64	-118 $\pm$ 216	0,54
Белла	50	7676 $\pm$ 298	2108,97	27,47	-47 $\pm$ 316	0,14
Валіанта	50	7678 $\pm$ 209	1480,28	19,27	-45 $\pm$ 234	0,19
Разом	250	7724 $\pm$ 104	1647,75	21,33	x	x
матері батьків						
Чіфа	50	11611 $\pm$ 297	2096,69	18,05	583 $\pm$ 318	1,83
Старбака	50	11321 $\pm$ 213	1503,65	13,28	293 $\pm$ 242	1,21
Елевейшна	50	11103 $\pm$ 231	1632,67	14,70	75 $\pm$ 258	0,28
Белла	50	10524 $\pm$ 296	2094,58	19,90	-504 $\pm$ 318	1,58
Валіанта	50	10581 $\pm$ 212	1499,91	14,17	-447 $\pm$ 241	1,85
Разом	250	11028 $\pm$ 115	1821,63	16,51	x	x

В матерях матерів за надоем корови лінії Чіфа переважали аналогів інших ліній на 132-290 кг за лактацію, а за вмістом жиру в молоці їх перевага збереглася над коровами ліній Старбака, Елевейшна і Валіанта.

Аналіз жіночих предків батьківської половини родоводу дав можливість нам говорити про обґрунтованість підбору, оскільки надій в цій групі предків був вищим за 10,0 тис. кг в усіх лініях, з найбільшим рівнем у корів лінії Чіфа ($\bar{X} = 11611$ кг). Середній вміст жиру в молоці в цій групі тварин дорівнював 4,51%, що на 0,35% і 0,20% більше за матерів матерів та матерів, відповідно.

Обстеження власної продуктивності корів свідчить, що найбільший рівень за даними першої лактації мали тварини лінії Валіанта (7937 ± 223 кг) і Елевейшна (7834 ± 173 кг) за надоем, тоді як за вмістом жиру найвищий показник мали корови лінії Старбака ($3,89 \pm 0,02\%$) і за молочним жиром також лінія Елевейшна ($302 \pm 6,5$ кг) (табл. 2). За даними другої лактації спостерігаються певні зрушення на підвищення молочної продуктивності — надій по виборці збільшився в середньому на 313 кг, а жирність молока — на 0,04%. Характерно, що тварини, які належали до лінії Валіанта залишилися лідерами групи за надоем, тоді як за вмістом жиру найвищий рівень виявлено у нащадків Елевейшна ($3,98 \pm 0,03\%$). В третю лактацію голштини лінії Елевейшна дали найвищу кількість молока — 8220 ± 314 кг, що на 245 кг більше середнього за вибіркою рівня; в них виявлено майже 4,0% вмісту жиру в молоці. Та у вищу лактацію корови лінії Валіанта (як і в 1-у лактацію) дали найбільшу кількість молока — 8881 ± 239 кг, хоча поріг в 4,0% вмісту жиру перевищили лише корови нащадки лінії Елевейшна. Власно кажучи, лише цих двох ліній мали вищу за середню по стаду молочну продуктивність в перерахунку на молочний жир — на 6,86 та 12,0 кг, відповідно. Слід зазначити, що надій молока зазнав найвищу мінливість у третю лактацію

($C_v=23,84\%$), як і жирність молока ($C_v=10,27\%$), тоді як у першу варіабельність ознак мінімальна, що скоріше є онтогенетичними особливостями експресії ознак. Протягом же трьох суміжних лактацій параметри мінливості мали тенденцію зростати.

Таблиця 2

Жирномолочність (кг) голштинської худоби в АТЗТ "Агро-Союз"

Заводська лінія	n	Рівень розвитку ознаки та її мінливість й вірогідність				
		$\bar{X} \pm Sx$	σ	C_v	$d \pm Sd$	td
перша лактація						
Чіфа	50	287±7	46,78	16,30	-4,33±7,29	0,59
Старбака	50	280±6	41,33	14,75	-10,99±6,59	1,67
Елевейшна	50	302±6	45,87	15,21	10,33±7,17	1,44
Белла	50	293±7	51,18	17,48	1,53±7,85	0,19
Валіанта	50	295±8	55,73	18,91	3,47±8,46	0,41
Разом	250	291±3	48,58	16,68	x	x
друга лактація						
Чіфа	50	284±11	76,18	26,74	-17,48±11,57	1,51
Старбака	50	290±11	78,89	27,22	-12,51±11,93	1,05
Елевейшна	50	315±8	56,02	17,75	13,16±8,98	1,46
Белла	50	307±7	50,78	16,53	4,80±8,33	0,57
Валіанта	50	314±9	64,73	20,59	12,06±10,08	1,19
Разом	250	302±4	66,91	22,13	x	x
третя лактація						
Чіфа	50	315±7	61,04	19,39	4,22±9,77	0,43
Старбака	50	294±9	63,54	21,63	16,90±10,09	1,67
Елевейшна	50	326±13	92,70	28,48	14,90±13,89	1,07
Белла	50	310±9	60,31	19,46	-0,70±9,69	0,07
Валіанта	50	309±11	79,20	25,62	-1,54±12,10	0,13
Разом	250	311±5	72,63	23,38	x	x
вища лактація						
Чіфа	50	338±7	48,41	14,34	-6,58±7,70	0,85
Старбака	50	339±7	46,77	13,80	-5,18 ±7,49	0,69
Елевейшна	50	356±10	70,97	19,93	12,00±10,64	1,12
Белла	50	337±7	51,62	15,31	-7,10±8,11	0,88
Валіанта	50	351±8	57,33	16,33	6,86±8,84	0,78
Разом	250	344±4	55,83	16,22	x	x

Порівняння генетичного потенціалу тварин дослідних ліній з їх власною продуктивністю свідчить про різний вплив матерів і матерів батьків на рівень розвитку ознак продуктивності, хоча в цілому спадковий потенціал дочок зріс, ефект селекції по групі склав 776 кг молока та 16 кг молочного жиру, але за вмістом жиру зменшився – 0,38%.

Висновки. На підставі проведених досліджень встановлено:

1. Найбільша продуктивність в стаді АТЗТ “Агро-Союз” характерна коровам ліній Елевейшна та Валіанта.
2. Оцінена голштинська худоба має певні лінійно обумовлені різниці в онтогенезі розвитку головних селекційних ознак.
3. Селекційний процес в стаді є таким, що забезпечив збільшення рівнів надоїв з одночасним зменшенням вмісту жиру в молоці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басовський М.З. Методи оценки генетического потенциала молочного скота // Сельскохозяйственная биология. Серия “Биология животных”.-М.-1991. -№6.-С.8-15.
2. Буркат В.П. Використання голштинів у поліпшенні молочної худоби.- К.: Урожай, 1988.-С.105.
3. Йовенко І., Сірацький Й. Значення лінійного розведення у створенні породи // Тваринництво України.-2001. -№11-12. – С.13.
4. Підпала Т.В. Інбридинг та його застосування у породотворному процесі //Тваринництво України.-2004. -№1-2.-С.12.
5. Прохоренко П.Н., Логинов Ж.Г. Голштино-фрізская порода скота. – Л.: Агропромиздат, 1986.-237с.
6. Хемме Т. Анализ развития мирового молочного рынка //Молочные реки - 2005: Сборник докладов Международной конференции “Молочные реки-2005”.-Майское.-С.1-13.
7. Хомут І.С., Агапова Є.М. Функція стада в лінійно-формульованому процесі // Вісник аграрної науки Південного регіону. Міжвідомчий тематичний науковий збірник.- Одеса, 2004.

ЕНТРОПІЙНИЙ АНАЛІЗ ЖИВОЇ МАСИ КУРЧАТ-БРОЙЛЕРІВ СУЧАСНИХ КРОСІВ

*Л.С.Патрєва, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Представлено результати оцінки курчат-бройлерів кросів "Росс-308", "Кобб-500", "Арбор-Ейкрез" за рівнем організації системи показника "жива маса" протягом періоду вирощування.

Представлены результаты оценки цыплят-бройлеров кроссов "Росс-308", "Кобб-500", "Арбор-Эйкрез" по уровню организации системы показателя "живая масса" на протяжении периода выращивания.

Вступ. Розвиток та ефективність бройлерного виробництва в Україні обумовлено використанням високоцінного генофонду м'ясних курей селекції провідних фірм світу та розробкою прийомів оптимального їх залучення у перспективні популяції вітчизняної селекції.

Сьогодні найпоширенішими є п'ять кросів різних селекційних фірм Європи і Росії, племінний матеріал яких зосереджено у дев'яти племрепродукторах другого порядку. Це кроси "Кобб-500", "Росс-308", "Смена-4", "Гибро-ПН", "Арбор-Ейкрез" [5].

Необхідною передумовою раціонального використання наявного в країні генофонду м'ясних кросів є всебічна їх оцінка за основними продуктивними показниками. В цьому зв'язку, застосування нових підходів, в тому числі і біокібернетичних, дає можливість дослідити механізми прогресу системи показників із врахуванням її ускладнення, упорядкованості і підвищення ступеню організованості [1-4].

На основі вищенаведеного метою даної роботи було визначення інформаційно-статистичних параметрів системи, представленої показниками живої маси курчат-бройлерів протягом періоду вирощування.

Матеріал і методи досліджень. Дослідження проведено відповідно до тематичного плану виконання науково-дослідної роботи

“Розроблення та впровадження на рівні сучасних вимог селекційно-генетичних та технологічних методів підвищення виробництва продукції тваринництва та птиці в південному регіоні” в умовах ЗАТ “Гаврилівський птахівничий комплекс”. Матеріалом досліджень були курчата-бройлери кросів “Кобб-500”, “Росс-308”, “Арбор-Ейкрез”. У процесі досліджень визначали живу масу курчат протягом шести тижнів вирощування у кількості 50 голів кожного кросу.

Оцінку безумовної ентропії проводили за формулою:

$$H = -\sum_{i=1}^k (p_i \cdot \log_2 p_i). \quad (1)$$

Максимально можливу, теоретично визначаємо ентропію даної системи розраховували за формулою:

$$H_{max} = \log_2 k = \log_2 10 = 3,322. \quad (2)$$

Оцінку рівня абсолютної організації системи (О) визначали за формулою:

$$O = H_{max} - H. \quad (3)$$

Організованість, або упорядкованість системи, визначалась ступенем її відхилення від максимально неупорядкованого стану системи ознаки, що знаходиться в термодинамічній рівновазі за формулою:

$$R = 1 - \frac{H}{H_{max}}. \quad (4)$$

Взаємозв'язок між досліджуваними показниками розраховували за допомогою кореляційного аналізу. Для встановлення впливу факторів на організацію системи використовували двохфакторний дисперсійний аналіз без повторів.

Результати досліджень. На основі проведених досліджень, результати яких представлено в таблицях 1, 2, 3, встановлено, що найвищою живою масою в кінці періоду

відгодівлі відзначаються курчата-бройлери кросу "Росс-308" – 2471 г, що на 147 г більше в порівнянні із курчатами кросу "Кобб-500" ($P < 0,001$) та на 578,2 г більше в порівнянні із бройлерами кросу "Арбор-Ейкрез" ($P < 0,001$). Серед трьох вивчених кросів курчата-бройлери кросу "Арбор-Ейкрез" мали найнижчі показники живої маси протягом усього періоду відгодівлі.

Таблиця 1

Інформаційно-статистичні параметри системи "жива маса" курчат-бройлерів кросу "Росс-308"

Тиждень	Параметри системи							
	$\bar{X}$	$\pm Sx$	σ	C_v	$H \pm SEH$	O	R	
1	170,90	$\pm 1,54$	10,91	6,38	2,662	$\pm 0,057$	0,660	0,199
2	481,80	$\pm 2,35$	16,59	3,44	3,285	$\pm 0,034$	0,037	0,011
3	868,00	$\pm 2,33$	16,48	2,00	3,206	$\pm 0,054$	0,116	0,035
4	1342,60	$\pm 4,00$	28,27	2,11	3,263	$\pm 0,040$	0,059	0,018
5	1892,80	$\pm 4,30$	30,41	1,61	3,095	$\pm 0,045$	0,227	0,068
6	2471,10	$\pm 9,44$	66,76	2,70	3,269	$\pm 0,038$	0,053	0,016

Таблиця 2

Інформаційно-статистичні параметри системи "жива маса" курчат-бройлерів кросу "Кобб-500"

Тиждень	Параметри системи							
	$\bar{X}$	$\pm Sx$	σ	C_v	$H \pm SEH$	O	R	
1	175,30	$\pm 2,21$	15,61	8,90	3,108	$\pm 0,037$	0,214	0,064
2	438,11	$\pm 5,45$	38,51	8,79	3,214	$\pm 0,051$	0,108	0,033
3	881,31	$\pm 8,53$	60,32	6,84	3,166	$\pm 0,059$	0,156	0,047
4	1283,21	$\pm 4,14$	29,30	2,28	2,959	$\pm 0,076$	0,362	0,109
5	1647,00	$\pm 6,31$	44,61	2,71	2,928	$\pm 0,082$	0,393	0,118
6	2324,00	$\pm 26,01$	183,90	7,91	3,165	$\pm 0,065$	0,157	0,047

Вивчення ступеню мінливості показника живої маси курчат-бройлерів дає можливість проаналізувати вирівняність поголів'я,

що забезпечується відповідно попередньою селекційною роботою із батьківськими формами.

Таблиця 3

**Інформаційно-статистичні параметри системи "жива маса"
курчат-бройлерів кросу "Арбор-Ейкрез"**

Тиждень	Параметри системи					
	$\bar{X} \pm Sx$	σ	C_v	$H \pm SEH$	O	R
1	154,58±2,68	18,96	12,27	3,155±0,065	0,166	0,050
2	256,22±2,27	16,06	6,27	3,095±0,045	0,227	0,068
3	532,32±4,60	32,50	6,11	3,237±0,049	0,085	0,025
4	993,88±5,48	38,75	3,90	3,154±0,066	0,168	0,051
5	1384,60±7,11	50,28	3,63	2,999±0,061	0,323	0,097
6	1890,50±10,29	72,73	3,85	3,011±0,087	0,311	0,094

Найбільшою вирівняністю за показником живої маси відзначались гібриди кросу "Росс-308" ($C_v = 1,61...6,38\%$), починаючи вже з першого тижня вирощування. Коефіцієнти варіації показника живої маси у курчат-бройлерів кросу "Кобб-500" становили 2,28...8,90%, кросу "Арбор-Ейкрез" – 3,63...12,27%.

Діапазон змін безумовної ентропії (H) показника живої маси курчат-бройлерів кросу "Росс-308" знаходився на рівні 2,662...3,285 біт, кросу "Кобб-500" – 2,928...3,214 біт, кросу "Арбор-Ейкрез" – 2,999...3,237 біт.

Найвищі показники безумовної ентропії зафіксовано у курчат кросу "Росс-308" на другому, шостому та четвертому тижнях вирощування (H = 3,285 біт; 3,269 біт; 3,263 біт), у курчат кросу "Кобб-500" – на другому, третьому і шостому тижнях вирощування (H = 3,214 біт; 3,166 біт; 3,165 біт), у курчат кросу "Арбор-Ейкрез" – на третьому, першому та четвертому тижнях вирощування (H = 3,237 біт; 3,155 біт; 3,154 біт).

Абсолютна організація системи (O) показника живої маси курчат-бройлерів вивчених кросів становить: "Росс-308" –

0,037...0,660 біт, “Кобб-500” — 0,108...0,393 біт, “Арбор-Ейкрес” — 0,085...0,323 біт.

Рівень відносної організації системи (R) “жива маса” у курчат-бройлерів кросу “Росс-308” визначено у межах 0,011...0,199, кросу “Кобб-500” — 0,033...0,118, кросу “Арбор-Ейкрес” — 0,025...0,097. Найбільш інформативною система “жива маса” у курчат кросу “Росс-308” стає на першому тижні вирощування ($R = 0,199$), що, на наш погляд, є одним із чинників досягнення високих показників живої маси в подальших періодах вирощування. Це також вказує на те, що, вірогідно, напрямки селекції з птицею даного кросу були спрямовані саме на сталу фіксацію живої маси у перший тиждень вирощування.

Другим за значенням періодом інформативності для курчат даного кросу є п'ятий тиждень вирощування ($R = 0,068$). Характерно, що для курчат інших кросів п'ятий тиждень вирощування є також найбільш інформативним за системою “жива маса” ($R = 0,118; 0,097$).

Отже, відповідно до класифікаційної діаграми С.Біра рівень організації системи ознаки “жива маса” курчат-бройлерів відноситься до ймовірної ($0 < R \leq 0,1$), крім першого тижня вирощування курчат-бройлерів кросу “Росс-308”, рівень організації якої дозволяє віднести її до ймовірно-детермінованої ($0,1 < R \leq 0,3$).

Дисперсійним аналізом встановлено, що на живу масу курчат-бройлерів суттєво впливають вік та генотип птахів. Сила впливу організованих факторів становить: для фактору “вік” — 94,9% ($(P < 0,001)$), для фактору “генотип” — 3,8% ($P < 0,001$). Однак, вірогідного впливу даних чинників на рівень організації системи (R) “жива маса” курчат-бройлерів протягом усього періоду вирощування не встановлено: для фактору “вік” — $F = 1,07$; $df_1 = 5$; $df_2 = 17$; $\rho = 0,431$; для фактору “генотип” — $F = 0,089$; $df_1 = 5$; $df_2 = 17$; $\rho = 0,916$.

Рівень відносної організації системи (R) “жива маса” на першому тижні вирощування має достатній позитивний зв'язок із

кінцевою живою масою курчат ($r = 0,499$). Відповідно, обернений високий зв'язок існує із рівнем прояву безумовної ентропії (H) на першому тижні вирощування і кінцевою живою масою бройлерів ($r = - 0,755$).

Висновки. На основі проведених досліджень встановлено, що використання ентропійного аналізу дає можливість характеризувати стан системи за показником “жива маса” курчат-бройлерів кросів “Росс-308”, “Кобб-500”, “Арбор-Ейкрез” протягом періоду вирощування 1-6 тижнів як ймовірну (у більшості випадків) та ймовірно-детерміновану (у бройлерів першого тижня вирощування кросу “Росс-308”).

Встановлені закономірності доцільно використовувати для підвищення ефективності селекційного процесу по створенню вітчизняного бройлерного кросу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бир С. Кибернетика и управление. – М.: ИЛ, 1963. – 168 с.
2. Коваленко В.П., Дебров В.В. Использование энтропийного анализа для прогноза комбинационной способности линий птицы // Новые методы селекции и биотехнологии в животноводстве. Ч. 2. Репродукция, популяционная генетика и биотехнология / Научно-производственная конференция. – К., – 1991. – С.7-8.
3. Меркурьева Е.К., Бертазин А.Б. Применение энтропийного анализа и коэффициента информативности при оценке селекционных признаков в молочном скотоводстве // Доклады ВАСХНИЛ. – 1989. – № 2. – С. 21- 23.
4. Рябоконт Ю.А., Сахацкий Н.И., Кутнюк П.И., Катеринич О.А. Информационно-статистический анализ менделирующих и полигенных признаков в популяциях сельскохозяйственных птиц. – Харьков, 1996. – С. 5 – 11.
5. Степаненко І., Коваленко Г. Племінна птиця України // Пропозиція. – 2004. – № 7. – С.87.

ВІДТВОРЮВАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ ОВЕЦЬ ПОРОДИ ОЛІБС В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ

В.І.Похил, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Л.М.Літвіщенко, асистент

Дніпропетровський державний аграрний університет

Наведено дані про інтенсивність використання овець породи олібс в умовах степової зони України. Дослідженнями встановлено, що барани-плідники та вівцематки характеризуються доброю відтворювальною здатністю. Це свідчить про достатню адаптацію породи олібс в нових агроекологічних умовах утримання.

Приведены данные об интенсивности использования овец породы олибс в условиях степной зоны Украины. Исследованиями установлено, что бараны-производители и овцематки характеризуются хорошей воспроизводительной способностью. Это свидетельствует о достаточной адаптации породы олибс в новых агроэкологических условиях содержания.

Вступ. Відтворювальні якості серед інших господарсько-корисних ознак є важливими біологічними показниками, які значною мірою впливають на виробництво продукції та ефективність селекції.

Відтворювальна здатність визначається як можливість принести потомство. У самців вона залежить не тільки від кількості вироблених чоловічих гамет, але також і від їх якості, яка визначається можливістю запліднювати яйцеклітини, підтримувати розвиток ембріона та забезпечувати народження здорового потомства.

Здатність маток під час ягіння давати велику кількість здорових та міцних ягнят — один з важливих показників, що характеризують породу. Веніамінов О.О., Сергеев М.І. [1] вважають, що репродуктивні властивості залежать від умов зовнішнього середовища та генетичних факторів. До перших відносяться годівля й утримання, вік, жива маса маток; до других — спадкова мінливість міжпородних відмінностей у багатоплідді.

Рівень плодючості є породною ознакою овець і важливим компонентом адаптаційних якостей їх до умов зовнішнього середовища та системи утримання і годівлі. Адаптаційна здатність тварин

дозволяє їм пристосовуватися до змін умов зовнішнього середовища, розмножатися, рости, розвиватися і давати стабільну продукцію [2].

Метою дослідження є визначення відтворювальної здатності завезених з Канади овець породи олібс в умовах степової зони України.

Матеріали і методи дослідження. Експериментальні дослідження проводилися на базі ТОВ “Шаролезька вівця” Новомосковського району Дніпропетровської області. Об’єктом дослідження були барани-плідники і вівцематки породи олібс канадської селекції. Все піддослідне поголів’я знаходилося в однакових умовах утримання та годівлі.

Статеву активність баранів-плідників визначали шляхом фіксації часу від приходу барана в манеж до отримання еякуляту. Об’єм еякуляту визначали за градуїованою шкалою спермоприймача. Активність спермій — під мікроскопом окомірно за 10-бальною шкалою. Концентрацію спермій встановлювали підрахунком в камері Горяєва.

Відтворювальну здатність маток встановлювали за заплідненістю, плодючістю, кількістю ягнят живих, абортіваних, мертвонароджених та збереженістю молодняку до відлучення на 100 маток, які окотилися.

Результати досліджень. Нами проведено аналіз відтворювальної здатності баранів-плідників породи олібс (табл. 1).

Таблиця 1

Статеву активність і якість сперми баранів-плідників, (n=4)

Показник	Група баранів
Час, затрачений на отримання одного еякуляту, секунд	42,8
Статеву активність, стрибка/хв.	2,9
Якість сперми:	
об’єм еякуляту, мл	1,8
активність, балів	9,0
концентрація, млрд./см ³	2,8
кількість патологічних форм, %	5,7
Абсолютний показник виживання сперми, балів	7,2

Слід відмітити, що барани породи олібс витрачали на отримання одного еякуляту в середньому 42,8 с. Об'єм еякуляту знаходився на рівні 1,8 мл.

Активність сперми оцінювали за 10-бальною шкалою. Загальний рівень активності по групі баранів в середньому складає 9 балів, що вказує на те, що 9 спермій із 10 (90%) мали прямолінійний поступальний рух.

Концентрацію спермій встановлювали у кожного барана 1 раз на 5 днів і в середньому вона складала 2,8 млрд./см³. Це дає можливість судити про добру відтворювальну здатність даної породи в нових агроекологічних умовах утримання. Незначна кількість паталогічних форм (мертвих, з круговим і коливальним рухом) спермій у баранів олібс не знижує абсолютний показник живучості спермій.

В наших дослідженнях визначалася плодючість ярки та маток, а також збереженість ягнят, які були отримані від чистопородних маток породи олібс. Дані наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Відтворювальна здатність маток

Показник	Ягніння	
	перше	друге
Запліднено ярки і маток, гол.	28	28
%	100	100
Нормально окотилося, гол.	28	28
%	100	100
Отримано ягнят, гол.	35	46
в т.ч. ярки, гол.	15	21
баранців, гол.	20	25
Співвідношення баранці / ярки	1,3 : 1	1,2 : 1
Отримано ягнят на 100 маток, які окотилися, %	125,0	164,3
Багатоплідних маток, гол.	7	16
%	25,0	57,1
Збереженість ягнят до відлучення, %	100	97,8
Відлучено, гол.	35	45

Слід відмітити, що завезені в Україну суягні ярки породи

олібс були народжені у вересні 2001 року і злучені у віці 7 місяців. У вересні 2002 році в умовах господарства всі 28 голів окотилися і дали 35 ягнят, в т.ч. 20 баранчиків і 15 ярочок.

Після двох місяців ягнят відлучили, а маток знову злучили і отримали по другому ягнінню 46 ягнят, із яких було 25 баранчиків і 21 ярочка. Таким чином, вихід ягнят на 100 маток, які окотилися вдруге, склав 164,3% і був на 39,3% більше, ніж по першому ягнінню. При цьому багатоплідних маток по другому ягнінню було на 32,1% більше. Наведені дані свідчать про поліестричність та значну плодючість породи олібс.

Нашими дослідженнями було також встановлено, що в постнатальний період чистопородні ягнята відрізнялися доброю життєздатністю та збереженістю, яка складала 97,8-100%.

Висновок. Барани-плідники та вівцематки породи олібс канадської селекції характеризувалися доброю відтворювальною здатністю, а чистопородні ягнята відрізнялися доброю життєздатністю і збереженістю, що дає можливість судити про достатню адаптацію даної породи в нових агроекологічних умовах утримання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вениаминов А.А., Сергеев Н.И. Повышение воспроизводительной способности овец. – М.: Россельхозиздат, 1979. – 111 с.
2. Лэнд Р.Б., Робинсон Д.У. Генетика воспроизведения у овец. – М.: Агропромиздат, 1987. – 455 с.

БЕЗУМОВНО–РЕФЛЕКТОРНЕ ГАЛЬМУВАННЯ РЕФЛЕКСУ МОЛОКОВІДДАЧІ У КОРІВ

*С.Г.Піщан, кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Дніпропетровський державний аграрний університет*

Встановлено, що висока готовність до молоковіддачі, навіть за умови недостатньої наповненості емкісної системи вимені молоком, не завжди сприяє повноцінному рефлексу молоковіддачі, а тому у тварин може розвиватися короткочасне безумовно-рефлекторне його гальмування, що не супроводжується глибокими гальмівними процесами та зменшенням надоя.

Установлено, что высокая готовность к молокоотдаче, даже при условии недостаточного наполнения емкостной системы вымени молоком, не всегда способствует полноценному рефлексу молокоотдачи, и поэтому у животных может развиваться кратковременное безусловнорефлекторное торможение, что не сопровождается глубокими тормозными процессами и уменьшением удоя.

Вступ. Машинне доїння лактуючих тварин практично повністю механізоване, але високий рівень продуктивності корів мають ще не всі господарства. Ось тому, для того, щоб при машинному доїнні отримувати високу молочну продуктивність, необхідні знання біологічних основ лактаційної функції та вміння їх використовувати в практиці молочного скотарства [1, 6, 7, 8].

Доїння — складний біотехнологічний процес, де за допомогою машини вплив людини направлений на живий організм корів, і від повноцінності взаємодії між ними залежить величина продуктивності за лактацію. А це вказує на те, що у процесі своєї діяльності людина постійно контактує з лактуючою твариною, причому зосереджується та наносить певні подразнення, перш за все, на її молочні залози.

Як відзначають Грачев І.І., Галанцев В.П. та Каулс А.Е. [2,3] молочні залози — це залози зовнішньої секреції, що знаходяться в тісному взаємозв'язку з найважливішими органами і системами всього організму корів. При цьому рівень їх діяльності, на відміну від діяльності інших залоз, знаходиться у великій залежності від стереотипу утримання та доїння тварин. Виведення

накопиченого секрету з молочних залоз є другою неодмінною умовою підтримання їх функції. І від того, в яких умовах розпочинається та проходить видоювання корів, тобто яким способом викликано рефлекс молоковіддачі, що іменується припуском, та коли розпочинається по відношенню до нього доїння, від цього залежить його якість — повнота молоко- та жировиведення.

Увесь процес, початком якого є подразнення рецепторів вимені, а закінченням — перехід молока із альвеолярного відділу у цистерни вимені, називається рефлексом молоковіддачі [5]. Повноцінний прояв рефлексу і забезпечує максимальне спорожнення молочних залоз та високу наступну секретійну їх активність. Та в умовах інтенсивної експлуатації корів нерідкі випадки гальмування рефлексу молоковіддачі. При цьому відомі два види кортикального гальмування молоковивідного рефлексу: зовнішнє, при якому діють подразники, що пов'язані з порушенням стереотипу доїння або ті, що викликають орієнтовну реакцію, та внутрішнє, яке розвивається за умови, коли умовний сигнал не підкріплюється безумовним подразником, який викликає виведення молока.

Як відзначають Кокоріна Е.П., Туманова Е.Б., Філіппова Л.А. та інші [4], у корів може розвиватися за типом зовнішнього умовно-рефлекторне гальмування рефлексу, що проявляється у зменшенні молоковиведення за першу хвилину доїння, але не позначається на основних параметрах молоковіддачі та загальному удої.

Як показують наші дослідження, хороша годівля та стереотипні умови утримання, організації відпочинку і машинного видоювання лактуючих тварин не завжди забезпечують постійність рефлексу молоковіддачі. Його активність значною мірою залежить від внутрішнього стану організму, тобто готовності корів до молоковіддачі, а тому може спонтанно змінюватися [9]. Особливо це виражено після першого (ранкового) видоювання, коли наповненість емкісної системи вимені молоком менша максимально можливого. З огляду на це, метою наших досліджень було встановити активність рефлексу молоковіддачі у корів, коли наповненість емкісної системи вимені менша максимально можливого рівня.

Матеріал і методи. Вивчення активності реалізації рефлексу

молоковіддачі проводили в літній період на 28 коровах червоної степової породи, які знаходилися на 3-4 місяцях лактації, та видоювалися три рази на добу доїльним апаратом ДА-2 “Майга”. Для того, щоб визначити активність рефлексу молоковіддачі на кожному етапі його реалізації необхідно було застосувати прийом наукового абстрагування. Для цього період власне доїння умовно розподілявся на час гальмування молоковиведення та активної молоковіддачі. Це дозволило, по-перше, визначити тривалість гальмівної реакції, а по-друге, — подальший розвиток рефлексу молоковіддачі.

Подальші дослідження показали, що у друге доїння спонтанно може зменшуватися інтенсивність молоковиведення вже в процесі видоювання корів. Це друга, після умовно-рефлекторного гальмування, адаптивна форма рефлексу, яка супроводжується безумовно-рефлекторним гальмуванням молоковіддачі (рис. 2).

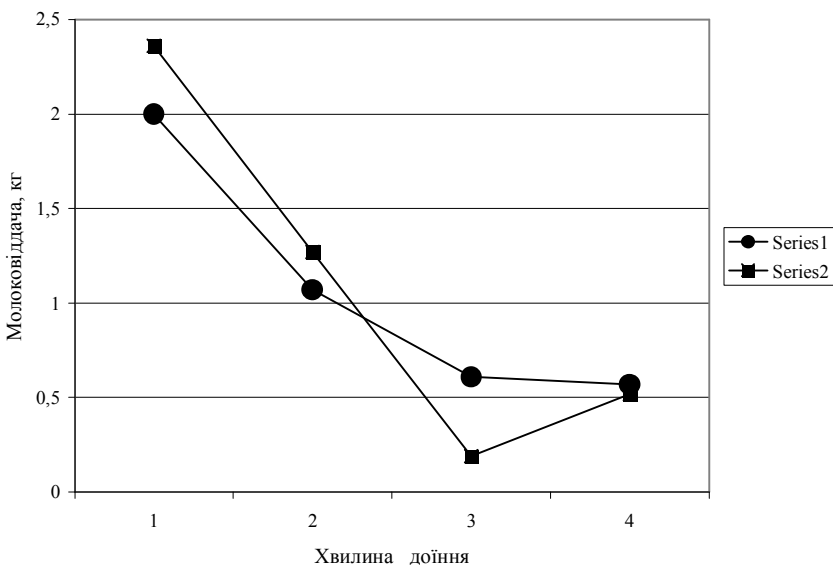

Рис. 2. Динаміка рефлексу молоковіддачі у корів в нормі (ряд 1) та при безумовно-рефлекторному гальмуванні (ряд 2)

За умов розвитку безумовно-рефлекторного гальмування молоковіддачі величина разового надою тварин перевищувала норму на 4,1%, тоді як період машинного видоювання скоротився на 16,6% ($P < 0,001$). При цьому зберігалася пропорція періодів видоювання, у якій на період власне доїння приходилося 79,7% від загального часу машинного видоювання, а на додоювання — відповідно 20,3%. Тобто гальмування рефлексу розвивалося тоді, коли стереотипні умови процесу доїння, з одного боку, та готовність самої тварини до молоковіддачі, з іншого, провокували надто високу його активність зразу ж після підключення доїльних стаканів.

Зовсім не випадково, що криві динаміки молоковіддачі за умов гальмування рефлексу мали навіть кращу форму, ніж у нормі. Так, у першу хвилину доїння корів було отримано молока на 15,3% ($P < 0,001$) більше, ніж у нормі. Потім природно йшло невпинне зменшення молоковіддачі і третя хвилинка доїння характеризувалася дуже низьким молоковиведенням. Якщо у нормі в цей час кількість отриманого молока зменшувалася у порівнянні з другою хвилиною на 42,9%, то при гальмуванні воно сягало 85,0%.

Стандартні умови умовно-безумовно-рефлекторних елементів процесу машинного доїння корів сприяли дуже високій початковій активності рефлексу молоковіддачі. Її тривалість займала близько 32,2% від загального часу доїння, але протягом неї із молочних залоз виводилося майже 79,0% молока разового надою. Така активність молоковіддачі спричиняла розвиток захисних гальмівних процесів молоковіддачі та молоковиведення. Протягом всього гальмівного періоду, при спокійному загальному стані поведінки тварин, із залоз молоко практично не виводилося. Але після закінченню цього процесу, без додаткових безумовно-рефлекторних стимулів, знову активізувався рефлекс молоковіддачі і в нормальному режимові продовжувалося видоювання. Особливо важливо те, що активна форма реалізації рефлексу молоковіддачі суттєво перевищувала її гальмівну, що і визначило загальний ефект доїння. Ось цим і пояснювалося скорочення періоду машинного доїння при незмінній величині надою під час гальмування

рефлексу (табл. 1). Протягом 12 с другої хвилини машинного видоювання середня інтенсивність молоковидедення у тварин сягала 30,8 г/с, тоді як в нормі вона була меншою на 42,2% ($P < 0,001$). Хоча в цей короткий період вже було помітно, що активність молоковидедення почала знижуватися, оскільки вона поступалася показникові першої хвилини на 21,6%. Тобто у лактуючих тварин спонтанно розвивалося гальмування рефлексу молоковіддачі.

Безумовно-рефлекторне гальмування рефлексу молоковіддачі у корів, як правило, наступало на 72 с від початку їх видоювання. Досить висока активна форма рефлексу молоковіддачі впродовж 72 с періоду власне доїння змінювалася чітко вираженим гальмуванням молоковидедення. Не випадково на 13 с другої хвилини машинного доїння виведення молока майже повністю припинилося і не відновлювалося протягом 28,2 с. В цей час спостерігалось лише порційне та незначне молоковидедення, тому з молочних залоз було отримано всього 320 г молока. Якщо прийняти до уваги те, що протягом періоду гальмування рефлексу молоковіддачі виведення молока було дискретне, то більшу частину цього часу доїльний апарат працював на вимені в “сухому” режимі.

Таблиця 1

Динаміка рефлексу молоковіддачі у корів в нормі та при безумовно-рефлекторному його гальмуванні

Рефлекс молоковіддачі	Показник	Хвилина періоду власне доїння				
		перша	друга		третя	
		молоковиведення	гальмування	молоковиведення		
В нормі	Тривалість, хв	1	1	0	0	0,67±0,06
	Удій, кг	2,00±0,08	1,07±0,10	0	0	0,61±0,07
Спонтанне гальмування	Тривалість, хв	1	0,20±0,01	0,47±0,01	0,33±0,01	0,12±0,01
	Удій, кг	2,36±0,04	0,37±0,04	0,32±0,02	0,58±0,01	0,19±0,01

Але, не зважаючи на тривалий час больового подразнення тканин вимені, після завершенню періоду гальмування рефлексу

молоковіддачі у корів знову відновлювалася його висока активність. На другій хвилині періоду власне доїння протягом 19,8 с з молочних залоз було виведено 580 г секрету, при цьому інтенсивність молоковидедення сягала 29,3 г/с. Ось тому без видимих змін закінчувався період власне доїння та розпочиналося додоювання. Якщо умовно взяти і виключити час гальмування рефлексу молоковіддачі, то період власне доїння поступався його нормальному значенню на 37,8% ($P < 0,001$).

Достатній рівень продуктивності корів та висока активність рефлексу молоковіддачі на фоні тривалого його безумовно-рефлекторного гальмування не призводили до зменшення загальної інтенсивності молоковидедення, навпаки, вона значно зросла і перевищувала його нормальний рівень на 19,9% ($P < 0,001$). Досить висока інтенсивність молоковидедення спостерігалася і в період власне доїння, коли розвивалися гальмівні процеси, і складала в середньому 1,79 кг/хв. Якщо виключити з цього часу період гальмування рефлексу молоковіддачі, то показник інтенсивності молоковидедення збільшиться на 15,2%.

З огляду на те, що у корів гальмування рефлексу молоковіддачі розвивалося після першої хвилини машинного доїння, то воно не позначилося на такому показникові, як максимальна інтенсивність молоковидедення. Все це вказувало на те, що у тварин на початку машинного видоювання була досить висока готовність до молоковіддачі. Не випадково у першу хвилину доїння було отримано 2,36 кг молока, тоді як в нормі цей показник був на 15,3% меншим ($P < 0,001$).

При розвитку гальмівних процесів молоковіддачі в період власне доїння було отримано 86,2% молока разового надою, що практично точно відповідало нормі. Після припинення гальмівних процесів без видимих змін закінчувався процес видоювання. Тобто гальмування рефлексу молоковіддачі не зачіпало показники машинного додоювання, які відповідали нормі та складали: за тривалістю — 32,4 с; за кількістю додатково отриманого молока — 520 г.

Висновки. Наведений аналіз безумовно-рефлекторного гальмування рефлексу показав, що йому передувала надто висока готовність корів до видоювання, яка супроводжувалася підвищеною активністю молоковіддачі, що викликало захисну реакцію організму. Ця реакція характеризувалася різким короткотерміновим гальмуванням молоковидедення, що спричинило “холостий” режим доїння та травмування тканини всього вимені. Ось тому у тварин знову розвивалась ще одна захисна реакція, тепер вже на активацію рефлексу, тому відновлювалася молоковіддача і в нормальному режимі закінчувалося видоювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмін Є.І. Доїння корів при різному утриманні. – К.: Урожай, 1974. – С.167.
2. Грачев И.И., Галанцев В.П. Физиология лактации сельскохозяйственных животных. – М.: Колос, 1974. – С. 24-29.
3. Каулс А.Е. Исследование рефлекса молокоотдачи у коров при сочетании и сдвиге по времени условных и безусловных его компонентов. – Рига: Авотс, 1980. – 17-20 с.
4. Кокорина Є.П., Туманова Є.Б., Филлипова Л.А. и др. Метод оценки стрессоустойчивости коров / Бюл. ВНИИРГЖ. -Ленинград, 1978. Вып. 31. – 12 – 20 с.;
5. Методические рекомендации по машинному доению коров / Под. ред. Є.П. Кокориной, К.И. Кавешниковой. – Ленинград, 1983. – 8-9 с.
6. Петруша Є.З. Експериментальне обґрунтування параметрів утримання молочних корів. – Харків: РВП “Оригінал”, 1998. – С. 108.
7. Петруша Є.З., Бондарь А.А., Борщ О.В і ін. Операційні технології виробництва молока. – К.: Урожай. – 1988. – С.197.
8. Попов О.Я. Добір корів та формування стада на промислових комплексах. – К.: Урожай, 1974. – С.167.
9. Піщан С.Г. Особливості процесу молоковидедення у корів молочних порід / Матеріали YI (XIX) науково-виробничої конференції (30 травня 2003 року) “Науково-методичні основи управління породоутворюючим процесом на Дніпропетровщині”. – Дніпропетровськ, Інститут т-ва ЦР, 2003. – С. 85-88.

УУДК 378.6

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ – ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ОСВІТИ

*Д.В.Бабенко, кандидат технічних наук, професор
В.М.Давиденко, кандидат біологічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет*

Аналізуються різні форм самостійної роботи студентів. Обґрунтовується значення і суть самостійної роботи як найбільш ефективної форми здобування знань і умінь, в тому числі й фахових. Вказано чинники активації і морального заохочення здобування знань методом самостійної роботи.

Проанализированы формы самостоятельной работы студентов. Обосновывается её значение как наиболее эффективного фактора приобретения глубоких знаний, умений, в том числе и профессиональных. Указаны факторы активизации и морального поощрения приобретения знаний и умений методами самостоятельной работы.

Вступ. Протягом суспільної історії людства освіта сформувалась як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок, необхідних для тієї чи іншої форм практичної фахової діяльності. Ефективність цього процесу визначається як діяльністю викладача, так і діяльністю самого студента. Теорія і основні контури сучасної системи освіти сформульовано Ж.Ж.Русо ще у XVIII столітті. В основу цієї системи покладено те, що людина є продуктом оточуючого середовища, формується під його впливом, піддається вихованню, здатна до накопичення знань, може здобувати і одержувати освіту загальну, політехнічну і професійну. Всяка освіта повина підкріплюватися практикою, самостійною роботою. Отже, в цій системі відводиться особливе, первинне значення самої людини в здобутті освіти.

За сучасної технології освіти слід надавати особливе значення

самостійній роботі. Нині освіта, як статус (початкова, середня, вища), здобувається людиною в молоді роки, але навчатися, поповнювати знання і уміння людина змушена протягом всього свого життя. Тому важливо студентів з перших курсів навчання оволодівати ефективними методами здобування знань і умінь.

Методика. Вивчення спеціальної літератури, аналіз та узагальнення технології навчання в умовах вищої школи в Україні здійснювали моніторинг протягом багатьох років за процесом навчання студентів Миколаївського державного аграрного університету.

Викладення теми. Самостійна робота — це робота по здобуттю знань поза аудиторні заняття. Вона тісно пов'язана із самоосвітою, самовихованням, самоаналізом, самоконтролем, самоакредитуванням і самоудосконаленням. Самостійна робота включає елементи як всезагальні, що спрямовані на оволодіння інформацією, яка визначає ерудицію, світобачення тощо, так і елементи по здобуттю конкретних спеціальних знань і умінь з того чи іншого фаху.

Самостійна робота є невід'ємною складовою і важливим чинником навчання у вищих навчальних закладах різного профілю, що сприяє поглибленню, активному засвоєнню, розширенню знань і умінь. Самостійна робота розвиває здібності пошуку необхідної інформації, її самоаналізу; виховує волю, дисципліну, творчість.

Основним способом самостійної роботи є пошук і вивчення наукової і навчальної спеціальної літератури. Це легкодоступна форма самостійної роботи для всіх студентів і основна їх маса оволодіває цією формою вже з першого курсу.

Важливе значення в умовах сьогодення має така форма самостійної роботи, як вміння використовувати інтернет. Хоча ця інформація повинна піддаватися досить глибокому аналізу щодо її достовірності і наукової обґрунтованості. Суттєві переваги використання інтернету — це оперативність, певна узагальненість інформації з того чи іншого питання, високий рівень доступності тощо. У зв'язку з цим дуже корисно, навіть необхідно, щоб вже середня освіта забезпечувала досить глибоке знання і вміння користуватися

комп'ютерною технікою.

Дуже цінним для самостійної роботи є вміння працювати з патентною документацією. Вона характеризується чіткістю, конструктивністю, обґрунтованістю, новаційністю.

Корисними при самостійній роботі є систематичне ознайомлення з науковими тематичними вісниками та збірниками, науково-популярними журналами. Необхідно, щоб ця література була в достатній кількості у бібліотеках ВНЗ, в читальних залах. Бажано, щоб викладачі якомога частіше акцентували увагу студентів на користності і необхідності систематично працювати з цією літературою, оскільки в ній викладаються найновіші досягнення науки і передової виробничої практики, висвітлюються тенденції і напрямки науково-технічного прогресу.

Варто звернути увагу на цінність науково-популярної інформації, яку студенти можуть одержувати через радіо, телебачення (наприклад програма "Діскавері" тощо). Цю інформацію необхідно занотовувати в конспектах з тих дисциплін чи проблем, яких вона стосується. Студентам корисно знати ті програми, які подають ту чи іншу фахову інформацію.

Вищими формами самостійної роботи, користність яких безмірна, є участь студентів у науковій роботі, оскільки вона інтегрує в собі всі попередньо відмічені форми, формує професіоналізм і фахове бачення проблеми, виробляє системний підхід до здійснення самостійної роботи. Наукова робота змушує студента вивчати історію проблеми, її стан і напрямки розвитку в майбутньому. Тому доцільно викладачеві на вступній лекції з кожної дисципліни знайомити студентів з напрямками наукових досліджень, основними методами і методиками їх здійснення.

Наукова робота тісно пов'язана з аналізом спеціальної літератури, оформленням рефератів, моделюванням і прогнозуванням, оформленням результатів експерименту у формі звіту, тез доповіді, наукової статті, кваліфікаційної (дипломної чи дисертаційної) роботи тощо. Володіння такими знаннями і навичками необхідне студентові, а набуваються вони, жоголовним чином, у процесі самостійної роботи.

Наукова робота залучає студентів до вивчення матеріалів архівів, музеїв, виставок, змушує узагальнювати досягнення передового досвіду та практики. Вона розширює кругозір, виховує логіку і культуру мислення, формує цілеспрямованість, системне бачення і розуміння проблеми. Сьогодні кожний фахівець вищої кваліфікації повинен бути дослідником, а це можливо за умови, коли людина в студентські роки займається науковою роботою, оволодіває методикою наукових досліджень.

Університеська технологія науково-освітньої діяльності повинна тим і відрізнятись, що кожний викладач і студент, якщо з ранку працює в аудиторії, то після обіду — в науково-дослідній лабораторії і навпаки.

Слід зауважити, що всяка форма самостійної роботи розрахована, головним чином, на зацікавленого, активного студента, оскільки в ній значною мірою виключається елемент зовнішнього примусу. Основна мотивація до самостійної роботи — прагнення до самоудосконалення, самоусвідомлення потреби знань.

Самостійна робота інтегрує в одне ціле навчальну, наукову і практичну роботу студента. Тому завдання вищої школи полягає в тому, щоб навчити студента володіти широким колом форм і методів самостійної роботи, оскільки вони забезпечать можливість фахівцям протягом всього послідуєчого життя поповнювати, поглиблювати, поновлювати професійні знання і вміння.

Організація самостійної роботи вимагає значного розширення і поглиблення індивідуальної роботи викладача зі студентами, конструктивного і детального рецензування всіх виконаних студентом робіт і обговорення цих рецензій зі студентом.

Особливо важливе значення має самостійна робота при заочній, вечірній, дистанційній формах навчання та при екстернаті.

Ефективність самостійної роботи залежить від багатьох факторів і чинників об'єктивних і суб'єктивних, історичних і соціальних, психологічних і моральних тощо. Можна навести прізвиська багатьох визначних особистостей з історії людства (Платон, Аристотель, Сократ, Спіноза, Антоній Печерський, Фома Аквінський, Серафім Саровський, М.Копернік, Г.Сковорода, М.Ломоносов,

Т.Шевченко, Г.Мендель, Ч.Дарвін, А.Едісон, А.Пешков (М.Горький), Д.Лондон, М.Тимофєєв-Ресовський та багато інших), які досягли виняткової самодосконалості і надзвичайно високого рівня знань і професіоналізму, головним чином, методом самостійної роботи.

Висновки. Самостійна робота студента має ретельно плануватися, організовуватися, контролюватися і оцінюватися як з боку викладача, так і студента.

Для активації самостійної роботи студента повинні бути певні каталізатори і ферменти, наприклад, такі, як значимість проблеми чи предмету, чинники для досягнення соціальної і суспільної мети, соціальна значимість знань; умови, за яких здійснюється навчання; рівень досконалості суспільства; рівень досконалості системи і технології навчання тощо. Все відмічене породжує бажання навчатися, а бажання завжди спонукає до праці, а в результаті праці приходить успіх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко В.М. Введение в специальность. – Николаев: НВ ОСХИ, 1988. - 44 с.
2. Давиденко В.М. Гуманізація та гуманітаризація зооінженерної освіти. - Миколаїв: МСГІ, 1995. – 7 с.
3. Литвинова Л.И. Содержание, формы и методы обучения в высшей и средней специальной школе. – М.: МВССО СССР, 1985. – 17 с.
4. Свечин К.Б. Введение в зоотехнию. – М.: Агропромиздат, 1986. – 120 с.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	3
<i>Л.О.Мармуль, С.В.Волович.</i> ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО– ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ САДІВНИЦТВА	3
<i>І.Н.Топіха.</i> РИНОК ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ	16
<i>О.В.Шебаніна.</i> РОЛЬ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ АГРАРНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬНОГО РИНКУ РЕГІОНУ	19
<i>І.І.Червен, В.І.Гавриш.</i> ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ ЕКОНОМІЧНО ОПТИМАЛЬНОГО КОМБАЙНА	27
<i>В.П.Клочан, Н.І.Костаневич.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ	35
<i>О.І.Галенко.</i> ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В ПІВДЕННОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ	40
<i>Н.В.Потриваєва.</i> ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА – ОДИН З МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ	46
<i>О.П.Гозуля.</i> УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКО–ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ	52
<i>О.Б.Кузьменко.</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ РОДУКТИВНОСТІ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	59
<i>І.Т.Кіщак, І.П.Саваріна.</i> ЩОДО РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	64
<i>Н.А.Васько.</i> ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	71
<i>М.В.Дубініна, Н.М.Сіренко.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	78
<i>О.Т.Грехова-Бейгул.</i> НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ – ЗАПОРУКА ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	84
<i>І.В.Зозуля.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ І ЙОГО РОЛЬ У ТЕХНІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ АПК	90
<i>І.Г.Гуров.</i> РОЗВИТОК РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА МИКОЛАЇВЩИНІ	97
<i>Л.О.Потравка.</i> РОЛЬ МОРСЬКИХ ПОРТІВ У РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ	104
<i>С.В.Герчанівська.</i> ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ	110

<i>А.Ф.Наумов, Л.М.Наумова.</i> ЛОГІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОДНОПОДАТКОВОЇ ФОРМИ ОПОДАТКОВУВАННЯ	114
<i>Т.І.Литвиненко.</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ КРЕДИТУВАННЯ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	119
<i>Н.О.Долгошея.</i> МЕТОДИКА ОЦІНКИ РИНКУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАХУВАННЯ ЗЕРНОВИХ В РЕГІОНІ.....	124
<i>Г.В.Кольба.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	130
<i>Г.П.Атамась.</i> ВИРОБНИЦТВО СОЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	134
<i>О.М.Потишняк.</i> АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ	139
<i>Д.А.Соболев.</i> ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ОРІЄНТОВАНІ НА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИНИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	144
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ	197
<i>М.І.Гиль, І.А.Галушко.</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГОЛШТИНСЬКОЇ ХУДОБИ РІЗНИХ ЗАВОДСЬКИХ ЛІНІЙ ЗА МОЛОЧНОЮ ПРОДУКТИВНІСТЮ В УМОВАХ АТЗТ “АГРО-СОЮЗ” ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	151
<i>Л.С.Патрєва.</i> ЕНТРОПІЙНИЙ АНАЛІЗ ЖИВОЇ МАСИ КУРЧАТ–БРОЙЛЕРІВ СУЧАСНИХ КРОСІВ	157
<i>В.І.Похил, Л.М.Літвіщенко.</i> ВІДТВОРЮВАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ ОВЕЦЬ ПОРОДИ ОЛІБС В УМОВАХ СТЕПОВОЇ ЗОНИ УКРАЇНИ	163
<i>С.Г.Піщан.</i> БЕЗУМОВНО–РЕФЛЕКТОРНЕ ГАЛЬМУВАННЯ РЕФЛЕКСУ МОЛОКОВІДДАЧІ У КОРІВ	167
У ПОРЯДКУ ОБГОВОРЕННЯ.....	174
<i>Д.В.Бабенко, В.М.Давиденко.</i> САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ – ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ОСВІТИ	174

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До друку приймаються статті, що відповідають вимогам ВАК і які мають такі необхідні елементи: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які опирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Подається примірник тексту статті, підписаний авторами, надрукований на папері форматом А4, а також електронний варіант на дискеті 3,5". Обов'язково подається: рецензія доктора наук; квитанція про оплату, відомості про автора.

Обсяг статті — до 6 повних сторінок. Розміри полів: ліве — 30 мм, праве — 20 мм, верхнє — 20 мм, нижнє — 20 мм, до 30 рядків на сторінці.

Статті необхідно готувати за допомогою текстового редактора Microsoft Word версії не нижче версії 7.0. Шрифт статті — Times New Roman Cyr, через інтервал 1,5, розмір — 14 pt.

Назва статті має бути короткою (5-9 слів), адекватно відбивати її зміст, відповідати суті досліджуваної наукової проблеми. При цьому слід уникати назв, що починаються зі слів: "Дослідження питання...", "Деякі питання...", "Проблеми...", "Шляхи...", в яких не відбито достатньою мірою суть проблеми.

Анотації (українською, російською та англійською) набирати курсивом 11 кеглем. Виклад матеріалу в анотації має бути стислим і точним (близько 50 слів). Слід застосовувати синтаксичні конструкції безособового речення, наприклад: "Досліджено...", "Розглянуто...", "Установлено..." (наприклад, "Досліджено генетичні мінливості... Отримано задовільні результати для естераз...")

Посилання в тексті подавати тільки у квадратних дужках, наприклад [1], [1, 6]. Посилання на конкретні сторінки наводити після номера джерела, потім через кому сторінку (маленьке с.), далі її номер (наприклад: [1, с. 5]). Якщо далі йде інше джерело, то ставити його номер через крапку з комою в тих самих дужках (наприклад, [4, с. 5; 8, с. 10-11]). Не подавати в тексті розгорну-

тих посилань, таких як (Іванов А.П. Вступ до мовознавства. — К., 2000, — С.54) (ГОСТ 7.1-84).

Усі цитати, мова оригіналу яких є іншою, подавати мовою Вісника й обов'язково супроводжувати їх посиланнями на джерело і конкретну сторінку.

Не робити посторінкових посилань, а подавати їх у дужках безпосередньо в тексті.

На всі рисунки й таблиці давати посилання в тексті. Усі рисунки мають супроводжуватися підрисунковими підписами, а таблиці повинні мати заголовки.

Рисунки виконувати у редакторі Microsoft Word 6.0, 7.0 за допомогою функції “Створити рисунок”, а не виконувати рисунок поверх тексту. Написи на рисунки виконувати засобами Microsoft Word з тим, щоб редактор мав можливість зробити в них необхідні виправлення.

Формули у статтях по всьому тексту набирати у формульно-му редакторі MS Equation — 3.0, шрифт TIMES, 10 кегль.

Автори мають дотримуватися правильної галузевої термінології (див. держстандарти).

Терміни по всій роботі мають бути уніфікованими.

Між цифрами й назвами одиниць (грошових, метричних тощо) ставити нерозривний пробіл.

Скорочення грошових та часових одиниць (грн., год. тощо), а також скорочення млн., млрд. писати з крапкою, метричних (т, ц, м, км тощо) писати без крапки.

Якщо в тесті є аббревіатура, то подавати її в дужках при першому згадуванні.

Література, що приводиться наприкінці публікації повинна розташовуватися в порядку її першого згадування в тексті статті й бути оформлена у відповідності з наступними зразками (Додаток). Номер у списку літератури має відповідати лише одному джерелу. У вихідних даних не вказувати назву видавництва та кількість сторінок (це факультативні елементи). У списку літератури прізвища подавати курсивом, а ініціали ставити після прізвища.

На дискеті повинен бути 1 файл з текстом статті, названий прізвищем автора (Стаття_Прізвище).

Редакційна колегія залишає за собою право на редакційні виправлення.

Зразок оформлення статті

УДК (номер УДК)

НАЗВА СТАТТІ

Л.С.Прокопенко, кандидат біологічних наук, доцент
Л.П.Чорнолата, кандидат сільськогосподарських наук
Інститут кормів УААН

Текст анотації українською мовою

Текст аннотации російською мовою

* Текст статті *

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваненко І.І. Назва роботи. - К.: Вища школа, 1999.
2. Бобров М.І. Назва статті//Назва журналу. - 1999.-№6.

Вісник аграрної науки Причорномор'я
Випуск 2(34) - 2006 р.

Технічний редактор: О.М.Кушнарєва.
Комп'ютерна верстка: К.Є.Яновський,
І.Р.Василишин.

Підписано до друку 30.05.2006 Формат 60 x 84 ¹/₁₆.
Папір друк. Друк офсетний. Ум.друк.арк. 11,7.
Тираж 300 прим. Зак. № _____. Ціна договірна.

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського державного аграрного університету
54010, м.Миколаїв, вул.Паризької комуни, 9